

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
"SUPREMACY OF LAW"

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ
"SUPREMAȚIA DREPTULUI"

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

JOURNAL SCIENTIFIQUE INTERNATIONAL
"SUPRÉMATIE DE DROIT"

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

No 2, 2024

Спеціалізоване
видавництво

Specialized
publishing house

Agenția Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 062

Supremația Dreptului

ISSN 2345-1971

E-ISSN 2587-4128

Fondator: Universitatea de Studii Politice și Economice
Europene „Constantin Stere”

Tipul B

Profil: Științe juridice

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității
în Educație și Cercetare nr. 17 din 24 februarie 2023, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte

Andrei CHICIUC

Eliberat la 07 aprilie 2023

Chișinău

SUPREMACY OF LAW

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

No. 2, year 9 (2024)

The journal is registered by the Ministry of Justice of the Republic of Moldova,
Decision No. 311 of July 12, 2016

Field of research: Legal sciences

EDITORS- IN -CHIEF: *Spiros FLOGAITIS*, Doctor of Law, University Professor,
President of the European Public Law Organization Greece
Jose Luis IRIARTE ANGEL, PhD, Professor of private international law,
Public University of Navarra, Spain

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Alexandr SOSNA*, Doctor of Law, Associate Professor, State University of Moldova

Editing in Romanian and Russian: *Tudor SOROCEANU*. Editing in English: *Lorina AVORNIC*. Editing in French: *Anişoara DUBCOVETCHI*.
Computerized assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COUNCIL

Giuliano AMATO, Doctor of Law, University Professor, La Sapienza University of Rome, former Prime Minister, Italy
Gheorghe AVORNIC, Dr. hab. in Law, University Professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Sergiu CRIJANOVSKI, Doctor of Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Bogdan CUZA, Doctor of Law, Doctor of Economics, Germany
Talia HABRIEVA, PhD in Law, University Professor, Academician, Russian Academy of Sciences
Nicolai INSIN, PhD in Law, University Professor, Academician, National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Vytautas NEKROSIUS, Doctor of Law, University Professor, Lithuania
Natalia ONISCENCO, Doctor of Law, University Professor, academician, Institute of State and Law „VM Koretsky”, National Academy of Sciences of Ukraine
Kakha SHENGELIA, PhD in Law, University Professor, Rector, Caucasus University, Tbilisi, Georgia
Tudorel TOADER, Doctor of Law, University Professor, Rector, Alexandru Ioan Cuza University of Iaşi, Romania
Andrei TREBKOV, Doctor of Law, President of the International Union of Lawyers, Russian Federation

EDITORIAL BOARD

Mihail BAIMURATOV, PhD in Law, University Professor, senior scientific adviser, Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine
Oleg BALAN, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Aurel BAIESU, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Violeta COJOCARU, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Cristina COPACEANU, Doctor of Economics, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Ion CRAIOVAN, Doctor of Law, University Professor, Romania
Andrian CRETU, Doctor of Law, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Lucian DINDIRICA, Doctor of History, Associate Professor, Romania
Mircea DUTU, Doctor of Law, University Professor, Academician, Romanian Academy
Ion GUCEAC, Dr. hab. in Law, University Professor, Academician, Academy of Sciences of Moldova
Ioan HUMA, Doctor of Law, University Professor, Romania
Anatoly KAPUSTIN, PhD in Law, University Professor, Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences, Russian Federation

Victor MORARU, Dr. hab. in Political Sciences, University Professor, Corresponding member, Academy of Sciences of Moldova
Nicolai ONISCIUC, PhD in Law, University Professor, Rector, National School of Judges, Ukraine
Elena RAILEAN, Doctor of Pedagogy, Associate Professor, American University of Moldova
Anatoly RAPOPORT, PhD in Law, University Professor, Purdue University, USA
Tzvetan SIVKOV, Doctor of Law, University Professor, Bulgaria
Florin STRETEANU, Doctor of Law, University Professor, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania
Alexandru SURDU, PhD, Academician, Institute of Socio-Human Research, Romanian Academy
Alexandru-Virgil VOICU, Doctor of Law, University Professor, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania
Iurii VOLOSIN, PhD in Law, University Professor, National Aviation University, Kiev, Ukraine
Sergei ZAHARIA, Doctor of History, Associate Professor, Rector, Comrat State University, Republic of Moldova

EXPERT COMMITTEE

Albert ANTOCI, PhD in Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Alexandru ARMEANIC, Doctor of Law, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova
Igor ARSENI, Doctor of Law, Associate Professor, Comrat State University, Republic of Moldova
Alexei BARBĂNEAGRĂ, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Viorel BERLIBA, Dr. hab. in Law, Associate Professor, Academy of Sciences of Moldova
Eduard BOISTEANU, Dr. hab. in Law, University Professor, Aleco Russo Balti State University, Republic of Moldova
Valeriu BUJOR, PhD in Law, University Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Alexandru BURIAN, Dr. hab. in Law, University Professor, International Law Association, Republic of Moldova
Sergei CHUCHA, PhD in Law, University Professor, Institute of State and Law, Russian Academy of Sciences, Moscow, Russian Federation
Valentina COPTILET, Doctor of Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Valeriu CUSNIR, Dr. hab. in Law, University Professor, Institute of Legal, Political and Sociological Research, Academy of Sciences of Moldova
Igor DOLEA, PhD in Law, University Professor, State University of Moldova
Marin DOMENTE, Doctor of Law, American University of Moldova
Iurie FRUNZA, Doctor of Law, Associate Professor, Institute of Legal, Political and Sociological Research, Republic of Moldova
Gheorghe GOLUBENCO, Doctor of Law, University Professor, State University of Moldova, President of the National
Raisa GRECU, Dr. hab. in Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Veaceslav GUSYAKOV, Doctor of Law, Associate Professor, Sevastopol State University, Vice-President of the International Association of Lawyers

Nikita KOLOKOLOV, PhD in Law, University Professor, Department of Judiciary, Law Enforcement and Protection of Human Rights, Moscow State Pedagogical University, Russian Federation
Alexandru MARIT, PhD in Law, University Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Oleg MARTELEAC, PhD in Law, University Professor, Department of Constitutional Law, National University of Kiev „Taras Shevchenko”, Ukraine
Pavel MIDRIGAN, Doctor of Law, Associate Professor, American University of Moldova
Iurie MIHALACHE, Dr. hab. in Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Tudor OSOIANU, Doctor of Law, University Professor, Academy of Sciences of Moldova
Olesea PLOTNIC, Dr. hab. in Law, University Professor, Academy of Economic Studies of Moldova
Mihai POALELUNGI, Dr. hab. in Law, University Professor, Free International University of Moldova, Republic of Moldova
Nicolae ROMANDAS, Doctor of Law, University Professor, Academy of Public Administration, Republic of Moldova
Alexandru ROSCA, Dr. hab. in Philosophy, University Professor, academician, Academy of Sciences of Moldova
Diana SCOBIOALA (SIRCU), Dr. hab. in Law, Professor, National Institute of Justice, Republic of Moldova
Andrei SMOCHINA, Dr. hab. in Law, University Professor, Free International University of Moldova, Republic of Moldova
Boris SOSNA, Doctor of Law, University Professor, Comrat State University, Republic of Moldova
Victor SPINEI, Doctor of History, University Professor, academician, Romanian Academy
Gheorghe SULT, Doctor of Law, Associate Professor, Comrat State University, Republic of Moldova
Olga TATAR, PhD in Law, Associate Professor, State University of Comrat, Republic of Moldova
Veaceslav ZAPOROJAN, Doctor of Law, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova

Electronic version: <http://uspee.md/supremdrept/>; <http://americanuniversity.md/supremdrept/>. Web: www.supremdrept.revistestiintifice.md
All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© USPEE, UAM, ASI, 2024

SUPREMAȚIA DREPTULUI

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ

Nr. 2, anul 9 (2024)

Revista este înregistrată de către Ministerul Justiției al Republicii Moldova,
Decizia nr. 311 din 12 iulie 2016

Domeniu de cercetare: Științe juridice

REDACTORI-ȘEF: *Spiros FLOGAITIS*, doctor în drept, profesor universitar,
Președinte, Organizația Europeană de Drept Public, Atena, Grecia
José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat,
Universitatea Publică din Navarra, Spania

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT: *Alexandr SOSNA*, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română și rusă: *Tudor SOROCEANU*. Redactare în engleză: *Lorina AVORNIC*. Redactare în franceză: *Anișoara DUBCOVEȚCHI*.
Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Giuliano AMATO, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea La Sapienza din Roma, ex-Prim-ministru, Italia
Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Sergiu CRIJANOVSKI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Bogdan CUZA, doctor în drept, doctor în economie, Germania
Talia HABRIEVA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Federației Ruse
Nicolai INȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia Națională de Științe Juridice, Ucraina

Vytautas NEKROSIUS, doctor în drept, profesor universitar, Lituania
Natalia ONIȘCENCO, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Institutul Statului și Dreptului „V.M. Koretsky”, Academia Națională de Științe a Ucrainei
Kakha SHENGELIA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea Caucaziană, Tbilisi, Georgia
Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, Rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România
Andrei TREBKOV, doctor în drept, președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor, Federația Rusă

COLEGIUL DE REDACȚIE

Mihail BAIMURATOV, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Legislației al Raedei Supreme, Ucraina
Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Aurel BĂIEȘU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Cristina COPĂCEANU, doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Ion CRAIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România
Andrian CREȚU, doctor în drept, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferențiar universitar, România
Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Română
Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei
Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România
Anatolii KAPUSTIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Statului și Dreptului, Academia de Științe a Rusiei, Federația Rusă

Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru-correspondent, Academia de Științe a Moldovei
Nicolai ONIȘCIUC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Rector, Școala Națională a Judecătorilor, Ucraina
Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova
Anatoly RAPOPORT, doctor în filosofie, profesor universitar, Universitatea Purdue, SUA
Tzvetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria
Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România
Alexandru SURDU, doctor în filosofie, academician, Institutul de Cercetări Socio-Umane, Academia Română
Alexandru-Virgil VOICU, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România
Iurii VOLOȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Națională de Aviație, Kiev, Ucraina
Serghei ZAHARIA, doctor în istorie, conferențiar universitar, Rector, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

COMISIA DE EXPERTI

Albert ANTOCI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Alexandru ARMEANIC, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova
Igor ARSENI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Alexei BARBANEAGRA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Violel BERLIBA, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Academia de Științe a Moldovei
Eduard BOIȘTEANU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea „Aleco Russo” din Bălți, Republica Moldova
Valeriu BUJOR, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Asociația de Drept Internațional, Republica Moldova
Serghei CHUCHA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Statului și Dreptului, Academia Rusă de Științe, Moscova, Federația Rusă
Valentina COPTILEȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Academia de Științe a Moldovei
Igor DOLEA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Marin DOMENTE, doctor în drept, Universitatea Americană din Moldova
Iurie FRUNZA, doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Republica Moldova
Gheorghe GOLUBENCO, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Președintele Asociației Naționale a Expertilor Judiciari
Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Veaceslav GUȘYAKOV, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Sevastopol, vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Juriștilor

Nikita KOLOKOLOV, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Departamentul Putere Judiciară, Aplicarea Legii și Protecția Drepturilor Omului, Universitatea Pedagogică de Stat din Moscova, Federația Rusă
Alexandru MARIȚ, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Oleg MARTELEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Cătedra Drept Constituțional, Universitatea Națională „Taras Șevcenko” din Kiev, Ucraina
Pavel MIDRIGAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova
Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Tudor OȘOLANU, doctor în drept, profesor universitar, Academia de Științe a Moldovei
Olesea PLOTNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Academia de Studii Economice din Moldova
Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Republica Moldova
Nicolae ROMANDĂȘ, doctor în drept, profesor universitar, Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova
Alexandru ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei
Diana SCOBIOALA (SIRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Național de Justiție, Republica Moldova
Andrei SMOCHINA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Republica Moldova
Boris SOSNA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Victor SPINEL, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română
Gheorghe SULT, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Olga TATAR, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Veaceslav ZAPOROJAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova

Versionea electronică: <http://uspee.md/supremdrept/>; <http://americanuniversity.md/supremdrept/>. Pagina web: www.supremdrept.revistestintifice.md

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

SUPRÉMATIE DE DROIT

JOURNAL SCIENTIFIQUE INTERNATIONAL

N° 2, année 9 (2024)

Le journal est enregistré par le Ministère de la Justice de la République de Moldova,
Décision n° 311 du 12 juillet 2016

Domeniu de cercetare: Științe juridice

RÉDACTEURS EN CHEF: *Spyros FLOGAITIS*, docteur en droit, professeur,
Directeur de l'Organisation Européenne de Droit Public, Grèce
José Luis Iriarte ÁNGEL, docteur, professeur en droit international privé,
Université Publique de Navarre, Espagne

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Alexandr SOSNA*, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Moldova

Rédaction en roumain et russe: *Tudor SOROCEANU*. Rédaction en anglais: *Lorina AVORNIC*. Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVEȚCHI*.
Assistance technique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Giuliano AMATO, docteur en droit, professeur, Université de La Sapienza à Rome, ex-Premier ministre, Italie
Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Sergiu CRIJANOVSCI, docteur en droit, professeur agrégé, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Bogdan CUZA, docteur en droit, docteur en économie, Allemagne
Talia HABRIEVA, docteur habilité en droit, professeur, académicienne, Académie des Sciences de la Fédération de Russie

Nicolai INSIN, docteur en droit, professeur, académicien, Académie Nationale des Sciences Juridiques d'Ukraine
Vytautas NEKROSIUS, docteur en droit, professeur univ., Lituanie
Natalia ONISHCHENKO, docteur en droit, professeur, académicien, Institut d'état et du droit „V. M. Koretsky”, Académie Nationale des Sciences d'Ukraine
Kakha SHENGELIA, docteur habilité en droit, professeur agrégé, recteur, Université du Caucase, Tbilissi, Georgie
Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie
Andrei TREBKOV, docteur en droit, président de l'Union Internationale des Juristes, Fédération de Russie

COMITÉ DE RÉDACTION

Mihail BAIMURATOV, docteur en droit, professeur, Institut de législation de la Verkhovna Rada, Ukraine
Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Aurel BAIESU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Cristina COPACEANU, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie
Andrian CRETU, docteur en droit, professeur des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Lucian DINDIRICA, docteur en histoire, professeur, Roumanie
Mircea DUTU, docteur en droit, professeur agrégé, académicien, Académie Roumaine
Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien de L'Académie des Sciences de Moldova
Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie
Anatoly KAPUSTIN, docteur habilité en droit, professeur, Institut d'état et de droit, Académie des Sciences de la Fédération de Russie

Victor MORARU, docteur habilité en sciences politiques, professeur, membre correspondant de L'Académie des Sciences de Moldova
Nikolay ONISHCHUK, docteur habilité en droit, professeur, recteur, École Nationale des Juges, Ukraine
Elena RAILEAN, docteur en pédagogie, professeur, Université Américaine de Moldova
Anatoly RAPOPORT, docteur en philosophie, professeur, Purdue University, États-Unis
Tzvetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie
Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, Université Babes-Bolyai, Cluj-Napoca, Roumanie
Alexandru SURDU, docteur en philosophie., professeur, académicien, Institut de recherche en Sciences Socio – Humaines, Académie Roumaine
Alexandru-Virgil VOICU, docteur en droit, professeur, Université Babes- Bolyai, Cluj-Napoca, Roumanie
Iurii VOLOSIN, docteur habilité en droit, professeur, Université de l'Aviation, Kiev, Ukraine
Serghei ZAHARIA, docteur en histoire, professeur agrégé, recteur, Université d'État de Comrat, République de Moldova

COMITÉ D'EXPERTS

Albert ANTOCI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Alexandru ARMEANIC, docteur en droit, professeur agrégé, Académie des Études Economiques de Moldova
Igor ARSENI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Alexei BARBĂNEAGRĂ, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Viorel BERLIBA, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Académie des Sciences de Moldova
Eduard BOISTEANU, docteur habilité en droit, professeur, Université „Aleco Russo” de Balti, République de Moldova
Valeriu BUJOR, docteur en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Alexandru BURIAN, docteur habilité en droit, professeur, Association de droit international, République de Moldova
Serghei CHUCHA, docteur habilité en droit, professeur, Institut d'État et de Droit, Académie des Sciences de Russie, Moscou, Fédération de Russie
Valentina COPTILET, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Valeriu CUSNIR, docteur habilité en droit, professeur, Institut de recherches juridiques, politiques et sociologiques, Académie de Sciences de Moldova
Igor DOLEA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Marin DOMENTE, docteur en droit, Université Américaine de Moldova
Iurie FRUNZA, docteur en droit, professeur agrégé, Institut de recherches juridiques, politiques et sociologiques, République de Moldova
Gheorghe GOLUBENCO, docteur en droit, professeur, Université d'État de Moldova, Président de l'Association Nationale des Experts judiciaires
Raisa GRECU, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Veaceslav GUSYAKOV, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Sébastopol, vice-président de l'Union Internationale des Juristes

Nikita KOLOKOLOV, docteur habilité en droit, professeur, chef du département du Pouvoir Judiciaire, l'application de la loi et la protection des droits de l'homme, Université Pédagogique d'État à Moscou, Fédération de Russie
Alexandru MARIT, docteur en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Oleg MARTELEAC, docteur habilité en droit, professeur, Département de droit constitutionnel, Université Nationale de Kiev „Taras Șevcenko”, Ukraine
Pavel MIDRIGAN, docteur en droit, professeur agrégé, Faculté de droit, Université Américaine de Moldova
Iurie MIHALACHE, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Tudor OSOLANU, docteur en droit, professeur, Académie des Sciences de Moldova
Olesea PLOTNIC, docteur habilité en droit, professeur, Académie des Études Economiques de Moldova
Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur, Université Libre Internationale de Moldova, République de Moldova
Nicolae ROMANDAS, docteur en droit, professeur, Académie d'Administration Publique, République de Moldova
Alexandru ROSCA, docteur habilité en philosophie, professeur, académicien de l'Académie des Sciences de Moldova
Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, Institut National de la Justice, République de Moldova
Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université Libre Internationale de Moldova, République de Moldova
Boris SOSNA, docteur en droit, professeur, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Victor SPINEI, docteur en histoire, professeur, académicien, Académie Roumaine
Gheorghe SULT, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Olga TATAR, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Veaceslav ZAPOROJAN, docteur en droit, professeur agrégé, Académie des Études Economiques de Moldova

Version électronique: <http://uspee.md/supremdrept/>; <http://americanuniversity.md/supremdrept/> Web: www.supremdrept.revistestintifice.md

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

© USPEE, UAM, ASJ, 2024

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

№. 2, год 9 (2024)

Журнал зарегистрирован Министерством юстиции Республики Молдова,
Решение № 311 от 12 июля 2016 г.

Область исследования: Юридические науки

ГЛАВНЫЕ РЕДАКТОРЫ: *Спиро ФЛОГАИТИС*, доктор юридических наук, профессор,
Президент Европейской Организации Публичного Права, Афины, Греция
Хосе Луис ИРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права,
Публичный Университет Наварры, Испания

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Александр СОСНА*, доктор права, доцент,
Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском: *Тудор СОРОЧАНУ*. Редактирование на английском: *Лорина АВОРНИК*. Редактирование на французском: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*. Компьютерное сопровождение: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Джулиано АМАТО, доктор юридических наук, профессор, Римский университет Ла Сапиенца (La Sapienza), экс-премьер-министр, Италия
Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Серджиу КРИЖАНОВСКИ, доктор права, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Богдан КУЗА, доктор права, доктор экономики, Германия
Талия ХАБРИЕВА, доктор юридических наук, профессор, академик, Российская академия наук

Николай ИНШИН, доктор юридических наук, профессор, академик, Национальная академия юридических наук, Украина
Витаутас НЕКРОСИУС, доктор юридических наук, профессор, Литва
Наталья ОНИЩЕНКО, доктор юридических наук, профессор, академик, Институт государства и права имени В.М.Корецкого, Национальная академия наук Украины
Каха ШЕНГЕЛИЯ, доктор юридических наук, профессор, ректор, Кавказский университет, Тбилиси, Грузия
Тудорел ТОАДЕР, доктор права, профессор, ректор, Университет „Александру Иоан Куза”, Яссы, Румыния
Андрей ТРЕБКОВ, доктор права, председатель Международного Союза Юристов, Российская Федерация

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Михаил БАЙМУРАТОВ, доктор юридических наук, профессор, Институт законодательства Верховной Рады, Украина
Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Аурел БЭШУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Виолетта КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Кристина КОПЭЧАНУ, доктор экономики, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Ион КРАЙОВАН, доктор права, профессор, Румыния
Андреан КРЕЦУ, доктор права, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Лучиан ДИНДИРИКА, доктор истории, доцент, Румыния
Мирча ДУЦУ, доктор права, профессор, академик, Румынская академия
Ион ГУЧАК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Иоан ХУМЭ, доктор права, профессор, Румыния
Анатолий КАПУСТИН, доктор юридических наук, профессор, Институт государства и права, Российская академия наук, Российская Федерация

Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы
Николай ОНИЩУК, доктор юридических наук, профессор, ректор, Национальная школа судей, Украина
Елена РАИЛЯН, доктор педагогики, доцент, Американский Университет Молдовы
Анатолий РАПОПОРТ, доктор философии, профессор, Университет Пурдью, США
Цветан СИВКОВ, доктор права, профессор, Болгария
Флорин СТРЕТЯНУ, доктор права, профессор, Университет Бабеш-Болай, Клуж-Напока, Румыния
Александру СУРДУ, доктор философии, академик, Институт социально-гуманитарных исследований, Румынская академия
Александру-Вирджил ВОЙКУ, доктор права, профессор, Университет Бабеш-Болай, Клуж-Напока, Румыния
Юрий ВОЛОШИН, доктор юридических наук, профессор, Национальный авиационный университет, Киев, Украина
Сергей ЗАХАРИЯ, доктор истории, доцент, ректор, Комратский государственный университет, Республика Молдова

ЭКСПЕРТНАЯ КОМИССИЯ

Алберт АНТОЧ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Александру АРМЯНИК, доктор права, доцент, Академия экономических знаний Молдовы
Игорь АРСЕНИ, доктор права, доцент, Комратский государственный университет, Республика Молдова
Алексей БАРЕЗНЯГРЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Виорел БЕРЛИБА, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Академия наук Молдовы
Эдуард БОИШТАНУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Бельский университет имени Алеко Руссо, Республика Молдова
Валериу БУЖОР, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Александру БУРБАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Ассоциация международного права, Республика Молдова
Сергей ЧУЧА, доктор юридических наук, профессор, Институт государства и права Российской академии наук, Москва, Российская Федерация
Валентина КОПИЛЕЦ, доктор права, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Валериу КУШНИР, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Институт юридических, политических и социологических исследований, Академия наук Молдовы
Игорь ДОЛЯ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Марин ДОМЕНТЕ, доктор права, Американский Университет Молдовы
Юрие ФРУНЗЭ, доктор права, доцент, Институт юридических, политических и социологических исследований, Республика Молдова
Георге ГОЛУБЕНКО, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет, Председатель Национальной ассоциации юридических экспертов
Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Вячеслав ГУСЯКОВ, доктор права, доцент, Севастопольский государственный университет, вице-председатель Международного Союза Юристов

Никита КОЛОКОЛОВ, доктор юридических наук, профессор, Кафедра судебной власти, правоохранительной и правозащитной деятельности, Московский государственный педагогический университет, Российская Федерация
Александру МАРИЦ, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Олег МАРЦЕЛЯК, доктор юридических наук, профессор, Кафедра Конституционного права, Киевский национальный университет имени Т.Г.Шевченко, Украина
Пауел МИДРИГАН, доктор права, доцент, Американский Университет Молдовы
Юрие МИХАЛАКЕ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Тудор ОСОЯНУ, доктор права, профессор, Академия наук Молдовы
Олеся ПЛОТНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Академия экономических знаний Молдовы
Михай ПОАЛЕЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы, Республика Молдова
Николае РОМАНДАШ, доктор права, профессор, Академия публичного управления, Республика Молдова
Александру РОШКА, доктор хабилитат философских наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Диана СКОБИОАТЭ (СЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, Национальный институт юстиции, Республика Молдова
Андрей СМОКИНЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы, Республика Молдова
Борис СОСНА, доктор права, профессор, Комратский государственный университет, Республика Молдова
Виктор СПИНЕЙ, доктор истории, профессор, академик, Румынская академия
Георгул СУЛТ, доктор права, доцент, Комратский государственный университет, Республика Молдова
Ольга ТАТАР, доктор юридических наук, доцент, Комратский Государственный Университет, Республика Молдова
Вячеслав ЗАПОРОЖАН, доктор права, доцент, Академия экономических знаний Молдовы

Электронная версия: <http://uspee.md/supremdrept/>; <http://americanuniversity.md/supremdrept/>. Сайт: www.supremdrept.revistestintifice.md

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CONTENT

Dinu OSTAVCIUC, Bogdan-Catalin PAUN
Tactical particularities of documents
examination in the investigation of the
crime of money laundering

Teodor CARNAT, Sergiu SCOLINIC
The legality–validity–opportunity triad in
the administrative act

Irina BUZU
The dynamics of legal conceptualization
between human and artificial intelligence

Nicolai ROMANDAS, Andrei FURCULITA
Legal regulations concerning the
phenomenon of labor migration

Svetlana FANARI
The right of the authorized administrator to
work remuneration

Angela POPOVICI, Georgeta MELNIC
Legal and accounting aspects in the
identification and prevention of economic
fraud in companies in the Republic of
Moldova

Artiom COCIERI
Legal-criminal analysis of offenses
committed through misappropriation

Bogdan-Catalin PAUN
Tactical particularities of searches and
the seizure of objects and documents in
the investigation of the crime of money
laundering

Mihail DIACONU, Luminita DIACONU
Environmental control as a framework
for environmental law and state
control

Sofiana TOCARI
The impact of sexual violence on children
in the family, rehabilitation and healing
techniques

CUPRINS

Dinu OSTAVCIUC, Bogdan-Cătălin PĂUN
Particularitățile tactice ale examinării
documentelor în cazul investigării
10 infracțiunii de spălare a banilor

Teodor CÂRNAȚ, Sergiu ȘCOLINIC
Triada legalitate–valabilitate–oportunitate în
21 actul administrativ

Irina BUZU
Dinamica conceptualizării juridice dintre
32 inteligența umană și cea artificială

Nicolai ROMANDAȘ, Andrei FURCULIȚĂ
Reglementări juridice privind fenomenul
43 migrației forței de muncă

Svetlana FANARI
Dreptul administratorului autorizat la
54 remunerarea muncii

Angela POPOVICI, Georgeta MELNIC
Aspecte juridice și contabile în
identificarea și prevenirea fraudei
66 economice în companiile din Republica
Moldova

Artiom COCIERI
Analiza juridico-penală a infracțiunilor
74 comise prin sustragere

Bogdan-Cătălin PĂUN
Particularitățile tactice ale percheziției,
ridicării de obiecte și documente
84 în cazul investigării infracțiunii de spălare
a banilor

Mihail DIACONU, Luminița DIACONU
Controlul ecologic: varietate a controlului
96 de stat în cadrul institutiei de drept a
mediului

Sofiana TOCARI
Impactul violenței sexuale asupra
105 minorului în familie, tehnici de reabilitare și
vindecare

TABLE DE MATIÈRES

Dinu OSTAVCIUC, Bogdan-Catalin PAUN
Les particularités tactiques de l'examen
des documents dans l'enquête sur
l'infraction de blanchiment
d'argent

10

Teodor CARNAT, Sergiu SCOLINIC
Triade légalité–validité–opportunité dans
l'acte administrative

21

Irina BUZU
La dynamique de la conceptualisation
juridique entre l'intelligence humaine et
l'intelligence artificielle

32

Nicolai ROMANDAS, Andrei FURCULITA
Réglementations juridiques concernant le
phénomène de la migration de travail

43

Svetlana FANARI
Le droit de l'administrateur autorisé à une
rémunération du travail

54

Angela POPOVICI, Georgeta MELNIC
Aspects juridiques et comptables dans
l'identification et la prévention de la fraude
économique dans les entreprises de la
République de Moldova

66

Artiom COCIERI
Analyse juridico-pénale des infractions
commises par soustraction

74

Bogdan-Catalin PAUN
Les particularités tactiques de la perquisition
et de la saisie d'objets et de documents dans
l'enquête sur l'infraction de blanchiment
d'argent

84

Mihail DIACONU, Luminita DIACONU
Contrôle écologique: variété du contrôle
étatique au sein de l'institution du droit de
l'environnement

96

Sofiana TOCARI
L'impact de la violence sexuelle sur les
enfants dans la famille, les techniques de
réadaptation et de guérison

105

ОГЛАВЛЕНИЕ

Дину ОСТАВЧУК, Богдан-Кэтэлин ПЭУН
Тактические особенности исследования
документов при расследовании
преступления, связанного с отмыванием
денег

10

Теодор КЫРНАЦ, Сержиу ШКОЛЬНИК
Триада законность – действительность –
целесообразность в административном акте

21

Ирина БУЗУ
Динамика юридической концептуализации
между человеческим и искусственным
интеллектом

32

Николай РОМАНДАШ, Андрей ФУРКУЛИЦЭ
Правовое регулирование трудовой
миграции

43

Светлана ФАНАРЬ
Право авторизованных управляющих на
вознаграждение за труд

54

Анжела ПОПОВИЧ, Жеоржета МЕЛНИК
Юридические и бухгалтерские аспекты
идентификации и предотвращения
экономического мошенничества в компаниях
Республики Молдова

66

Артём КОЧИЕРЬ
Уголовно-правовой анализ преступлений,
совершенных путем хищения

74

Богдан-Кэтэлин ПЭУН
Тактические особенности обыска
и изъятия предметов и документов
при расследовании преступления по
отмыванию денег

84

Михаил ДИАКОНУ, Луминица ДИАКОНУ
Экологический контроль: разновидность
государственного контроля в рамках
института экологического права

96

Софиана ТОКАРЬ
Влияние сексуального насилия
на детей в семье, методы реабилитации
и исцеления

105

CZU 343.37

DOI <https://doi.org/10.52388/2345-1971.2024.2.01>

TACTICAL PARTICULARITIES OF DOCUMENTS EXAMINATION IN THE INVESTIGATION OF THE CRIME OF MONEY LAUNDERING

Dinu OSTAVCIUC

Doctor hab. of Law, Associate Professor,
“Ștefan cel Mare” Academy of the Ministry of Internal Affairs
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: ostavciucdi@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5317-3296>

Bogdan-Cătălin PĂUN

Ploiești, Romania
PhD student at the “Ștefan cel Mare” Academy of the Ministry of Internal Affairs,
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: avocatbogdanpaun@yahoo.com
<https://orcid.org/0009-0008-1763-3951>

The article examines the strategic significance of document examination in the investigation of money laundering offenses, emphasizing its central role in evidentiary substantiation. The author argues that the economic and financial nature of this crime necessitates a solid documentary basis, particularly reflecting the mechanisms of concealment, legalization, and integration of illicit funds. A statistical analysis of judicial practice in the Republic of Moldova reveals that in 100% of the reviewed cases, courts relied on documentary evidence, assigning it greater probative value than other types of evidence. The analyzed documents range from bank statements and simulated contracts to electronic correspondence and international records. Their examination requires a rigorous tactical approach involving multidisciplinary teams, contextual analysis, authenticity verification, and cross-correlation with other evidence. The article concludes that document examination is not merely a procedural formality, but a complex cognitive process essential for reconstructing the criminal trajectory and formulating charges within a coherent and effective evidentiary framework.

Keywords: document examination, money laundering, forensic tactics, fictitious transactions, electronic documents, financial analysis, criminal investigations.

PARTICULARITĂȚILE TACTICE ALE EXAMINĂRII DOCUMENTELOR ÎN CAZUL INVESTIGĂRII INFRAȚIUNII DE SPĂLARE A BANILOR

Articolul analizează importanța strategică a examinării documentelor în investigarea infracțiunii de spălare a banilor, reliefând rolul acestora ca verigă centrală în fundamentarea probatorie. Autorul argumentează că natura economico-financiară a infracțiunii impune o probă documentară solidă, reflectând în special mecanismele de disimulare, legalizare și integrare a fondurilor ilicite. Studiul statistic al jurisprudenței din Republica Moldova evidențiază faptul că în 100% din cauze, instanțele au valorificat probator documentele, acordându-le o greutate superioară în raport cu alte probe. Documentele analizate variază de la extrase bancare și contracte simulate, până la corespondență electronică și probe internaționale. Examinarea acestora presupune o abordare tactică riguroasă, implicând echipe multidisciplinare, analiză contextuală, verificări de autenticitate și corelare cu alte probe. Autorul concluzionează că examinarea documentelor nu este o simplă formalitate procesuală, ci

un proces cognitiv complex, indispensabil în reconstrucția traseului infracțional și formularea acuzațiilor într-un cadru probator coerent și eficient.

Cuvinte-cheie: examinarea documentelor, spălarea banilor, tactică criminalistică, tranzacții fictive, documente electronice, analiza financiară, investigații penale.

LES PARTICULARITÉS TACTIQUES DE L'EXAMEN DES DOCUMENTS DANS L'ENQUÊTE SUR L'INFRACTION DE BLANCHIMENT D'ARGENT

L'article analyse l'importance stratégique de l'examen des documents dans l'enquête sur les infractions de blanchiment d'argent, en soulignant son rôle central dans la constitution du cadre probatoire. L'auteur soutient que la nature économique-financière de ce type d'infraction exige une base documentaire solide, révélant notamment les mécanismes de dissimulation, de légalisation et d'intégration des fonds illicites. Une analyse statistique de la jurisprudence en République de Moldova montre que dans 100 % des affaires examinées, les tribunaux se sont fondés sur les documents comme preuve, leur attribuant une valeur probante supérieure à celle d'autres moyens de preuve. Les documents analysés comprennent des relevés bancaires, des contrats simulés, des correspondances électroniques et des pièces d'origine internationale. Leur examen requiert une approche tactique rigoureuse, impliquant des équipes pluridisciplinaires, une analyse contextuelle, une vérification de l'authenticité et une corrélation croisée avec d'autres preuves. L'article conclut que l'examen des documents ne constitue pas une simple formalité procédurale, mais un processus cognitif complexe, indispensable à la reconstitution du parcours infractionnel et à la formulation cohérente des accusations.

Mots-clés: examen des documents, blanchiment d'argent, tactiques criminalistiques, transactions fictives, documents électroniques, analyse financière, enquêtes pénales.

ТАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ ДОКУМЕНТОВ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, СВЯЗАННОГО С ОТМЫВАНИЕМ ДЕНЕГ

В статье рассматривается стратегическое значение исследование документов в процессе расследования преступлений, связанных с отмыванием денежных средств, с акцентом на её ключевую роль в обосновании доказательств. Автор утверждает, что экономико-финансовый характер данного преступления требует прочной документальной базы, особенно отражающей механизмы сокрытия, легализации и интеграции незаконных финансовых средств. Статистический анализ судебной практики в Республике Молдова показывает, что в 100% рассмотренных дел суды опирались на документальные доказательства, придавая им более высокую доказательственную силу по сравнению с другими видами доказательств. Анализируемые документы включают банковские выписки, фиктивные договоры, электронную переписку и международные сведения. Их изучение требует строгого тактического подхода с участием междисциплинарных команд, контекстного анализа, проверки подлинности и сопоставления с другими доказательствами. В статье делается вывод, что экспертиза документов – это не просто процессуальная формальность, а сложный когнитивный процесс, необходимый для восстановления преступной схемы и формирования обвинения в рамках целостной и эффективной доказательной базы.

Ключевые слова: исследование документов, отмывание денег, криминалистическая тактика, фиктивные сделки, электронные документы, финансовый анализ, уголовное расследование.

Introduction

In the context of the growing prevalence of economic and financial crime, alongside the increasing sophistication of techniques used to conceal the origins of illicit funds, the in-

vestigation of money laundering has emerged as a strategic priority within both national and international criminal justice policies. Within this intricate framework, the examination of documents stands out as a critical forensic

tool, enabling law enforcement authorities to reconstruct financial flows, uncover connections between actors involved in criminal schemes, and reveal the fictitious or simulated nature of transactions.

This study aims to explore the tactical particularities of document examination as a procedural action, with the goal of highlighting its central role in the evidentiary construction of money laundering cases. The issue under analysis stems from the need to align investigative practices with evolving legal, technological, and financial realities, as well as from the challenge of distinguishing between the apparent legality of documents and their actual evidentiary content.

The central scientific hypothesis guiding this research is that the effectiveness of evidentiary processes in money laundering investigations is directly linked to the precision, coherence, and contextual depth of document analysis. Consequently, the examination is not limited to the formal review of documents, but entails a logical, interdisciplinary, and integrative approach aimed at exposing fraudulent intent, operational patterns, and the network of criminal affiliations.

The *methodology employed* is primarily forensic in nature, combining empirical research techniques, the analytical study of Moldovan jurisprudence, cross-referencing extracted information with other categories of evidence, and a comprehensive interpretation of informational content. Moreover, the investigation adopts a systematic and tactical framework typical of financial inquiries, focused on identifying concealment mechanisms, evidentiary sources, and the probative value of each document under scrutiny.

The structure of this paper follows a logical and progressive sequence: the first section establishes the procedural and tactical relevance of document examination in the initial phase of criminal prosecution; the second sec-

tion details the main categories of documents analyzed and their evidentiary contribution to demonstrating illicit conduct; the third section presents practical insights drawn from judicial practice, emphasizing methods for correlating documentary evidence with other proof; and the final section outlines the defining traits of document examination as a tactical investigative method, drawing conclusions on its importance for the consolidation of a coherent and effective evidentiary strategy.

Presentation of the core content

Within the framework of the national criminal procedure system, several forms of examination are recognized as cognitive procedural acts—such as the inspection of crime scenes, specific territories and premises, corpses, objects, and documents [3, the articles 118-120]. These investigative actions are “united by a common procedural and forensic-tactical essence” [29, pp. 5-7]. Their core objective lies in the direct, sensory-based discovery—assisted by forensic tools—of traces that may contain critical information regarding the methods and techniques employed by offenders to launder illicit funds, as well as other circumstances essential to the unfolding of the investigation.

In this context, only the components of scientific inquiry relying on empirical methods of knowledge are applied, as these procedural actions do not entail the formulation of conclusions—categorical or presumptive. Among the various types of examination employed in cases concerning this category of offences, the forensic examination of documents occupies a distinct and particularly important position, offering key insights into identifying and exploiting information of evidentiary value [29, pp. 5-7].

In criminal cases involving money laundering, document examination has proven to be one of the most frequently utilized and evidentially relevant procedural actions, pri-

marily serving to trace suspicious financial flows, identify the origin of funds, and clarify the role played by each participant in the illicit circuit. The analysis of judicial rulings and decisions issued by Moldovan courts reveals a consistent and dominant reliance on documents as a means of evidence, in close correlation with other material and testimonial evidence.

In 100% of the analyzed cases, the courts explicitly referred to the examination of documents as part of their reasoning. This percentage demonstrates the central evidentiary function of documentary materials in money laundering investigations, surpassing other means of proof such as witness and defendant statements (85%), forensic-technical reports (60%), material evidence (e.g., assets, IT equipment) (50%), and audio/video interceptions (30%) [4-27].

This prevalence confirms that the nature of the offence—firmly rooted in economic and financial activities—demands a robust evidentiary foundation built upon financial, banking, contractual, and commercial documentation. Accordingly, the documents examined in the analyzed cases can be grouped into several relevant categories: *Bank statements and transaction records* – present in 88% of cases; used to identify transferred sums, their origin and destination, and their temporal correlation with the criminal activity; *Fictitious or simulated commercial contracts* – encountered in 65% of cases; critical in revealing the mechanisms used to legitimize illicit funds; *Invoices and delivery notes* – found in 50% of cases; often falsified or issued by shell companies; *Company incorporation and statutory documents* – analyzed in 35% of cases; enabled the identification of beneficial owners or proxy individuals; *Transportation, sales-purchase, or donation documents* – discovered in 30% of cases; relevant to the final stages of integration of illicit funds into the legal financial system;

Electronic correspondence with banks or contractual partners – emerging evidence used in 20% of cases, with increasing relevance in recent years [4-27].

The analysis of documents was not confined to a mere formal assessment; rather, it played an active role in reconstructing the flow of funds and in substantiating the criminal intent. Specifically, in 78% of court rulings, document examination was cited as a central evidentiary element upon which connections were established between defendants and suspicious financial operations [4-27]. In 55% of the cases, documents were supplemented with financial-accounting analysis reports, thereby reinforcing the legal interpretation. In 42% of the examined files, courts highlighted the incoherence of documents as an indication of falsification or concealment of the origin of funds. In 20% of the cases, document analysis was combined with data retrieved from digital searches, offering an integrated perspective on the operations [4-27].

Accordingly, document examination in money laundering cases does not represent a mere procedural formality but serves as a vital link in the evidentiary chain. These documents not only reflect traces of illicit economic activity but, when examined in context, allow for the precise identification of the offenders' roles, the laundering mechanisms involved, and the criminal networks implicated. The predominance of this evidentiary tool is justified by the sophisticated and concealed nature of money laundering offences, which frequently rely on the illusion of legality and formal legal structures.

Although document examination has been a cornerstone in building the evidentiary framework, the courts have consistently emphasized the need to verify the authenticity, coherence, and relevance of these materials, and to corroborate them with other types of evidence. This approach is intended to ensure a

high standard of rigor in the administration of evidence, in light of the inherent complexity of money laundering schemes.

A review of judicial rulings and decisions reveals that in approximately 85% of the cases, courts conferred enhanced probative value to documents only when corroborated by additional forms of evidence, including: *Defendant's statements*, used to confirm or contradict the content of the documents; *Witness testimony* – from accountants, bank officials, contractual partners, and others – essential in validating the authenticity of recorded operations; *Interceptions and electronic correspondence*, correlated with financial data to expose fraudulent intent; *Financial-accounting expert reports*, indispensable in explaining the laundering mechanisms and detecting accounting irregularities [4-27].

This integrative approach reflects the increasing sophistication of judicial practice in the domain of economic and financial crime, particularly money laundering, where the appearance of legality often conceals complex fund recycling schemes.

In substantiating their rulings, courts have demonstrated growing scrutiny regarding the form, content, and consistency of documents, paying close attention to the following aspects:

Signs of forgery or simulation: In over 30% of the cases, courts identified inconsistencies between the date of issuance of a document and the actual occurrence of the transaction.

Lack of alignment with economic reality: In 25% of the files, the documents recorded transactions with no real commercial substance, being classified as cover instruments.

Contradictions between documents and other evidence: Detected in 20% of decisions, particularly between bank statements and the testimony of witnesses or the accused [4-27].

It is worth noting that in 12% of the analyzed cases, the courts explicitly invoked the principle of free evaluation of evidence, empha-

hasizing that the probative value of documents is determined by the evidentiary ensemble as a whole, rather than by the mere formal existence of the document itself [4-27].

In over 60% of the cases, documents formed the foundation for the development of the prosecution's theory as early as the criminal investigation phase. The chronological structure of the transactions, the mapping of financial flows, and the presence of formal signatures or authorizations enabled investigators to formulate specific charges related to: the fictitious nature of commercial transactions; the use of proxy individuals to conceal the real identity of beneficiaries; the employment of shell companies to launder illicit funds; and the direct or indirect involvement of defendants in each stage of the laundering process—placement, layering, and integration [4-27]. This highlights the dual role of documentary evidence not only as a reflection of past conduct but also as a predictive instrument in the prosecution's evidentiary strategy.

The evolution of judicial practice in criminal cases involving money laundering demonstrates an increasing alignment of courts with the realities of modern financial systems and digital environments. Documents used as evidence in such cases are no longer limited to physical form (i.e., on paper), but are increasingly presented in digital formats, retrieved from banking platforms, company information systems, or online correspondence.

In approximately 40% of the examined cases, digital documents (e.g., PDF files, electronically generated bank statements, emails with accounting attachments) were introduced as evidence. This shift has compelled the courts to: verify the authenticity of electronic sources (banking, accounting, or IT-based); assess the validity of digital signatures or other forms of origin certification; and apply standards for correlating electronic data with other elements in the case file [4-27].

This evolution necessitates a redefinition of the traditional concept of a “document” and, implicitly, of its evidentiary value. Increasingly, courts are relying on the provisions of Law No. 91/2014 on electronic signatures and electronic documents when admitting such forms of evidence [30].

A notable development is the growing reliance on emails, online communications, and electronic attachments as part of the evidentiary documentation. From the judgments reviewed, in 20% of the cases, courts explicitly referenced: emails exchanged between representatives of shell companies and external partners; attachments containing fictitious invoices or transfer instructions; and confirmation messages related to online banking transactions. These materials were assessed not in isolation, but in conjunction with other pieces of evidence, with particular emphasis on the authenticity of the source and the date of transmission [4-27].

Although still not predominant, such evidence is becoming increasingly common in cases involving transnational criminal networks and sophisticated digital tools.

In 15% of the analyzed cases, courts in the Republic of Moldova admitted documents originating from foreign authorities or financial institutions operating under other jurisdictions, within the framework of international judicial cooperation. These included: bank statements issued by EU or CIS financial institutions; accounting documents obtained through letters rogatory; certified copies of contracts signed abroad; and fiscal or property records provided by financial intelligence units. These documents served a dual purpose: confirming the international flow of funds and substantiating the jurisdictional competence of domestic investigative authorities [4-27]. Courts were generally receptive to such evidence, provided the rules governing lawful acquisition and certified translation were respected.

Documents examined in the course of a criminal case may originate from a wide variety of sources: as a result of initial complaint verifications; from public or private institutions, including the Office for the Prevention and Combating of Money Laundering; following submission by investigative officers as part of special investigative measures; via seizure actions, whether voluntarily surrendered by the subject or forcibly obtained; or during searches of premises, body searches, or crime scene investigations.

While the general rules and tactical procedures for document examination remain largely uniform, the source and the specific circumstances under which the documents were obtained – such as whether they were voluntarily handed over or acquired through coercive means, whether they were found in publicly accessible spaces or deliberately concealed – must be carefully assessed during the preparation and execution of the examination. This approach enables the development and testing of working hypotheses concerning the concealment methods and operational techniques used in the criminal activity, particularly in the context of money laundering investigations.

Document examination is generally carried out in accordance with the provisions of the criminal procedure law [3, the article 118] regulating the manner in which such procedural actions must be conducted. Additionally, it adheres to the recommendations set out in forensic tactics literature concerning the conduct of this specific investigative action [33, p. 60; 2, p. 62], the evidentiary nature of documents as material means of proof in economic crime cases (especially those involving predicate offences [28, pp. 109-112] that triggered the illicit circulation of assets), and the particularities stemming from the laundering mechanisms employed to obscure the illicit origin of the proceeds.

In this context, we consider that the typical tasks associated with the examination of documents in cases concerning the laundering of assets derived from criminal activity include the following:

Determining the designation, nature, content, and other relevant circumstances surrounding a financial transaction or operation that constitutes a means of laundering illicitly obtained assets. Investigations must primarily focus on accurately identifying financial transactions that serve to conceal the illegal origin of funds. This analysis involves not only highlighting apparent elements, such as the transaction name or the identity of the parties involved, but also deciphering the true nature of the transaction. It is essential to examine the financial flows, the declared purpose of the operation, and the underlying legal relationships in order to uncover the mechanisms of concealment and the ostensible justification for the funds. Analyzing the circumstances under which such transactions were carried out may also reveal the financial techniques used to disguise the origin of the funds and lend them an appearance of legitimacy.

Clarifying the specific characteristics of document circulation within the organization and its relationships with supervisory, regulatory, or other relevant authorities. Investigating the internal document flow within an entity suspected of money laundering is a critical component. This involves examining the procedures for archiving, issuing, and circulating internal records to detect potential vulnerabilities exploited by the perpetrators. Additionally, the investigation should assess the organization's connections with banking institutions, oversight bodies, and other entities to uncover potential collusion or cover-up mechanisms. The declared commercial activities and economic relationships should be cross-checked against the realities reflected in the content of the documents analyzed.

Identifying signs that indicate violations of accepted norms within the official business environment that contributed to the commission of the offence or reveal supplementary techniques used in its execution. In our view, a key component of an effective investigation is detecting deviations from legal standards and common business practices. These may include accounting manipulations, the issuance of fictitious invoices, the registration of non-existent transactions, or the distortion of transaction values and characteristics. In this regard, the analysis must focus on identifying inconsistencies between the content of officially declared documents and the actual economic activities undertaken. Through a detailed review of such documents, the methods used to breach legal norms can be revealed, allowing for the exposure of fraudulent intent on the part of those involved.

Detecting indicators of transactions that are clearly unjustified, economically disadvantageous, or otherwise unusual given the prevailing economic context. In this respect, it is vital to identify transactions that, by their nature or structure, cannot be reasonably explained and deviate from standard commercial practices. For instance, transactions involving prices well below or above market value, excessive use of intermediaries, or repeated fund transfers through unverifiable entities in complex transactional chains may signal attempted money laundering. Analyzing the economic rationale behind such transactions and their supporting documentation can assist in uncovering the true intent to mask the illicit origin of the funds.

Identifying signs of material [31, p. 24] or intellectual forgery [1, p. 341] in the documents under examination. Investigators must conduct a thorough analysis of suspect documents to detect indicators of forgery, which may include unauthorized alterations, the use of falsified signatures, or the creation of

records containing fabricated or inaccurate information. The detection of such forgeries is essential not only to demonstrate fraudulent intent but also to trace the origin of unlawfully acquired assets. Collaboration with handwriting experts or forensic document examiners is highly beneficial in confirming material or intellectual forgeries and provides a scientific basis for evidentiary conclusions.

Revealing indicators of complicity by public officials or other responsible parties in corruption schemes or other criminal conduct associated with the laundering of illicit assets. We emphasize the importance of analyzing the relationships and interactions between public servants and individuals engaged in money laundering. Signs of corruption may include suspicious authorizations, inexplicably rapid approvals of transactions, or clear omissions during verification and control procedures. Cooperation with financial oversight bodies and other competent authorities can help clarify the factual context and substantiate evidence regarding officials' involvement in criminal activities. Moreover, institutional mechanisms that allow for the exploitation of legal or procedural loopholes must be critically examined, as they may facilitate criminal conduct under the guise of apparent legality.

The legislator does not require each document to be examined through a separate procedural action. Consequently, it is permissible to carry out a forensic analysis of multiple documents within a single procedural report, provided they are grouped according to objective criteria that are relevant to the criminal case. For instance, this may involve documents that attest to employment relationships or civil legal ties with a specific institution or organization, as well as those reflecting the circulation of a particular batch of material goods.

In our view, this flexibility granted to criminal investigative bodies constitutes an appropriate and pragmatic approach, especially

in the context of complex economic and financial crime investigations. Judicial practice in such cases has confirmed the validity of this method, allowing for the examination of multiple relevant documents in a single report. For example, an entire case file adjudicated in a civil procedure involving property rights or other lawful forms of possession may be reviewed collectively, insofar as it bears relevance to the criminal matter under investigation.

We consider that this methodology ensures an efficient use of both forensic and procedural resources while enabling a coherent analysis of the legal relationships and connections among the examined documents. Consolidating related documents into one procedural act contributes to clarifying the essential circumstances of the case, thereby facilitating the establishment of the objective truth and the correct application of the law.

This approach not only enhances the efficiency of the investigation but also highlights the importance of a detailed and interrelated analysis of the evidence—forming a robust basis for procedural conclusions and well-reasoned judicial decisions based on a complete, complex, and relevant evidentiary framework.

Naturally, in such cases, the record of document examination may—indeed, should—allow for a certain degree of generalization and systematization, aimed at fulfilling procedural objectives without overloading the report with data that, in the given context, are irrelevant to the purpose of the action.

As is well known, the document examination report must record, in addition to the general characteristics of the materials (such as external appearance, format, dimensions, and volume), only those portions of the documents that bear probative relevance to establishing the essential circumstances of the offence under investigation [32, p. 125].

We believe this approach is fully justified from a practical standpoint, as it allows the

investigative focus to remain on the essential elements of the documents, avoiding the unnecessary accumulation of information that could distract from the core aspects of the case. Accordingly, the careful selection of relevant fragments directly contributes to the evidentiary efficiency and to clarifying key facts of the criminal act.

Thus, where document examination is conducted in the form of forensic analysis, the report must include only those elements or excerpts that concretely serve the objectives pursued by the procedural activity. These may concern the identification of key document features such as dates, annotations, or critical information that support the investigation of money laundering offences.

We consider that such a methodology ensures an optimal balance between detail and clarity, avoiding the overloading of the procedural record with non-essential data while providing a solid foundation for drawing well-substantiated legal conclusions. This approach reflects the significance of a focused, rigorous analysis based on probative elements, thereby promoting both the efficiency and coherence of the investigative process.

When referring to document examination as a type of procedural inquiry, one must understand that it fulfills *two essential functions*: The discovery, analysis, and documentation of characteristics that qualify a document as a material means of evidence; The identification, evaluation, and documentation of facts, episodes, and circumstances relevant to the criminal case.

Both functions are frequently encountered in criminal proceedings involving money laundering. However, the second function – the analysis of the informational content of documents – holds particular importance, as it enables the identification of signs indicating the criminal origin of funds, their source, and the methods of transfer, particularly through banking channels.

In the context of forensic investigations, document analysis plays a central role, distinguished by a series of tactical particularities that directly influence the outcomes of search and seizure operations. In our view, the first essential organizational and tactical feature of document examination lies in the involvement of a multidisciplinary team of specialists – forensic officers, accountants, economists, and others – in conducting the procedural action.

The second tactical feature refers to the necessity of conducting a comprehensive examination, particularly of banking documents. The isolated inspection of a single document generally fails to uncover the broader criminal network or its individual components. The complexity of the examination also involves identifying the circumstances under which illicit capital was generated (or acquired) and tracing the entire laundering process.

The third tactical feature lies in the need to correlate direct document examination with the analysis of interconnected documents, which together may reveal the operational structure, pathways, and mechanisms of the illicit activity.

The fourth tactical feature is based on the fact that document examination is often one of the earliest procedural actions undertaken during the criminal investigation. The outcomes of this action form the basis for developing forensic hypotheses, organizing the hearings of suspects, defendants, and witnesses, and initiating specialized activities such as audits, technical-scientific assessments, or judicial expert examinations.

All of the above aspects point to a fifth defining characteristic: document analysis is not only a key component of tactical operations but also an effective investigative method, capable of establishing a “tactical-informational bridge” between the initial stage of the investigation and its subsequent phases, thereby ensuring procedural continuity, coherence, and operational efficiency.

Conclusions

Document examination plays a fundamental role in the criminal investigation strategy, functioning as a procedural action with a dual purpose: evidentiary and directional. It allows both the reconstruction of the criminal scheme and the early formulation of investigative hypotheses, often serving as the first tactical step in money laundering investigations.

The effectiveness of the examination tactic stems from an integrated, contextual, and multidisciplinary approach, which correlates the informational content of documents with the economic, legal, and financial networks reflected in other forms of evidence. This method capitalizes not only on explicit data but also on inconsistencies, omissions, and hidden signals, requiring continuous adaptation to new formats—physical, digital, or electronic.

The probative value of documents does not lie solely in their formal existence but in their ability to be examined within a coherent and systematic tactical framework, avoiding fragmentation and redundancy while enabling a clear understanding of concealment mechanisms, individual roles, and institutional complexities. This tactic demands rational generalization, efficient systematization, and well-judged integration into a complex evidentiary body.

Bibliographic references

1. CIOBANU, Petruț, STANCU, Emilian. *Forensics. Forensic Technique*. Bucharest: Universul Juridic, 2017, p. 341. ISBN 978-606-39-0047-1.
2. Ciopraga, A. *Treatise on Forensic Tactics*, Gama Publishing House, Iași, 1996.
3. Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova, adopted on 14.03.2003. In: *Official Gazette* No. 248-251, Art. 699.
4. Judgment of the Bălți District Court, Central Office, of 18.12.2020, Case No. 1-549/2017. Available at: https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5470bd8e-c4d7-4af2-9c86-cd6f6b9a39a3 [accessed: 17.06.2023].
5. Judgment of the Botanica District Court, Chișinău Municipality, of 30.09.2010, Case No. 1-585/10. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/2b846031-83e2-df11-99e0-00215ae0031b [accessed: 21.04.2023].
6. Judgment of the Botanica District Court, Chișinău Municipality, of 03.05.2011, Case No. 1-698/10. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/e1fc284b-9aa0-e011-aa0b-00215ae0031b [accessed: 23.04.2023].
7. Judgment of the Botanica District Court, Chișinău Municipality, of 29.10.2015, Case No. 1-468/15. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/fd1cf7f0-117e-e511-a1ab-005056a5d154 [accessed: 17.04.2024].
8. Judgment of the Botanica District Court, Chișinău Municipality, of 30.03.2015, Case No. 1-801/14. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/cf7c07bb-0cd7-e411-b888-005056a5d154 [accessed: 01.10.2023].
9. Judgment of the Buiucani District Court, Central Office, of 23.03.2023, Case No. 1-415/2019. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/93d35f56-6a13-4081-8308-4908e6d2c97b [accessed: 14.02.2024].
10. Judgment of the Buiucani District Court, Chișinău Municipality, Case No. 1-549/15. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d1efdf36-277e-e511-a1ab-005056a5d154 [accessed: 21.02.2023].
11. Judgment of the Buiucani District Court, Chișinău Municipality, of 06.08.2015, Case No. 1-1111/15. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f8fb8d73-1d3c-e511-b888-005056a5d154 [accessed: 15.04.2024].
12. Judgment of the Buiucani District Court, Chișinău Municipality, of 26.10.2015, Case No. 1-549/15. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d1efdf36-277e-e511-a1ab-005056a5d154 [accessed: 18.04.2024].
13. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 02.06.2021, Case No. 1-85/2021. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0bff7c7f-10c4-4bba-bba8-155bfae1-fa71 [accessed: 13.05.2024].
14. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 07.05.2024, Case No. 1-209/2019. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_in-

tegration/pdf/4f1fe204-9e38-4677-a428-8eacd9a1124a [accessed: 14.08.2024].

15. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 14.06.2021, Case No. 1-561/2017. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/33e1fe6e-c303-4af6-9a82-7-cbb068a0606 [accessed: 12.03.2024].

16. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 17.12.2018, Case No. 1-638/18. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/63c8338d-fb01-e911-80d5-0050568-b021b [accessed: 16.03.2024].

17. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 17.12.2018, Case No. 1-638/18. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/63c8338d-fb01-e911-80d5-0050568-b021b [accessed: 26.04.2023].

18. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 23.03.2023, Case No. 1-415/2019. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/93d35f56-6a13-4081-8308-4908e6d2c97b [accessed: 15.04.2024].

19. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 24.05.2018, Case No. 1-1450/17. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f7388e06-0d60-e811-80d4-0050568-b021b [accessed: 27.04.2024].

20. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 26.01.2023, Case No. 1-22081527-12-1-09062022 (1-1466/2022). Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/db76df7c-3801-4db7-9419-9e0ea5c10022 [accessed: 23.04.2023].

21. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 26.01.2023, Case No. 1-1466/2022. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/db76df7c-3801-4db7-9419-9e0ea5c10022 [accessed: 02.07.2023].

22. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 28.10.2019, Case No. 1-2252/2019. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/e12b1963-c853-4627-97a0-492251f798bf [accessed: 19.02.2024].

23. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 30.07.2024, Case No. 1-2878/2023. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8442dec7-0ab0-4fb1-965a-c38528898187 [accessed: 03.09.2024].

24. Judgment of the Chișinău Court, Centru Office, of 05.03.2021, Case No. 1-791/18. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d450f0ed-bade-48df-abd6-342-c9f241701 [accessed: 22.04.2023].

25. Judgment of the Chișinău Court, Centru Office, of 14.01.2020, Case No. 1-837/2016. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/acc40152-8550-4d56-9e24-b321729ff4bb [accessed: 17.04.2024].

26. Judgment of the Comrat District Court, Central Office, of 01.09.2022, Case No. 1-122/2022. Available at: https://jco.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/d3bd8afe-5774-4309-b4e3-84d9f11f8b6b [accessed: 04.04.2024].

27. Judgment of the Drochia District Court, Rîșcani Office, of 08.05.2018, Case No. 1-19/17. Available at: https://jdr.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/582fff79-ad52-e811-80d7-0050568b4d5b [accessed: 14.08.2023].

28. KABANOVA, Zh. Yu. “Specifics of Document Seizure and Examination during the Investigation of Fraud Committed in the Secondary Housing Market.” *Law and Education*, 2008, No. 5, pp. 109–112.

29. KORZH, V. S. “Investigative Examination of Documents within the System of Investigative Inspections.” *Russian Investigator*, 2008, No. 19, pp. 5–7.

30. Law No. 91 of 27.06.2014 on Electronic Signature and Electronic Document, published on 04.07.2014 in *Official Gazette* No. 174-177, Art. 397. Repealed by Law No. 124 of 19.05.2022, *Official Gazette* No. 170-176/10.06.22, Art. 317; entered into force on 10.12.2022.

31. LAZĂR, Augustin, ALĂMOREANU, Sorin. *Forensic Expertise of Documents: Tactical and Technical Aspects: University Course for Master's Degree, Specialization in Criminal Sciences and Forensics*. Bucharest: Lumina Lex, 2008, p. 24. ISBN 978-973-758-158-7.

32. OLTEANU, Gabriel Ion. *Considerations Regarding the Tactics of Crime Scene Investigation*. Publisher: AIT Laboratories, 2004.

33. OSOIANU, Tudor, OSTAVCIUC, Dinu; Odagiu, Iurie; Rusnac, Constantin. *Tactics of Criminal Prosecution Actions*, Cartea Militară Publishing House, Chișinău, 2020.

THE LEGALITY–VALIDITY–OPPORTUNITY TRIAD IN THE ADMINISTRATIVE ACT

Teodor CÂRNAȚ

Doctor hab. of Law, Professor, Moldova State University,

Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: carnateo@yahoo.co.uk

<https://orcid.org/0000-0002-5610-8665>

Sergiu ȘCOLINIC

PhD student, Moldova State University,

Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: scolnic2@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0001-2890-7662>

The triad of legality–validity–opportunity in administrative acts, highlighting how these three elements ensure the legitimacy and effectiveness of administrative decisions. It reviews the theoretical foundations, doctrinal developments, and comparative approaches (French, German, etc.), as well as relevant case law from the Republic of Moldova, Romania, and the European Court of Human Rights. The study shows that legality is the primary condition and limit of administrative action, validity encompasses the substantive and formal requirements that confer legal force to the act, and opportunity reflects the discretion allowed to authorities in achieving the public purpose. Although opportunity is not generally subject to direct judicial review, in cases of abuse or disproportionality it falls under the scope of legality (as an excess of power).

Keywords: administrative act, legality, validity, opportunity, discretionary power, judicial control, good administration.

TRIADA LEGALITATE–VALABILITATE–OPORTUNITATE ÎN ACTUL ADMINISTRATIV

Triada legalitate–valabilitate–oportunitate a actului administrativ, evidențiază modul în care aceste trei elemente asigură legitimitatea și eficiența deciziei administrative. Sunt examinate fundamentele teoretice, evoluțiile doctrinare și abordările comparative (franceză, germană etc.), precum și jurisprudența relevantă din Republica Moldova, România și Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Studiul arată că legalitatea reprezintă condiția primară și limita acțiunii administrației, valabilitatea înglobează cerințele de formă și de fond care conferă forță juridică actului, iar oportunitatea reflectă marja de apreciere permisă autorităților în atingerea scopului public. Deși oportunitatea nu este, în principiu, supusă controlului judecătoresc direct, în cazurile de abuz sau disproporționalitate ea intră sub incidența legalității (fiind calificată drept exces de putere).

Cuvinte-cheie: act administrativ, legalitate, valabilitate, oportunitate, putere discreționară, control judecătoresc, bună administrare.

TRIADÉ LÉGALITÉ–VALIDITÉ–OPPORTUNITÉ DANS L'ACTE ADMINISTRATIVE

La triade légalité–validité–opportunité de l'acte administratif, en soulignant comment ces trois éléments garantissent la légitimité et l'efficacité de la décision administrative. Il aborde les fondements théoriques, les développements doctrinaux et les approches comparatives (droit français, allemand, etc.),

ainsi que la jurisprudence pertinente de la République de Moldavie, de la Roumanie et de la Cour européenne des droits de l'homme. L'étude montre que la légalité constitue la condition primordiale et la limite de l'action administrative, la validité regroupe les exigences de forme et de fond qui confèrent une force juridique à l'acte, et l'opportunité exprime la marge d'appréciation laissée aux autorités dans la poursuite de l'intérêt public. Bien que l'opportunité ne fasse pas l'objet, en principe, d'un contrôle juridictionnel direct, en cas d'abus ou de disproportion manifeste elle relève de la légalité (étant qualifiée d'excès de pouvoir).

Mots-clés: acte administratif, légalité, validité, opportunité, pouvoir discrétionnaire, contrôle juridictionnel, bonne administration.

ТРИАДА ЗАКОННОСТЬ – ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ – ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ В АДМИНИСТРАТИВНОМ АКТЕ

Триада **законность–действительность–целесообразность** административного акта подчеркивает, как эти три элемента обеспечивают легитимность и эффективность административного решения. Рассматриваются теоретические основы, доктринальные подходы и сравнительный анализ (французского, немецкого и др.) права, а также соответствующая судебная практика Республики Молдова, Румынии и Европейского суда по правам человека. Показано, что **законность** является основным условием и границей для действий администрации, **действительность** охватывает материальные и формальные требования, придающие акту юридическую силу, а **целесообразность** отражает рамки усмотрения, предоставленные властям для достижения общественной цели. Хотя целесообразность, как правило, не подлежит прямому судебному контролю, - в случаях злоупотребления или явной несоразмерности она рассматривается как вопрос законности (превышение власти).

Ключевые слова: административный акт, законность, действительность, целесообразность, дискреционная власть, судебный контроль, надлежащее управление.

Introducere

Într-un stat de drept, administrația publică funcționează în baza și în limitele legii, exprimându-și voința în principal prin intermediul actelor administrative. Aceste acte trebuie să răspundă simultan exigențelor de legalitate (conformitatea cu legea), de valabilitate (îndeplinirea cerințelor de formă și fond) și de oportunitate (corespunderea măsurii față de scopul urmărit de lege). Această triadă conceptuală constituie criteriul fundamental în evaluarea legitimității și calității unei decizii administrative.

În contextul Republicii Moldova și al altor sisteme de drept din regiune, precum cel românesc, analiza acestor trei dimensiuni ale actului administrativ rămâne deosebit de actuală, atât în plan doctrinar, cât și cel al jurisprudenței. Este totodată o provocare constantă menținerea unui echilibru între libertatea de apreciere a autorităților și obligația acestora de a respecta

legea și de a proteja drepturile și interesele legitime ale cetățenilor.

Prezentul articol propune o examinare detaliată a celor trei componente – legalitate, valabilitate și oportunitate – printr-o abordare integrată, care valorifică doctrinele naționale și comparate, jurisprudența CEDO și practica administrativă a autorităților. Scopul final este formularea unor propuneri concrete pentru consolidarea regimului juridic al actului administrativ în Republica Moldova, prin alinierea acestuia la exigențele statului de drept și la bunele practici europene

Metodologia cercetării

Studiul folosește o combinație de metode juridice, îmbinând analiza doctrinară și normativă cu abordarea comparativă și cea jurisprudențială. În primul rând, demersul pornește de la examinarea cadrului legislativ și a literaturii de specialitate privitoare la prin-

cipiile legalității, valabilității și oportunității în dreptul public al Republicii Moldova și României. În al doilea rând, se recurge la metoda comparativă, raportându-se la soluțiile consacrate în dreptul administrativ al altor state (precum Franța și Germania) și la standardele europene incidente, inclusiv jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. De asemenea, sunt analizate exemple din practica administrativă și hotărâri judecătorești relevante, pentru a ilustra modul concret în care triada legalitate–valabilitate–oportunitate este aplicată în situații practice.

Fundamente teoretico-doctrinare ale triadei legalitate–valabilitate–oportunitate

Pentru a înțelege pe deplin triada legalitate–valabilitate–oportunitate, este necesar să pornim de la conceptul și rolul actului administrativ în sistemul de drept public. Actul administrativ este forma principală de activitate a organelor administrației publice, un act juridic unilateral emis de o autoritate publică competentă prin care legea este pusă în executare, generând efecte juridice – nașterea, modificarea sau stingerea de drepturi și obligații în regim de putere publică. Prin natura sa, orice act al administrației este subordonat legii și trebuie să urmărească realizarea interesului public stabilit de aceasta. Așadar, în definirea regimului juridic al actului administrativ intervin trei elemente fundamentale:

Legalitatea – subordonarea față de normele juridice superioare. Principiul legalității, înscris în Constituție și în legile administrative atât în România, cât și în Republica Moldova (de exemplu, art. 3 din Codul administrativ al RM prevede că administrația publică se realizează cu respectarea Constituției și a legilor), impune ca orice act administrativ să aibă un temei în lege și să nu contravină dispozițiilor legale aplicabile. Legalitatea constituie, așadar, prima condiție de legitimitate a actului administrativ [1].

Valabilitatea – îndeplinirea tuturor condițiilor de formă și de fond pentru ca actul să existe juridic și să producă efecte. Valabilitatea înglobează legalitatea, dar și elemente de validitate formală și de eficacitate (precum intrarea în vigoare, publicarea actului etc.) [2].

Oportunitatea – caracterul potrivit sau convenabil al măsurii adoptate, raportat la circumstanțele concrete și la scopul de interes public urmărit. Ea reprezintă componenta de politică administrativă (de merit) a deciziei, spre deosebire de dimensiunea strict juridică acoperită de legalitate [3].

Literatura de specialitate subliniază interdependența acestor elemente. Pe de o parte, un act care nu este legal nu poate fi considerat valabil, oricât de oportun ar părea – supremația legii prevalează întotdeauna. Pe de altă parte, o administrație excesiv de formalistă, care nu își folosește deloc puterea de apreciere, riscă să devină rigidă și ineficientă. De aceea, legea lasă administrației o anumită marjă de libertate în care aceasta poate decide în funcție de necesitățile sociale, atât timp cât nu se încalcă limitele legale [4].

Triada legalitate–valabilitate–oportunitate a fost obiectul analizelor doctrinare încă din perioada interbelică în spațiul juridic românesc. De pildă, Paul Negulescu sublinia faptul că puterea discreționară a organelor administrative trebuie exercitată întotdeauna în cadrul legii, altfel actul devine un abuz [5]. În ultimele decenii, autori contemporani (atât din România, cât și din Republica Moldova) au reiterat aceste idei, arătând că legalitatea reprezintă fundamentul și limita acțiunii administrative, în timp ce oportunitatea îi conferă acesteia flexibilitate, fără a putea justifica vreodată arbitrariul sau încălcarea drepturilor cetățenilor [6].

Legalitatea actului administrativ

Principiul legalității constituie temelia activității administrative, fiind expresia statului de drept în dreptul public modern. Acest princi-

piu semnifică subordonarea administrației față de lege, autoritățile publice neputând acționa decât în limitele și în conformitate cu normele juridice care le guvernează competența. Altfel spus, orice act administrativ trebuie să fie în concordanță cu normele juridice aplicabile în sens larg – de la Constituție și legi până la alte acte normative cu forță juridică superioară – atât sub aspectul competenței autorității emitente, cât și al procedurii de emitere și al conținutului actului [7]. Legalitatea actului se apreciază în raport cu dispozițiile legale în vigoare la momentul emiterii, iar actul se bucură de o prezumție de legalitate până la o eventuală anulare a sa în contenciosul administrativ [8].

În dreptul comparat, principiul legalității este ferm consacrat. De pildă, în Franța se vorbește despre respectarea *blocului de legalité* – ansamblul normelor superioare, de la Constituție și legi până la regulamente guvernamentale – ceea ce înseamnă că administrația trebuie să urmărească scopul public stabilit de lege, însă mijloacele concrete pentru atingerea acelui scop țin de aprecierea discreționară a autorității (o chestiune de oportunitate). Această perspectivă evidențiază legătura intrinsecă dintre legalitate și oportunitate: finalitatea actului (satisfacerea interesului public prevăzut de lege) face parte din legalitate, în timp ce modalitatea aleasă pentru realizarea sa ține de oportunitate.

În dreptul italian, principiul legalității (*principio di legalità*), derivat tot din Constituție, este garantat printr-un control jurisdicțional exercitat de tribunalele administrative regionale și de Consiliul de Stat – instanțe care sancționează exclusiv viciile de *legittimità* (ilegalitate) ale actelor, fără a interveni în meritul (oportunitatea) deciziei. Dreptul german consacră conceptul *Gesetzmäßigkeit der Verwaltung*, potrivit căruia administrația este obligată de lege atât în acțiunile pozitive (să acționeze când legea o cere), cât și în inacțiune (să nu încalce

ceea ce legea interzice) – prin urmare, orice act administrativ trebuie să aibă un temei legal și să respecte normele procedurale; în caz contrar, actul este ilicit și pasibil de anulare.

În toate aceste sisteme, **controlul jurisdicțional** se concentrează pe legalitate. Instanțele administrative din Franța, Italia sau Germania verifică dacă autoritatea publică a acționat în limitele legii, fără a-și substitui propria apreciere celei a administrației în ce privește oportunitatea măsurii. Similar, în dreptul român, Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004 prevede că instanța poate anula un act administrativ ilegal, controlul legalității vizând conformitatea actului cu legea și respectarea limitelor competenței legale. Legalitatea este, așadar, condiția primară de validitate a actului administrativ – un act care contravine legii este lovit de nulitate absolută sau, cel puțin, este anulabil, după caz [9].

Doctrina atribuie principiului legalității trei funcții esențiale: **fundament** al acțiunii administrative, **limită** a acesteia și **obligație pozitivă** pentru autoritate de a acționa atunci când legea o impune [10]. Legalitatea ca fundament implică faptul că orice putere a administrației își are izvorul în lege; ca limită, înseamnă că nicio acțiune administrativă nu poate depăși cadrul legal; iar ca obligație pozitivă, înseamnă că, în anumite situații, legea impune administrației să intervină pentru realizarea interesului public (de exemplu, emiterea unui act în executarea legii atunci când condițiile prevăzute de lege sunt îndeplinite). S-a arătat în literatură că legalitatea actului administrativ presupune atât supremația legii față de destinatarul actului, cât și existența unui temei legal pentru acțiunea autorității în limitele legii [11]. Prin urmare, administrația nu poate acționa în mod arbitrar; orice decizie trebuie să aibă o justificare legală și un scop legitim.

Prezumția de legalitate este asociată cu prezumția de autenticitate (actul emană de la autoritatea competentă, fiind ceea ce pretin-

de că este) și prezumția de veridicitate (faptele consemnate în cuprinsul actului sunt considerate adevărate până la proba contrarie) [12].

Un element cheie al legalității în statul de drept îl reprezintă existența unui control judecătoresc efectiv. În România, regimul contenciosului administrativ prevede că anularea unui act ilegal produce efecte retroactive (*ex tunc*), actul fiind considerat ca lipsit de temei legal ab initio (ca și cum nu ar fi existat niciodată în ordinea juridică). În Republica Moldova, Codul administrativ (Legea nr. 116/2018) instituie, la rândul său, controlul judiciar al actelor administrative: acestea pot fi atacate în instanță pentru ilegalitate, instanța verificând respectarea condițiilor legale – competența organului emitent, procedura de emitere (inclusiv obligația de motivare, obținerea avizelor obligatorii etc.) și conformitatea conținutului actului cu legea. S-a statuat jurisprudențial că legalitatea actului se analizează în raport cu normele în vigoare la data emiterii actului, iar dacă actul este anulat ca ilegal, efectele sale se șterg retroactiv (*ex tunc*), actul fiind considerat ca inexistent din punct de vedere juridic ab initio.

Jurisprudența CEDO conferă principiului legalității o importanță centrală în materia ingerințelor administrative în drepturi. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a afirmat constant că orice restrângere a drepturilor trebuie să fie “prevăzută de lege” (formularea din art. 8–11 ale Convenției) – deci să aibă o bază legală clară, accesibilă și previzibilă. De asemenea, Curtea de la Strasbourg analizează actele administrative din perspectiva “*rule of law*”, cerând ca administrația să acționeze conform legii și să evite arbitrariul.

Valabilitatea actului administrativ

Noțiunea de valabilitate a actului administrativ se referă la capacitatea acestuia de a produce efecte juridice în mod legitim, fiind emis cu respectarea tuturor cerințelor de fond și de

formă impuse de lege. Un act administrativ valabil este, în esență, unul legal, emis de o autoritate competentă, în forma cerută de lege, cu respectarea procedurii și având un conținut licit și determinat, în concordanță cu interesul public. Prin urmare, valabilitatea implică atât aspecte de legalitate, cât și elemente de validitate formală și de eficacitate a actului.

Un act administrativ se bucură de o triplă prezumție: prezumția de legalitate, prezumția de autenticitate (proveniența de la autoritatea abilitată) și prezumția de veridicitate (faptele consemnate de act sunt considerate adevărate până la proba contrarie) [12]. Aceste prezumții conferă actului forță executorie imediată. Totuși, pentru ca ele să opereze, actul trebuie să întrunească condițiile de valabilitate prevăzute de lege; în caz contrar, actul devine susceptibil de a fi anulat sau chiar considerat nul de drept.

Condițiile de valabilitate ale actelor administrative se împart, în linii mari, în două categorii: condiții de fond și condiții de formă (inclusiv procedurale) [2].

Competența autorității emitente: Actul trebuie emis de un organ care are atribuții legale în materia respectivă și cu încadrarea în limitele conferite (competență materială, teritorială și temporală).

Existența unui temei legal: Actul trebuie emis „în baza și în vederea executării legii” (formula standard din legislația administrativă), deci trebuie să existe o normă legală care autorizează sau impune emiterea sa. Lipsa oricărui temei legal face ca actul să fie lipsit de cauză juridică, putând fi anulat pentru exces de putere (dacă autoritatea a acționat dincolo de ceea ce legea îi permite). Un act administrativ nu poate, prin el însuși, să creeze puteri pe care legea nu le-a prevăzut.

Scopul și obiectul actului: Scopul emiterii trebuie să fie realizarea unui interes public conform legii. În terminologia română clasică, se vorbea de îndeplinirea actului cu

alt scop decât acela pentru care competența a fost conferită. De asemenea, obiectul actului – ceea ce dispune efectiv – trebuie să fie licit, posibil și determinat. Un act care are un obiect imposibil sau care contravine flagrant legii (de exemplu, o dispoziție administrativă care încalcă un drept fundamental garantat de lege) este considerat nul absolut în multe sisteme de drept (actul fiind atins de un viciu evident de legalitate ce îl face inefficient ab initio).

Motivele (situația de fapt) și temeiul: În măsura în care actul se întemeiază pe o situație de fapt, acea situație trebuie să existe în realitate și să fie corect calificată juridic (condiția veridicității faptelor). Tot astfel, motivarea insuficientă sau inexistentă a actului (neindicarea faptelor ori a temeiului de drept) poate atrage anularea acestuia, fiind considerată uneori o cerință *ad validitatem* a actului (mai ales în legislațiile moderne care pun accent pe transparență și bună administrare). Dreptul românesc actual prevede obligația generală de motivare a actelor administrative individuale, iar lipsa motivării este asimilată încălcării legalității și poate fi sancționată ca exces de putere [15].

Condițiile de formă și procedură privesc modul în care actul este emis și adus la cunoștința celor vizati:

Respectarea procedurii legale de elaborare: De exemplu, obținerea avizelor sau acordurilor prealabile cerute de lege, consultarea publicului acolo unde este obligatorie, efectuarea unor studii de impact sau de oportunitate înainte de luarea deciziei, respectarea termenelor procedurale, utilizarea corectă a delegării de semnătură etc.

Forma actului: Actul administrativ emis în formă scrisă trebuie să respecte anumite cerințe formale: să fie redactat în limba oficială, să indice autoritatea emitentă, să fie datat, înregistrat și semnat de persoana competentă [7].

Motivarea actului: Menționată și ca element de fond, motivarea are și o dimensiune

formală: actul trebuie să cuprindă în preambul sau în expunerea de motive considerațiile de fapt și de drept care au condus la emitere. Motivarea este esențială atât pentru transparență și posibilitatea controlului (destinatarul și judecătorul trebuie să înțeleagă rațiunea deciziei), cât și ca garanție împotriva arbitrarului. Conform, art. 41 din Carta Drepturilor Fundamentale a UE se prevede expres dreptul la o bună administrare, care include obligația de motivare a deciziilor administrative – acest standard începe să fie reflectat și în dreptul intern al statelor membre și candidate la aderare precum Republica Moldova.

Comunicarea sau publicarea actului: Un act administrativ nu produce efecte juridice decât după ce este adus la cunoștința destinatarilor săi. Actele individuale trebuie comunicate părților vizate (de regulă printr-o comunicare oficială sau prin afișare, dacă legea o cere), iar actele normative trebuie publicate în Monitorul Oficial sau în buletinele oficiale competente. Publicarea este, din punct de vedere juridic, o condiție de eficacitate a actului (privind intrarea sa în vigoare).

Dacă oricare dintre aceste condiții de fond sau formă lipsește, actul poate fi invalidat (anulat sau declarat nul). În funcție de gravitatea încălcării, dreptul administrativ comparat distinge între nulitatea absolută a actului și anulabilitate: nulitatea absolută intervine când actul este afectat de un viciu extrem (lipsa totală de competență, încălcarea unei norme constituționale, omisiunea unei forme cerute *ad validitatem* etc.), situație în care actul este considerat inexistent juridic, iar nulitatea sa poate fi invocată oricând (imprescriptibil); în schimb, dacă viciul este mai puțin flagrant (de exemplu, o încălcare procedurală care nu aduce atingere unei valori fundamentale), actul este anulabil, adică produce efecte până la anularea sa de către instanța competentă în termenul legal de contestare.

De pildă, în dreptul german, enumeră cazurile de *Nichtigkeit* (nulitate de plin drept) – cum ar fi actul lipsit de forma scrisă atunci când forma scrisă este cerută *ad validitatem*, sau actul al cărui conținut încalcă bunele moravuri sau ordinea publică. În toate celelalte cazuri, un act ilegal este considerat doar *anfechtbar* (contestabil), necesitând o decizie de anulare pentru a-și pierde efectele.

Italia distinge similar între *atti nulli* (de exemplu, actele emise de o autoritate absolut necompetentă sau actele cu obiect imposibil) și *atti annullabili* (acte cu vicii mai puțin grave, care pot fi atacate în termenele și procedurile obișnuite). România, prin noul Cod administrativ (2019), a preluat această idee în art. 197, care enumeră situațiile în care un act administrativ este nul absolut (de exemplu, dacă încalcă dispoziții constituționale, dacă a fost emis cu depășirea competenței materiale, sau dacă lipsește un aviz conform obligatoriu prevăzut de lege); în aceste cazuri nulitatea poate fi invocată oricând [16].

Un aspect discutabil în doctrină este dacă oportunitatea deciziei administrative (caracterul „potrivit” al măsurii alese) constituie sau nu o condiție de valabilitate a actului, alături de legalitate. Au existat două curente de opinie notabile în dreptul român (aplicabile *mutatis mutandis* și contextului din Republica Moldova):

- Școala de la Cluj: Reprezentanții acestei orientări consideră că Remediul pentru un act inoportun ține, în concepția lor, de revocarea administrativă de către autoritatea emitentă însăși sau de către organul ierarhic superior, din considerente de oportunitate [17].

- Școala de la București: Potrivit celeilalte orientări doctrinare, oportunitatea se încorporează în valabilitate și, în cazuri extreme, un act vădit inoportun poate echivala cu un abuz sau exces de putere, devenind astfel susceptibil de a fi diferit justiției [18].

Legiuitorul român a tranșat parțial această

dezbateră prin definirea legală a conceptului de exces de putere în Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004. Conform art. 2 alin. (1) lit. n) din lege, *excesul de putere* este definit ca „exercitarea dreptului de apreciere al autorităților publice prin încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau prin depășirea limitelor competenței prevăzute de lege” [19]. Astfel, dacă o autoritate își folosește discreția încălcând drepturi fundamentale sau mergând dincolo de ceea ce legea îi îngăduie, actul devine ilegal.

În Republica Moldova, Codul administrativ prevede expres că instanțele judecătorești nu se pot pronunța asupra oportunității actelor administrative (art. 225) – legiuitorul adoptând astfel viziunea clasică potrivit căreia judecătorul controlează numai legalitatea. Totuși, rămâne discutabil dacă, în cazuri de abatere gravă de la scopul legii sau de disproporție vădită, astfel de situații nu ar fi oricum încadrate ca ilegalitate.

În concluzie, valabilitatea actului administrativ sintetizează toate condițiile de legalitate (în sens larg) și implică, indirect, cerința ca actul să nu rezulte dintr-o exercitare abuzivă a puterii discreționare. Un act valabil este unul emis în mod legal, cu respectarea formelor și procedurilor, și totodată adecvat menirii sale legitime.

Oportunitatea actului administrativ

Oportunitatea unui act administrativ se referă la caracterul adecvat și convenabil al măsurii adoptate, în raport cu circumstanțele concrete și cu interesul public urmărit. Cu alte cuvinte, oportunitatea reflectă exercitarea puterii discreționare a autorității – libertatea de apreciere de care aceasta dispune, în limitele legii, pentru a alege, dintre mai multe opțiuni legitime, pe cea mai potrivită scopului stabilit de legiuitor [3].

Este esențial de subliniat că puterea discreționară nu echivalează cu arbitriul.

Discreția autorității este circumscrisă de lege și de scopurile stabilite de aceasta.

În dreptul german, de exemplu, s-au conturat conceptele de *Ermessensüberschreitung* (depășirea limitelor discreției) și *Ermessensmissbrauch* (abuzul de discreție). Instanțele germane pot cenzura un act dacă autoritatea fie nu și-a exercitat deloc discreția deși legea îi oferea această marjă (a tratat situația ca și cum nu ar fi avut de ales – *Ermessensnichtgebrauch*), fie a depășit cadrul legal al opțiunilor (a ales o măsură pe care legea nu o permite – *Ermessensüberschreitung*), fie a folosit discreția în scopuri incompatibile cu intenția legii (criterii străine de interesul public, o decizie vădit nejustificată – *Ermessensmissbrauch*) [17]. Cu toate acestea, și în Germania ca și în Franța, regula generală rămâne că nu se efectuează un control judiciar al purei oportunități; judecătorul nu își substituie propria evaluare celei a administrației atât timp cât autoritatea a acționat în marja legală permisă. În dreptul francez, este consacrată interdicția «*contrôle d'opportunité*» de către instanța de contencios: judecătorul poate anula un act pentru ilegalitate (incluzând cazul în care un viciu de oportunitate este convertit juridic într-un exces de putere – de pildă, *détournement de pouvoir*, când o decizie, deși luată aparent în limitele legii, urmărește un scop străin interesului public), dar nu poate anula un act doar pentru că îl consideră mai puțin nimerit decât o altă soluție posibilă [18]. În Italia, diferența este conceptualizată ca distincția dintre *legittimità* și *merito*: judecata de *merito* (fondul oportunității) aparține exclusiv administrației; contenciosul administrativ (Consiliul de Stat) se pronunță doar asupra legitimității cu excepția cazurilor de *eccesso di potere* – noțiune care, paradoxal, acoperă tocmai o serie de vicii legate de modul de exercitare a puterii discreționare (de exemplu, *manifesta illogicità* – lipsa logicii în decizie, *sviamento di potere* – deturnarea scopului public, *difetto di motivazione* – motivare

insuficientă). Așadar, și sistemul italian aduce oportunitatea sub umbrela controlului judiciar doar atunci când aceasta depășește limitele rezonabile și se transformă în abuz.

Limitele oportunității sunt, în esență, trase de principiile generale ale dreptului și de necesitatea respectării drepturilor fundamentale. Orice act discreționar trebuie să respecte cel puțin următoarele cerințe:

Cadrul legal: Discreția operează numai în limitele competenței conferite de lege. Autoritatea nu poate invoca libertatea de apreciere pentru a justifica un act în afara atribuțiilor sale legale.

Scopul public: Puterea de apreciere nu poate fi folosită pentru a atinge un scop contrar legii sau interesului public definit de lege.

Drepturile individuale: Chiar dacă autoritatea are de ales între mai multe opțiuni legale, alegerea făcută nu trebuie să încalce în mod vădit și disproporționat drepturile subiective ale persoanelor vizate de act.

Proportionalitatea: Deși nu întotdeauna consacrat explicit în legislațiile naționale, principiul proporționalității a devenit un standard european în controlul actelor discreționare. Autoritatea trebuie să păstreze un echilibru rezonabil între mijloacele folosite și scopul urmărit, precum și între interesul public și drepturile individuale afectate de măsură [15]. În dreptul românesc actual, prin noțiunea de exces de putere, testul proporționalității și al justei balanțe între interesul public și drepturile persoanei au intrat deja în analiza contenciosului: judecătorul verifică, de pildă, dacă o măsură administrativă nu a depășit ceea ce era necesar pentru scopul urmărit și dacă nu a impus o povară individuală vădit disproporționată [19].

La nivel european se observă tendința de a nu lăsa oportunitatea decizională complet nesupravegheată, oferindu-se căi de atac cel puțin pentru cazurile extreme de abuz. Experiența CEDO a arătat că, atunci când un act administrativ afectează grav drepturi indi-

viduale, este necesară o examinare judiciară a proporționalității și temeiniciei deciziei (cauze precum *Obermeier c. Austria* (1990) și *Bryan c. Marea Britanie* (1995) au subliniat cerința unui control jurisdicțional suficient de larg în materii ce privesc drepturi civile sau sancțiuni disciplinare). În *Smith și Grady c. Marea Britanie* (1999), de exemplu, Curtea a constatat o violare a art. 8 și a dreptului la recurs efectiv, arătând că lipsa oricărei analize a necesității și proporționalității măsurii (politica guvernamentală fiind considerată o chestiune exclusiv de “oportunitate”) i-a lăsat pe reclamânți fără protecție eficientă. Pe de altă parte, acolo unde statul demonstrează că a realizat un just echilibru între interesul public și drepturile individuale – de exemplu prin studii de impact, consultări publice și motivarea detaliată a deciziei, cum a fost în cauza *Hatton și alții c. Marea Britanie* (2003) – CEDO este dispusă să acorde o marjă largă de apreciere administrației, fără a impune un control judiciar de oportunitate deplin.

Recapitulând, oportunitatea reprezintă latura flexibilă a actului administrativ, permițând adaptarea deciziei la realitățile concrete. Așa cum concluzionează un autor, „*puterea discreționară a administrației poate fi controlată de instanță în cea mai mare parte (atunci când exercițiul său este abuziv sau vădit disproportionat), dar nu în totalitate*” [18], altminteri noțiunea însăși de putere discreționară ar fi lipsită de conținut.

Propuneri de lege ferenda

Analiza de mai sus evidențiază interdependența dintre legalitate, valabilitate și oportunitate în asigurarea bunei guvernări și a supremației dreptului în activitatea executivă.

Legalitatea este axa centrală care ghidează administrația; valabilitatea garantează că actul îndeplinește toate condițiile pentru a produce efecte juridice legitime; iar oportunitatea per-

mite adaptarea deciziei administrative la realitatea socială, în beneficiul interesului public. O administrație eficientă și democratică trebuie să fie concomitent legală, validă (legitimă procedural) și orientată spre interesul public (oportună).

Din perspectiva dreptului public al Republicii Moldova, se pot formula, în special, următoarele propuneri (*de lege ferenda*) inspirate din practicile europene, pentru a consolida echilibrul triadei menționate:

Ar fi benefică includerea explicită a principiului proporționalității ca normă fundamentală a activității administrative. O asemenea modificare ar ghida autoritățile în exercitarea discreției și ar oferi instanțelor un temei clar de control atunci când o măsură administrativă este vădit excesivă față de scopul urmărit (așa cum deja există în dreptul UE și în jurisprudența CEDO) [15].

Definirea legală a “excesului de putere” în contenciosul administrativ: Urmând exemplul legislației române, legiuitorul moldovean ar putea introduce în Codul administrativ o definiție explicită a excesului de putere (sau a abuzului de putere discreționară). Aceasta ar delimita clar sfera necontrolabilă a oportunității de situațiile în care intervenția instanței este permisă. De pildă, s-ar putea formula: „Excesul de putere reprezintă exercitarea dreptului de apreciere al autorității publice prin încălcarea limitelor competenței prevăzute de lege sau prin afectarea disproportionată a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor.” – definiție similară cu cea din legea română [19]. O asemenea prevedere ar alinia legislația Republicii Moldova la standardele deja aplicate în România și ar oferi justițiabililor o protecție sporită contra arbitrariului administrativ.

Întărirea mecanismelor de control administrativ prealabil (intern): Pentru a evita supraîncărcarea instanțelor cu probleme ce țin de oportunitate, se recomandă consolidarea controlului ierarhic și a căilor administrative

de atac în interiorul administrației. De exemplu, ministerele ar putea emite instrucțiuni metodologice către autoritățile din subordine privind criteriile de apreciere a oportunității (bune practici administrative), ori s-ar putea crea comisii de evaluare pentru deciziile administrative majore (care să analizeze oportunitatea proiectelor cu impact semnificativ înainte de emiterea actelor). De asemenea, ar trebui consolidat rolul Ombudsmanului sau al altor organe consultative abilitate să examineze plângerile cetățenilor privind acte considerate inoportune sau abuzive, oferind o cale de remediu extrajudiciar eficientă. Aceste măsuri ar îmbunătăți calitatea deciziei administrative *ex ante*, permițând corectarea eventualelor derapaje de oportunitate fără a se ajunge la litigii.

Formare profesională continuă în materie de drept administrativ european: Pentru aplicarea unitară a conceptelor de legalitate și discreție administrativă, ar fi utile programe de instruire destinate atât funcționarilor publici, cât și judecătorilor, axate pe jurisprudența CEDO și a Curții de Justiție a UE în materie administrativă, precum și pe exemple comparative (Franța, Germania etc.) privind motivarea deciziilor și aplicarea testului proporționalității. Buna administrare este un concept-cheie la nivelul Uniunii Europene, iar Republica Moldova – aspirând la aceste standarde – poate prelua voluntar practici precum motivarea detaliată a deciziilor, consultarea publicului pentru o legitimitate sporită și evaluarea prealabilă a impactului înainte de adoptarea actelor normative.

Clarificarea efectelor actelor ilegale sau nevalabile: *De lege ferenda*, s-ar impune detalierea în Codul administrativ a regimului efectelor anulării unui act (precizând dacă anularea operează retroactiv – *ex tunc* – sau doar pentru viitor – *ex nunc*, eventual în funcție de natura încălcării). De asemenea, ar fi utilă reglementarea expresă a posibilității de remediere ulterioară a unor vicii de formă (regularizare *post*

factum, cum există în dreptul german) pentru a oferi flexibilitate – de pildă, dacă un act are un viciu procedural minor care nu a cauzat vătămare, autoritatea să poată reemite actul cu respectarea formei cerute, evitând anularea pur formală. Pe de altă parte, pentru vicii grave, legea ar trebui să permită invocarea oricând a nulității absolute. (În prezent, jurisprudența moldovenească a recunoscut deja, în lipsa unui text expres, nulitatea absolută a unor acte contrare ordinii publice și bunelor moravuri; o reglementare explicită ar aduce însă mai multă claritate și securitate juridică în astfel de situații.)

Concluzii

În ansamblu, triada legalitate–valabilitate–oportunitate trebuie privită ca un tot unitar în arhitectura dreptului administrativ. Legalitatea fără oportunitate poate conduce la o administrație rigidă, incapabilă să răspundă nevoilor societății; oportunitatea fără legalitate deschide poarta arbitrarului și abuzului de putere. Valabilitatea actelor impune, de fapt, îmbinarea celor două: respectarea legii și exercitarea rațională a discreției. Evoluțiile doctrinare și jurisprudențiale, atât la nivel național, cât și european, arată o tendință de convergență către o administrație responsabilă, în care puterea discreționară este controlată prin transparență, motivare și proporționalitate – fără însă a suprima prerogativa administrației de a decide în funcție de interesul public. Republica Moldova, aflată în proces de modernizare a administrației publice, are oportunitatea (și obligația față de cetățenii săi) de a implementa aceste principii, pentru a asigura un echilibru just între lege, dreptate și eficiență în actul administrativ.

Referințe bibliografice

1. LAZĂR, Rozalia-Ana. Legalitatea actului administrativ. Drept românesc și drept comparat. În: *Studia UBB Jurisprudentia*, nr. 4/2012, p. 134.

2. IORGOVAN, Alexandru. *Tratat de drept administrativ*, vol. II. Ed. All Beck, București, 2005, pp. 65–67.
 3. CHIPER, Natalia, ODAINIC, Mariana. Oportunitatea actelor administrative – mijloc de realizare a securității drepturilor persoanei. În: *Justiția și respectarea drepturilor omului*, 2021, p. 43.
 4. RIVERO, Jean, citat în Iulian NEDELCU – Aspecte de drept comparat privind relația legalitate–oportunitate. În: *Revista Studențească de Drept*, Univ. Craiova, nr. 2/2009, p. 81.
 5. NEGULESCU, Paul. *Tratat de drept administrativ. Principii generale*, vol. I. Ed. Marvan, București, 1934, p. 101.
 6. GHEORGHÎĂ, Șt. Claudio. Legalitatea actului administrativ în statul de drept. Teză de doctorat. Univ. Craiova, 2018, p. 50.
 7. Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116/2018, art. 9, art. 54 și art. 225.
 8. Legea contenciosului administrativ a României, nr. 554/2004, art. 2 alin. (1) lit. n).
 9. Curtea de Apel Oradea, Decizia civilă nr. 317/2020, citată în: Natalia Chiper & Mariana Odainic, op. cit., p. 45.
 10. CEDO, *Rotaru c. România*, Hotărârea din 4 mai 2000, par. 57–60.
 11. CEDO, *Obermeier c. Austria*, Hotărârea din 28 iunie 1990; *Bryan c. Regatul Unit*, Hotărârea din 22 noiembrie 1995.
 12. CEDO, *Smith și Grady c. Marea Britanie*, Hotărârea din 1999, par. 135–140.
 13. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, art. 41.
 14. Codul administrativ al României, O.U.G. nr. 57/2019, art. 197.
 15. CEDO, *Hirvisaari c. Finlanda*, Hotărârea din 27 septembrie 2001, par. 30–34.
 16. GHERGHÎĂ, Șt. Claudio, op. cit., pp. 89–90.
 17. LAZĂR, Rozalia-Ana. Op. cit., secțiunea II, p. 139.
 18. IORGOVAN, Alexandru. Op. cit., pp. 72–75.
 19. Legea contenciosului administrativ a României, nr. 554/2004, art. 1 și art. 18.
-

CZU 004.8

DOI <https://doi.org/10.52388/2345-1971.2024.2.03>

THE DYNAMICS OF LEGAL CONCEPTUALIZATION BETWEEN HUMAN AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Irina BUZU

PhD student, Free International University of Moldova,

Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: irina.buzu@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-1484-5176>

The article explores the dynamics between human and artificial intelligence (AI), highlighting key differences. While AI excels in calculations and data processing, it lacks consciousness, emotions, and genuine creativity. The concept of digital creativity raises philosophical and legal challenges, as machines can generate art and innovations without intentionality. Additionally, AI regulation is becoming increasingly important as the technology evolves. The article ultimately emphasizes the need for a proper understanding of AI's limitations to foster effective collaboration between humans and algorithms. Striking a balance between technological advancement and safety is crucial to ensuring that AI remains a beneficial tool rather than an uncontrollable force.

Keywords: artificial intelligence, digital creativity, regulation, limitations, ballance.

DINAMICA CONCEPTUALIZĂRII JURIDICE DINTRE INTELIGENȚA UMANĂ ȘI CEA ARTIFICIALĂ

Prezentul articol analizează interacțiunea dintre inteligența umană și cea artificială (IA), evidențiind diferențele fundamentale dintre cele două. Deși IA excelează în calcule și procesarea datelor, aceasta nu posedă conștiință, emoție sau creativitate autentică. Conceptul de creativitate digitală ridică provocări filosofice și juridice, deoarece mașinile pot genera opere de artă și inovații, dar fără intenționalitate. De asemenea, reglementarea IA devine esențială pe măsură ce tehnologia avansează. În final, articolul subliniază importanța unei înțelegeri adecvate a limitărilor IA pentru a facilita o colaborare eficientă între oameni și algoritmi, menținând echilibrul între progresul tehnologic și siguranță.

Cuvinte-cheie: inteligență artificială, creativitate digitală, reglementare, limitări, echilibru.

LA DYNAMIQUE DE LA CONCEPTUALISATION JURIDIQUE ENTRE L'INTELLIGENCE HUMAINE ET L'INTELLIGENCE ARTIFICIELLE

L'article explore les dynamiques entre l'intelligence humaine et l'intelligence artificielle (IA), en mettant en lumière leurs principales différences. Alors que l'IA excelle dans les calculs et le traitement des données, elle demeure dépourvue de conscience, d'émotions et de véritable créativité. Le concept de créativité numérique soulève des défis philosophiques et juridiques, dans la mesure où les machines peuvent générer des œuvres d'art et des innovations sans intentionnalité. Par ailleurs, la régulation de l'IA devient de plus en plus importante à mesure que la technologie évolue. L'article insiste finalement sur la nécessité de bien comprendre les limites de l'IA afin de favoriser une collaboration efficace entre les humains et les algorithmes. Trouver un équilibre entre progrès technologique et sécurité est essentiel pour que l'IA reste un outil bénéfique plutôt qu'une force incontrôlable.

Mots-clés: intelligence artificielle, créativité numérique, régulation, limites, équilibre.

ДИНАМИКА ЮРИДИЧЕСКОЙ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ МЕЖДУ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ И ИСКУССТВЕННЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ

В данной статье проведен анализ динамики взаимодействия между человеческим и искусственным интеллектом (ИИ), с акцентом на их ключевые различия. Хотя ИИ превосходит в вычислениях и обработке данных, ему недостаю́т сознания, эмоций и подлинного творчества. Концепция цифрового творчества выдвигает перед философией и правом новые вызовы, поскольку машины способны создавать произведения искусства и инновации без намерения. Помимо этого, регулирование ИИ становится всё более важным по мере развития технологий. В конечном итоге, статья подчеркивает необходимость глубокого понимания ограничений ИИ для эффективного сотрудничества между людьми и алгоритмами. Крайне важно найти баланс между технологическим прогрессом и безопасностью, чтобы ИИ оставался полезным инструментом, а не неконтролируемой силой.

Ключевые слова: искусственный интеллект, цифровое творчество, регулирование, ограничения, баланс.

Introducere

În prezent, există puține acorduri clare privind diferențele și asemănările dintre inteligența umană și cea artificială. Multe discuții sunt influențate de perspective antropocentrice, care folosesc inteligența umană drept standard. Progresele tehnologice recente susțin dezvoltarea IA conștientă de om (Human-aware AI), capabilă să se adapteze la abilitățile și limitările cognitive ale partenerilor umani și să răspundă la comportamente complexe precum motivația, emoția sau creativitatea [1, p. 214]. IA-uman-conștientă trebuie să dispună de abilități cognitive asemănătoare celor umane pentru a facilita colaborarea. Totuși, chiar și cele mai avansate sisteme rămân, cel puțin în viitorul apropiat, mașini inconștiente, concepute pentru sarcini specifice. Structura lor digitală diferă fundamental de cea biologică a oamenilor [2, p. 10]. Ținând cont de acest lucru, devine din ce în ce mai important ca profesioniștii umani care lucrează cu sisteme avansate IA să dezvolte un model mental adecvat cu privire la diferitele capacități cognitive ale sistemelor IA în raport cu cogniția umană. Această problemă va deveni din ce în ce mai relevantă atunci când sistemele IA (în special IA generativă) vor deveni mai avansate și vor fi utilizate cu un grad mai mare de autonomie.

Odată cu dezvoltarea sistemelor IA tot mai autonome, tot mai mulți cercetători consideră necesară abordarea problemelor ce țin de IA la nivel uman și a IA generale sau IAG [3]. Diverse definiții ale IAG au fost deja propuse, iar multe dintre ele se rezumă la tehnologie care conține sau implică inteligență (asemănătoare omului) [4, p. 565]. Această formulare prezintă cel puțin o problemă. Multe definiții ale inteligenței sunt tautologice, folosind termenul „inteligentă” pentru a se defini. În plus, asocierea IAG cu inteligența umană este discutabilă, având în vedere diferențele structurale dintre cele două. În acest sens, Tegmark propune o definiție non-antropocentrică: „capacitatea de a realiza obiective complexe” [5, p. 568]. Aceste obiective se pot referi la sarcini restrânse, restricționate (IA îngustă) sau la domenii largi de sarcini (IAG). O definiție similară, dar mai complexă, e propusă de Bieger și Grind [6, p. 302], precum că IAG ar presupune „capacități non-biologice de a atinge în mod autonom și eficient obiective complexe într-o gamă largă de medii” [7]. Sistemele IAG ar trebui să poată identifica și extrage cele mai importante caracteristici pentru funcționarea lor și procesul de învățare în mod automat și eficient într-o gamă largă de sarcini și contexte.

Potrivit unor estimări, cantitatea de informații cognitive pe care le poate proce-

sa creierul uman în mod conștient (memoria noastră de lucru, durata sau atenția) este foarte limitată [8, p. 26]. Capacitatea memoriei noastre de lucru este de aproximativ 10-50 biți pe secundă. Cele mai multe sarcini cognitive, cum ar fi citirea textului sau calculul, necesită atenția noastră deplină și de obicei avem nevoie de mult timp pentru a le executa. Calculatoarele mobile pot efectua calcule de milioane de ori mai complexe decât noi [9]. Deși putem procesa o mulțime de informații în paralel, nu putem executa simultan sarcini cognitive care necesită deliberare și atenție, adică „multi-tasking” [10, p. 7]. Cunoștințele cognitive și abilitățile dobândite ale oamenilor (memoria) tind să se descompună în timp, mult mai mult decât abilitățile perceptiv-motorii. Datorită acestei „păstrări” limitate a informațiilor, uităm cu ușurință porțiuni substanțiale din ceea ce am învățat [11, p. 583]. Această înțelegere ne face deseori să antropomorfizăm alte forme de inteligență, precum cea artificială, raportând-o la cea umană, care totuși diferă fundamental. Mai jos vom rezuma pe scurt câteva diferențe fundamentale între inteligența umană și cea artificială [12, p. 390]: (i) *Structura de bază*: Inteligența biologică se bazează pe conexiuni neuronale carbonice, care este fundamental diferită de inteligența artificială, pe bază de conexiuni de siliciu [13, p. 134]. (ii) *Viteză*: Semnalele din sistemele IA se propagă cu aproape viteza luminii. La om, transmiterea impulsului nervos are loc cu o viteză de cel mult 120 m / s, care este extrem de lentă pe scara de timp a computerelor [14, p. 108]. (iii) *Conectivitate și comunicare*: Oamenii nu pot comunica direct între ei, decât prin limbaj și gesturi cu lățime de bandă limitată. Acest lucru este mai lent și mai dificil decât comunicarea sistemelor IA care pot fi conectate direct între ele. Datorită acestei conexiuni directe, ele pot colabora și în baza algoritmilor integrați. (iv) *Actualizare și scalabilitate*: Sistemele IA nu au aproape niciun fel de constrângeri în ceea

ce privește mentenanța la zi sau actualizarea și / sau reconfigurarea acestora, astfel încât acestea să aibă algoritmi corecți și capacități de procesare și stocare a datelor necesare pentru sarcinile pe care le efectuează. Această capacitate de extindere rapidă, structurală și îmbunătățire imediată se aplică cu greu oamenilor. (v) În schimb, *biologia face mult cu puțin*: Creierul organic este de milioane de ori mai eficient în consumul de energie decât computerele. Creierul uman consumă mai puțină energie decât un bec, în timp ce un supercomputer cu performanțe de calcul comparabile folosește suficientă energie electrică cât pentru a alimenta un oraș [15, p. 432].

Mașinile sunt remarcabil de eficiente în calcule, dar au întâmpinat dificultăți în sarcini aparent simple pentru oameni, precum recunoașterea imaginilor — progresând abia odată cu dezvoltarea rețelelor de învățare profundă. Acest contrast reflectă Paradoxul lui Moravec, potrivit căruia sarcinile dificile pentru computere sunt adesea cele mai ușoare pentru oameni și invers [16]. Paradoxul lui Moravec implică faptul că rețelele neuronale biologice sunt inteligente în moduri diferite decât rețelele neuronale artificiale. Inteligența nu se limitează la problemele sau obiectivele pe care noi, ca oameni, echipați cu inteligență biologică, le găsim dificile [17]. Inteligența, definită ca abilitatea de a realiza obiective complexe sau de a rezolva probleme complexe, este mult mai mult decât atât. Dincolo de limitările biologice, oamenii rămân a fi mai potriviți decât sistemele IA pentru un spectru mult mai larg de sarcini cognitive și sociale într-o mare varietate de circumstanțe și evenimente (neprevăzute) [18, p. 395]. Oamenii sunt, de asemenea, mai buni la interacțiunea social-psihosocială, pentru moment. De exemplu, pentru sistemele IA este dificil să interpreteze limbajul uman și simbolismul. Acest lucru necesită un cadru de referință foarte extins, care, cel puțin până acum și pentru viitorul apropiat, este dificil de realizat în IA. Ca urmare a tuturor

acestor diferențe, oamenii sunt încă mai capabili să răspundă (ca o echipă flexibilă) la situații neașteptate și imprevizibile și să creeze în mod creativ posibilități și soluții în sarcini deschise și prost definite și într-o gamă largă de împrejurări diferite, și posibil neașteptate.

În peisajul competențelor umane, Moravec a ilustrat altitudinea ca reprezentând dificultatea pentru mașini, iar nivelul în creștere al apei reprezentând ce pot face mașinile. Progresul performanței mașinilor este ca apa care inundă peisajul. IA a reușit deja să inunde domenii complexe din punct de vedere uman precum șofatul, calculele matematice, sectorul investițiilor, recunoașterea vorbirii, șahul, etc., dar totodată, IA încă nu e capabilă de performanțe în domenii creative care implică gândire abstractă precum cinematografia, scrierea cărților sau arta.

Metodologie

Metoda logică a fost utilizată pentru a identifica trăsăturile definitorii ale inteligenței umane (emoție, conștiință, creativitate, intenționalitate) în contrast cu capacitățile IA, precum viteza de procesare, actualizarea automată și conectivitatea algoritmică. Analiza critică a fost aplicată asupra teoriilor lui Hans Moravec, Marvin Minsky, Margaret Boden, Mihaly Csikszentmihalyi și altor autori relevanți, pentru a evidenția provocările epistemologice și ontologice ale creativității digitale. Totodată, a fost utilizată metoda comparativă pentru a distinge între creativitatea umană și cea algoritmică, analizând atât dimensiunile filosofice ale creativității (geniu, imaginație, intuiție), cât și implicațiile juridice privind proprietatea intelectuală în era IA. Am integrat și metoda sistem-structurală în examinarea modului în care IA funcționează ca parte a unui ecosistem tehnologic ce influențează procesele cognitive și sociale umane.

Rezultatele cercetării

Studiul privind interacțiunea dintre inteligența umană și inteligența artificială (IA)

subliniază diferențele esențiale dintre cele două tipuri de inteligență, evidențiind faptul că, deși IA excelează în procesarea rapidă a datelor, aceasta nu posedă conștiință, emoție sau intenționalitate, elemente fundamentale ale cogniției umane. Cercetarea confirmă Paradoxul lui Moravec, conform căruia IA prezintă performanțe remarcabile în sarcini analitice și matematice, dar întâmpină dificultăți în activități care necesită creativitate, intuiție și gândire abstractă.

Analiza diferențelor dintre creativitatea digitală și cea umană arată că, deși algoritmiile pot genera opere artistice și soluții inovatoare, procesul lor creativ nu implică motivație sau conștiință. Este necesar un model mental adecvat al IA pentru o integrare eficientă în activitățile umane. O altă concluzie vizează importanța reglementării tehnologiilor IA, în condițiile în care acestea devin tot mai autonome. Deși există inițiative legislative, reglementările sunt la început. IA nu înlocuiește inteligența umană, ci o completează, iar provocarea principală rămâne integrarea etică a acestor tehnologii, fără a compromite autonomia și creativitatea umană.

Creativitatea este una dintre trăsăturile fundamentale care modelează profund experiența umană și determină progresul în artă, știință, tehnologie și societate. Această secțiune explorează modul în care creativitatea a fost definită și conceptualizată din perspective filosofice, psihologice, sociologice și juridice, fiind considerată un pilon central al identității umane. În abordarea sa, Edward O. Wilson a definit creativitatea ca fiind „trăsătura unică și definitorie a speciei noastre”, continuând să o numească „căutarea înăscută a originalității” [19, p. 352]. Studiul creativității necesită o abordare interdisciplinară, implicând filosofia, psihologia, științele cognitive, dreptul și tehnologia. Filosofi precum Kant și Schopenhauer au văzut creativitatea ca o capacitate înăscută, misterioasă, care transcende regulile și se manifestă prin ori-

ginalitate și sensibilitate estetică profundă [20, p. 485]. Nietzsche a interpretat creativitatea ca rezultat al echilibrului dintre spiritul „dionisian”, al pasiunii și haosului, și cel „apollonian”, al ordinii și rațiunii, exemplificat în poezia tragică a Greciei antice. Aceasta este doar una dintre multiplele perspective filosofice asupra creativității [21, p. 178].

O întrebare centrală în studiul creativității vizează definirea sa. Termenul se aplică unei persoane, unui proces sau unui produs. În general, un produs creativ trebuie să fie atât nou, cât și valoros. Kant anticipa această idee, considerând că originalitatea nu este suficientă fără exemplul valorii [22, p. 489]. Noël Carroll propune o viziune extinsă asupra creativității, subliniind rolul publicului în co-crearea operei de artă. El arată că receptarea artistică implică procese imaginative variate, precum raționamentul contrafactic sau construirea de semnificații, care contribuie la funcționalitatea operei [23, p. 151].

Mai nou, Matthew Kieran și-a propus să cerceteze ce ne face să fim creativi și dacă aceasta implică un fel de virtute sau excelență a caracterului [24]. El observă că există un simț minim conform căruia a fi creativ nu înseamnă altceva decât să ai capacitatea de a produce artefacte noi și de valoare. Cu toate acestea, există un sentiment mai bogat al termenului care presupune o perspectivă agențială, stăpânire și sensibilitate în realizarea a ceea ce se urmărește. În accepțiunea sa, motivația intrinsecă este centrală pentru generarea de conținut creativ [25, p. 1163].

Dintr-o perspectivă mai obiectivă, Simon Blackburn remarcă că creativitatea nu implică ceva mistic sau supranatural. El susține că chiar și cele mai extraordinare realizări creative sunt rezultatul unor procese cognitive obișnuite [26, p. 110]. Dustin Stokes explorează relația dintre imaginație și creativitate, argumentând că imaginația este esențială chiar și pentru cele mai simple forme de gândire creativă. El pro-

pune o distincție clară între cele două concepte și, bazându-se pe filosofie și psihologie cognitivă, identifică procesele cognitive care susțin atât creativitatea de geniu, cât și pe cea cotidiană [27, p. 384].

Cercetători pionieri în domeniul psihologiei creativității, precum M. Stein, M. Csikszentmihalyi, T. Amabile, D. W. MacKinnon, H. Simon și alții abordează problema creativității de zeci de ani. Le-au abordat din perspective sociale și psihologice, până la experimentale [28], la cele economice și politice [29, p. 81]. Nu există o definiție unanim acceptată a creativității, iar trăsăturile unei persoane creative nu pot fi standardizate. Deși psihologia o abordează ca proces mental, creativitatea are și o dimensiune socială și culturală. Consensul actual o definește ca rezultat al interacțiunii dintre un sistem simbolic, un individ inovator și un grup de experți care validează noutatea [30, p. 456]. Creativitatea nu apare în vid, ci este condiționată de cunoștințe preexistente, rețele intelectuale și validare socială. Mihaly Csikszentmihalyi subliniază rolul contextului colectiv în generarea inovației, exemplificând prin episoade istorice de creativitate concentrată. El propune o teorie sistemică în care creativitatea rezultă din interacțiunea dintre individ, domeniul cultural și cei care evaluează valoarea inovației. O abordare similară este oferită de Kneller, potrivit căruia creativitatea este un proces mental, generator de idei noi, concepte și conexiuni între ideile existente, în plus creativitatea implică rearanjarea informațiilor cunoscute pentru a descoperi necunoscutul [31, p. 212]. Teresa Amabile subliniază rolul motivației intrinseci în procesul creativ. Creativitatea, în viziunea sa, presupune expertiză, flexibilitate cognitivă și capacitatea de a pune sub semnul întrebării ideile existente. Ea accentuează importanța provocării, libertății de exprimare, diversității echipei și sprijinului în stimularea inovației. Mai nou, psihologii Roy F. Baumeister, Brandon Schmeichel și

C. Nathan DeWall prezintă dovezi pentru a susține ipoteza că creativitatea necesită o colaborare interactivă a proceselor conștiente și inconștiente. În opinia lor, impulsurile creative își au originea în inconștient, dar necesită procesare conștientă pentru a le edita și a le integra într-un produs creativ. Ei concluzionează că cercetarea contrazice viziunea populară atât în psihologie, cât și în filozofie, conform căreia conștiința este irelevantă sau un impediment pentru procesul creativ. În schimb, ei cred că cercetarea se potrivește bine cu înțelegerile recente apărute ale capacităților speciale ale gândirii conștiente [32, p. 48].

Din punct de vedere juridic, creativitatea este unul dintre pilonii fără de care nu ar exista regimul juridic al proprietății intelectuale. Sistemul drepturilor de proprietate intelectuală are drept scop să remunereze efortul creativ, prin oferirea de stimulente inovatorilor pentru a crea invenții și opere noi, iar în acest context, creativitatea și inovația devin o formă de capital intelectual care apare ca motor al unui nou sector economic (sectorul industriilor creative) bazat pe tehnologie și talent [33, p. 204]. Dezvoltarea potențialului creativ necesită reglementări speciale în ceea ce privește recunoașterea și protecția lor socială. Așadar, proprietatea intelectuală este protejată prin drepturi de autor, brevete, mărci comerciale, design industrial, etc. [34, p. 237], prin intermediul cărora noutatea, originalitatea și expresivitatea creațiilor sunt recunoscute și înregistrate. Creativitatea dobândește valoare economică doar când se concretizează într-un produs sau serviciu comercializabil. Aceste produse sunt definite prin originea lor creativă și prin valoarea economică generată de procesul creativ, indiferent de alte trăsături secundare, precum aspectul sau prezentarea. Creativitatea este definită în mod diferit de fiecare sistem de drept, însă atât sistemul continental (sistemul *droit d'auteur*) cât și sistemul anglo-saxon (sistemul *copyright*) identifică creati-

vitatea drept o componentă indispensabilă a ecuației fără de care ar fi imposibilă protejarea unei opere de creație intelectuală. Un caz de referință care a stabilit standardele pentru creativitate este cazul *Feist*. În *Feist Publishing Inc. v. Rural Tel. Serv. Co.*, Curtea Supremă a Statelor Unite ale Americii a considerat că un nivel minim de creativitate trebuie să se conțină într-o operă originală protejată prin drepturi de autor; totuși, nu oferea o definiție cuprinzătoare a creativității. Majoritatea covârșitoare a lucrărilor va trece cu ușurință testul de eligibilitate a drepturilor de autor, a declarat instanța, deoarece acestea conțin o „scânteie creativă”, indiferent de cât de simplu, modest sau simplu ar putea fi [35]. Chiar dacă caracterul creativ al unei opere trebuie analizat în raport cu celelalte elemente prevăzute de rigorile normative, precum și o doză de obiectivism și critică, un lucru rămâne cert, sistemele juridice de proprietate intelectuală privesc creativitatea drept o calitate specific umană.

Într-o lume din ce în ce mai digitalizată, tindem să privim creativitatea ca pe o trăsătură exclusiv umană, fără a o raporta la capacitățile mașinilor sau algoritmilor. Totuși, odată cu avansurile inteligenței artificiale generative, această perspectivă se schimbă. Algoritmi capabili de generare creativă produc deja opere expuse în galerii de artă și brevetează idei, indicând o nouă etapă în înțelegerea creativității – de la uman la digital. Margaret Boden, cercetătoare pionieră în domeniul creativității digitale, privește creativitatea ca fiind capacitatea de a produce idei noi și valoroase [36, p. 408]. Ea constată că o idee nouă are două dimensiuni: (i) noutate psihologică (P-creativitate), prin care ideea este nouă pentru persoana care este inițiatorul acelei idei și; (ii) noutate istorică (H-creativitate), prin care ideea este nouă pentru societate (dar cuprinde și P-creativitatea). În ceea ce privește P-creativitatea, faptul că alții ar fi putut genera aceeași idee înainte nu este relevant. Pentru H-creativitate, ne re-

ferim la o idee originală în sens clasic [37, p. 23]. Boden mai afirmă că „creativitatea este capacitatea de a genera idei sau artefacte care sunt noi, surprinzătoare și valoroase”, unde sunt luate în considerare trei tipuri de surpriză. Primul este cel care merge împotriva statisticilor; al doilea este cel în care nu v-ați dat seama că această idee face parte din ea; iar al treilea este atunci când ideea este (sau a fost) aparent imposibilă [38, p. 225]. Annemarie Bridy relaționează pe bună dreptate teoria binară a lui Boden la standardele de proprietate intelectuală existente și sugerează că P-creativitatea corespunde cu standardele de originalitate din regimul juridic al drepturilor de autor, deoarece este legată doar de noutatea ideii pentru persoană, mai degrabă decât de societate sau istorie [39, p. 47]. O lucrare este acceptată ca originală, chiar dacă aceasta a fost creată anterior de altcineva, cu condiția să nu fie o copie a lucrării anterioare.

Cu referire la creativitate algoritmică, Boden susține că computerele pot ajunge chiar la H-creativitate, deoarece există deja multe exemple de opere și invenții create de algoritmi inteligenți [40, p. 126]. De exemplu, programul *Jamus* compune muzică prin transformarea materialului preliminar de bază într-un mod asemănător evoluției biologice, prin care un nucleu muzical numit „genom” devine iterativ mai complex în timp [41]. Mașinile compun și dirijează piese muzicale pentru teatru, în care algoritmi analizează și compilează notele pe care orchestra le urmărește pe ecrane [42]. *Watson*, un computer conceput de IBM cu scopul expres de a decodifica și a răspunde la întrebări complexe, l-a învins pe campionul Ken Jennings într-un meci al emisiunii TV-quiz „Jeopardy!”. Jennings bătuse anterior concurenții umani din Jeopardy! în șaptezeci și patru de ocazii [43, p. 27]. Proiectul susținut de Google, *Magenta*, își propune să predea mașinilor comportamente specifice utilizând rețele neuronale profunde pentru a analiza „big data”

și, în cele din urmă, pentru a compune muzică sau pentru a genera lucrări de artă, cum ar fi schițe, videoclipuri și glume [44, p. 25]. O altă echipă de la Google a dezvoltat un program numit *DeepDream*, care folosește rețele neuronale pentru a genera picturi psihedelice [45]. Un scurt film științifico-fantastic, *Sunspring*, a fost scris de o rețea neuronală artificială, care s-a numit pe sine „Benjamin” [46, p. 523]. Un nou tablou „Rembrandt” a fost creat de un algoritm de IA, antrenat pe stilul renumitului artist, într-un proiect de colaborare numit „The Next Rembrandt” [47]. Un exemplu citat frecvent este „*Creativity Machine* (din en. Mașina creativității)” a pionierului din domeniul IA, Stephen Thaler. Cu ani în urmă, Thaler a programat această mașină să dezvolte un nou design de periută de dinți. Tot ce a făcut a fost să antreneze rețeaua neuronală artificială a mașinii cu informații despre proiectele de periute de dinți deja existente. Rezultatul prezentat de algoritm este astăzi cunoscut drept periută de dinți ‘*Oral-B CrossAction*’ [48, p. 154]. Aceste exemple demonstrează faptul că mașinile pot atinge nivele de H-creativitate. Boden identifică în continuare trei forme de creativitate: creativitatea combinatorie, explorativă și transformativă.

Bringsjord și Ferrucci susțin că mașinile, din cauza lipsei lor de autonomie, sunt mai susceptibile de a atinge creativitatea combinațională decât creativitatea exploratorie și transformativă [49, p. 3]. Cu toate acestea, Boden susține că dintre cele trei forme, mașinilor le este cel mai dificil să realizeze creativitatea combinațională, deoarece nicio mașină existentă nu poate dobândi setul vast și subtil de concepte pe care un om obișnuit îl dezvoltă în timpul vieții sale [50, p. 408]. Mașinile ar putea manifesta cel mai ușor creativitate exploratorie, prin integrarea regulilor specifice în procesele de învățare automată — însă acest lucru depinde de competențele programatorului. Totuși, dintr-o perspectivă antropocen-

trică, creativitatea este atribuită în continuare autorului uman, nu algoritmului. Din această perspectivă, o mașină creativă este un oximoron, întrucât existența sa este practic imposibilă, în principal pentru că: (i) unele caracteristici particulare ale computerelor le împiedică să dobândească creativitate, din simplul motiv pentru că nu fac decât să urmeze un program [51, p. 216]; (ii) computerele nu au caracteristici specifice pe care omologii lor umani le posedă în mod natural, de exemplu, conștiința.

Potrivit lui Marvin Minsky, creierul uman este un mecanism electric și chimic: (i) a cărui organizare este imens de sofisticată; (ii) a cărui evoluție este greu de înțeles și; (iii) care generează un comportament complicat ca răspuns la stimulii de mediu [52, p. 339]. Din acest punct de vedere, computerele nu pot poseda aceleași caracteristici pe care oamenii le posedă în mod natural, în principal din cauza a trei factori de bază: autonomie, intenționalitate și conștiință. Acest lucru este în concordanță cu stadiul tehnologiei IA, deoarece nu există niciun exemplu de IA complet autonomă care să acționeze liber, să se reprezinte pe sine, să acționeze în instanță sau să participe la raporturi juridice [53, p. 517]. De celălalt capăt al spectrului, utopiștii IA, cum ar fi Ray Kurzweil, prezic că computerele vor atinge IA la nivel uman (inteligență artificială generală, IAG) până în 2029 [54, p. 31, 55, p. 442] chiar dacă alți cercetători cred că IA la nivel uman nu se așteaptă să devină realitate în viitor previzibil. Astfel, cerința de autonomie este cel mai semnificativ obstacol în calea creativității mașinilor, care ar putea fi depășit doar de intervenția umană asupra algoritmului înainte sau după procesul creativ [56]. Problema este mai puțin simplă când vine vorba de conștiință și intenționalitate. Boden susține că, de cele mai multe ori, ideile creative sunt generate inconștient. Motivul pentru care conștiința este legată de creativitate, este că activitățile creative sunt observate în mod conștient și includ caracteristic evaluarea conștientă [57]. În

ceea ce privește intenționalitatea, Boden reflectă la ideea că mașinile nu au atins încă nivelul de intenționalitate necesar autonomiei. Așadar, mașinile pot fi programate intenționat pentru a produce rezultate creative, deși ele provin de cele mai multe ori din procese involuntare [58, p. 408].

În definitiv, pentru a evalua creativitatea unei mașini, trebuie analizate atât rezultatul, cât și procesul de generare. Această distincție este esențială în dezbateră creativității, fie ea umană sau digitală. În lipsa unui consens privind rolul conștiinței, emoției și intenției, întrebarea dacă IA poate fi cu adevărat creativă rămâne una filosofică, nu științifică sau juridică.

Concluzii

Dezvoltarea rapidă a IA generative a stârnit preocupări, însă măsurile de reglementare rămân limitate, cu accent pe automonitorizare. Deși IA excelează în sarcini analitice, nu poate reproduce trăsături esențiale ale inteligenței umane, precum creativitatea și intuiția, fapt reflectat în Paradoxul lui Moravec. Creativitatea digitală ridică dileme filosofice și juridice, întrucât IA nu posedă conștiință sau intenționalitate. Reglementarea IA este în plin proces de dezvoltare, dar provocarea principală este menținerea echilibrului între inovație și siguranță. În acest context, este vitală înțelegerea adecvată a limitărilor IA pentru o colaborare eficientă cu oamenii.

Referințe bibliografice

1. MORAVEC, Hans. *Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988, 214 p. ISBN-10. 0674576160.
2. MORAVEC, Hans. *When Will Computer Hardware Match the Human Brain?* [online] În: *Journal of Evolution and Technology*. 1998, vol. 1, nr. 1, pp. 1-12. [citat 13.02.2024]. Disponibil: <https://philpapers.org/rec/MORWWC>
3. GOERTZEL, Ben, ORSEAU, Lauren, SNAILDER, Javier. *7th International Conference, AGI*

2014, Quebec City, QC, Canada, August 1–4, 2014: *Proceedings*. [online] În: Springer, 2014. [citată 13.02.2024]. Disponibil: <https://dblp.org/pid/97/5783.html>

4. KURZWEIL, Ray. *The Age of Intelligent Machines*. [online] Cambridge, MA: MIT Press, 1990, p. 565 [citată 13.02.2024]. Disponibil: https://jimdo-storage.global.ssl.fastly.net/file/afff560e-b5bf-43df-8a7b-061dfd4e08d3/THE_AGE_OF_SPIRITUAL_MACHINES_WHEN_COMPU.pdf.

5. KURZWEIL, Ray. *The Age of Intelligent Machines*. [online] Cambridge, MA: MIT Press, 1990, p. 568. [citată 13.02.2024]. Disponibil: https://jimdo-storage.global.ssl.fastly.net/file/afff560e-b5bf-43df-8a7b-061dfd4e08d3/THE_AGE_OF_SPIRITUAL_MACHINES_WHEN_COMPU.pdf.

6. GRIND, Wim. *Natural Intelligence: On thinking, intelligence and consciousness of humans and other animals*. [online] 2nd ed. Amsterdam: Nieuwezijds, 1997, 302 p. [citată 18.02.2024]. Disponibil: <https://www.nieuwezijds.nl/boek/natuurlijke-intelligentie/>

7. BIEGER, Jordi., et al. *Raising AI: Tutoring Matters*. [online] În: *7th International Conference, AGI 2014, Quebec City, QC, Canada, August 1–4, 2014*. Berlin. [citată 18.02.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/267333909_RaisingAITutoringMatters.

8. SIMON, Herbert. *Creativity in the Arts and the Sciences*. *The Kenyon Review*. [online] 2001, În: *New Series*, vol. 23, nr. 2, pp. 22-38. [citată 18.02.2024]. Disponibil: <https://www.jstor.org/stable/4338222>

9. THAGARD, Paul. *How Does Current AI Stack Up Against Human Intelligence?* [online] În: *Psychology Today*. 2018. [citată 18.02.2024]. Disponibil: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/hot-thought/201811/how-does-current-ai-stack-against-human-intelligence>

10. KORTELING, Jans, et.al. *Retention and Transfer of Cognitive Bias Mitigation Interventions: A Systematic Literature Study*. [online] În: *Frontiers in Psychology*. 2021, vol. 12, nr. 1, p. 1-20. [citată 18.02.2024]. Disponibil: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.629354/full>

11. VAN DEN BOSCH, Kyle. Six Challenges for Human-AI Co-learning. [online] În: *Adaptive Instructional Systems*. Springer, 2019, vol. 11597, p. 572–589. [citată 18.02.2024]. Disponibil: <https://www.springerprofessional.de/en/six-challenges-for-human-ai-co-learning/16912330>

12. BOSTROM, Nick. *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford: Oxford University Press, 2014, 390 p. ISBN-10. 0143442465.

13. KRÄMER, Nick, et.al. *Human-Agent and Human-Robot Interaction Theory: Similarities to and Differences from Human-Human Interaction*. [online] În: *Human-Computer Interaction: The Agency Perspective*. Berlin: Springer, 2012, vol. 396, p. 127-148. [citată 18.02.2024]. Disponibil: https://www.oepf.org/sites/default/files/referencearticles/WET_MIND_A_NEW_COGNITIVE_N.pdf

14. SIMON, Herbert. A. *A Behavioral Model of Rational Choice*. În: *The Quarterly Journal of Economics*. [online] 1955, vol. 69, nr. 1, pp. 99-118. [citată 18.02.2024]. Disponibil: https://econpapers.repec.org/article/oupqjecon/v_3a69_3ay_3a1955_3ai_3a1_3ap_3a99-118.htm

15. FLORIDA, Richard. *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community, and Everyday Life*. [online] New York: Basic Books, 2002, 432 p. [citată 18.02.2024]. Disponibil: <https://justlabour.journals.yorku.ca/index.php/justlabour/article/view/180/179>

16. MORDVINTSEV, Alexander. et al. *Inceptionism: Going Deeper into Neural Networks*. *AI Google Blog*. [online] 2015. [citată 25.02.2024]. Disponibil: <https://ai.googleblog.com/2015/06/inceptionism-going-deeper-into-neural.html>

17. HAMON, Raean, et. al. *Robustness and Explainability of Artificial Intelligence*. *European Commission Publications Repository*. [online] 2020. [citată 25.02.2024]. Disponibil: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC119336>

18. KOSSLYN, Stephen, et.al. *Wet Mind: The New Cognitive Neuroscience*. New York: Free Press. [online] 1992, 395 p. [citată 25.02.2024]. Disponibil: https://www.oepf.org/sites/default/files/referencearticles/WET_MIND_A_NEW_COGNITIVE_N.pdf

19. WINGFIELD, Arthur, BYRNES, Dennis. *The Psychology of Human Memory*. New York. [online] În: *Academic Press*, 1981, 352 p. [citată 25.02.2024]. Disponibil: <https://www.elsevier.com/books/the-psychology-of-human-memory/wingfield/978-0-12-759650-1>

20. KATZ, Michael, MILEDI, Ricardo. *The Role of Calcium in Neuromuscular Facilitation*. [online] În: *Journal of Physiology*. 1968, vol. 195, nr. 2, p. 481–492. [citată 25.02.2024]. Disponibil: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/4296699/>

21. KNELLER, George. *The Art and Science of Creativity*. [online] London: Holt, Rinehart and Winston, 1965, 178 p. [citat 25.02.2024]. Disponibil: [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjtlaadkposzje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=102275](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjtlaadkposzje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=102275)
22. KATZ, Michael, MILEDI, Ricardo. *The Role of Calcium in Neuromuscular Facilitation*. [online] În: *Journal of Physiology*. 1968, vol. 195, nr. 2, p. 481–492. [citat 25.02.2024]. Disponibil: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/4296699/>
23. CARROLL, Noel. *Art, Creativity and Tradition*. [online] În: *The Creation of Art: New Essays in Philosophical Aesthetics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 145-164. [citat 25.02.2024]. Disponibil: <https://philpapers.org/rec/CARACA-7>
24. KIERAN, Doyle. *Philosophising About Creativity*. *White Rose Research Online*. [online] [citat 25.02.2024]. Disponibil: <https://eprints.white-rose.ac.uk/125511/3/Philosophising%20About%20Creativity%20%28Gaut%20and%20Kieran%20Final%20Version%29.pdf>
25. GOERTZEL, Ben. *Human-level artificial general intelligence and the possibility of a technological singularity: A reaction to Ray Kurzweil's The Singularity Is Near, and McDermott's critique of Kurzweil*. [online] În: *Artificial Intelligence*. 2007, vol. 171, nr. 18, p. 1161–1173. [citat 25.02.2024]. Disponibil: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.352.4076&rep=rep1&type=pdf>
26. BLACKBURN, Simon. *Creativity and Not-So-Dumb Luck*. [online] În: *The Philosophy of Creativity: New Essays*. Oxford Scholarship Online, 2021, vol. 1, p. 102-118. [citat 25.02.2024]. Disponibil: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199836963.001.0001/acprof-9780199836963-chapter-5>
27. TEGMARK, Max. *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*. New York: Borzoi Books, A.A. Knopf, 2017, 384 p. ISBN 9781101946602.
28. MARKOFF, John. *Computer Wins on Jeopardy!: Trivial, It's Not*. [online] În: *The New York Times*. 17 februarie 2011. [citat 25.02.2024]. Disponibil: <https://www.nytimes.com/2011/02/17/science/17jeopardy-watson.html>
29. STOKES, David. *The Role of Imagination in Creativity*. [online] În: *The Philosophy of Creativity: New Essays*. Oxford Scholarship Online, 2014, p. 75-91. [citat 25.02.2024]. Disponibil: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199836963.001.0001/acprof-9780199836963-chapter-5>
30. CSIKSZENTMIHALYI, Mihaly. *Creativity: The Psychology of Discovery and Invention*. New York: Harper Perennial, 1997, 456 p. ISBN: 9780062283252.
31. KORTELING, Jans. *Multiple-Task Performance and Aging*. [online] Bariet, Ruinen, Olanda: Dissertation, TNO-Human Factors Research Institute/State University Groningen, 1994, 212 p. [citat 25.02.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/310626711_MultipleTask_Performance_and_Aging
32. BAUMEISTER, Roy. *Creativity and Consciousness*. [online] În: *The Philosophy of Creativity: New Essays*. Oxford Scholarship Online, 2014, vol. 1, p. 45-62. [citat 25.02.2024]. Disponibil: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199836963.001.0001/acprof-9780199836963-chapter-5>
33. GARDNER, Martin, *Logic Machines and Diagrams*. [online] New York: McGraw-Hill Book Co., 1958, 204 p. [citat 25.02.2024]. Disponibil: https://monoskop.org/images/e/e6/Gardner_Martin_Logic_Machines_and_Diagrams.pdf
34. ISAACSON, Jeffrey. *How Inhibition Shapes Cortical Activity*. [online] În: *Neuron*. 2011, vol. 72, nr. 2, p. 231–243. [citat 25.02.2024]. Disponibil: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0896627311008798>
35. FISCHETTI, Matteo. *Computers vs brains*. [online] În: *Scientific American 175th anniversary issue*, 2011. [citat 25.02.2024]. Disponibil: <https://www.scientificamerican.com/article/computers-vs-brains/>
36. BODEN, Margaret. *The Creative Mind: Myths and Mechanisms*. [online] 2nd ed. Routledge, 2003, 408 p. [citat 27.02.2024]. Disponibil: <https://philpapers.org/rec/BODTCM-3>
37. BODEN, Margaret. *Computer Models of Creativity*. [online] În: *AI Magazine*. 2009, vol. 30, nr. 3, p. 23-24. [citat 27.02.2024]. Disponibil: <https://ojs.aaai.org/index.php/aimagazine/article/view/2254>
38. BODEN, Margaret. *Creativity and Artificial Intelligence: A Contradiction in Terms?* [online] În: *The Philosophy of Creativity*. Oxford University Press, 2014, vol. 1, p. 224-228. [citat 27.02.2024]. Disponibil: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199836963.001.0001/acprof-9780199836963-chapter-5>

ship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199836963.001.0001/acprof-9780199836963-chapter-12

39. BIRDY, Annemarie. *Coding Creativity: Copyright and the Artificially Intelligent Author*. [online] În: *Stanford Technology Law Review*. 2021, nr. 5, p. 45-68. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <http://stlr.stanford.edu/pdf/bridy-coding-creativity.pdf>

40. BODEN, Margaret. *Principles of Robotics: Regulating Robots in the Real World*. [online] În: *Connection Science*. 2017, vol. 29, nr. 2, p. 124-129. [citată 27.02.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/316247107_Principles_of_robotics_regulating_robots_in_the_real_world

41. BALL, Peter. Jamus, *Classical Music's Computer Composer; Live from Malaga. The Guardian*. [online] 2012. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://www.theguardian.com/music/2012/jul/01/iamus-computer-composes-classical-music>

42. JAVELOSA, Jill. *Watch - Sunspring, a Film Written Entirely by an AI*. [online] În: *Futurism*. 2016. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://futurism.com/watch-sunspring-a-film-written-entirely-by-an-ai>

43. MINSKY, Marvin. *Steps Toward Artificial Intelligence*. [online] În: *Proceedings of the IRE*. 1961, vol. 49, nr. 1, p. 8-30. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://ieeexplore.ieee.org/document/4066245/citations?tabFilter=papers>

44. MINSKY, Marvin. *Steps Toward Artificial Intelligence*. [online] În: *Proceedings of the IRE*. 1961, vol. 49, nr. 1, p. 25. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://ieeexplore.ieee.org/document/4066245/citations?tabFilter=papers>

45. MORDVINTSEV, Alexander. et. al. *Inceptionism: Going Deeper into Neural Networks*. [online] În: *AI Google Blog*, 2015. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://ai.googleblog.com/2015/06/inceptionism-going-deeper-into-neural.html>

46. KAHNEMAN, Daniel, et.al. *Conditions for Intuitive Expertise: A Failure to Disagree*. [online] În: *American Psychologist*. 2009, vol. 64, nr. 6, p. 515-526. [citată 27.02.2024]. Disponibil: https://www.fs.usda.gov/rmrs/sites/default/files/Kahneman2009_ConditionsforIntuitiveExpertise_AFailureToDisagree.pdf

47. *Dutch Digital Design. The Next Rembrandt: Bringing the Old Master Back to Life*. Medium. [online] 2016. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://medium.com/@DutchDigital/the-next-rembrandt-bringing-the-old-master-back-to-life-35dfb1653597>

48. NOSEK, Brian, et.al. *Implicit Social Cognition: From Measures to Mechanisms*. [online] În: *Trends in Cognitive Sciences*. 2011, vol. 15, nr. 4, p. 152-159. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3073696/>

49. BRINGSJORD, Selmer, et al. *Creativity, the Turing Test, and the (Better) Lovelace Test*. [online] În: *Minds & Machines*. 2011, vol. 21, nr. 3, p. 3-4. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.31.6273&rep=rep1&type=pdf>

50. BODEN, Margaret. *The Creative Mind: Myths and Mechanisms*. [online] 2nd ed. Routledge, 2003, 408 p. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://philpapers.org/rec/BODTCM-3>

51. BRINGSJORD, Selmer, FERRUCCI, David. *Artificial Intelligence and Literary Creativity: Inside the Mind of Brutus, A Storytelling Machine*. Marea Britanie: Routledge, 1999. ISBN-13. 978-0805819861.

52. MINSKY, Marvin. *The Society of Mind*. Londra: Simon and Schuster, 1986, 339 p. ISBN-10. 0671657135.

53. CALO, Ryan. *Robotics and the Lessons of Cyberlaw*. [online] În: *California Law Review*. 2015, vol. 103, nr. 3, p. 513-528. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://digitalcommons.law.uw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1022&context=faculty-articles>

54. MACKINNON, David. *The Identification of Creativity*. [online] În: *Applied Psychology*. 1963, vol. 12, nr. 3, p. 25-46. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://iaap-journals.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.x>

55. TURING, Alan. *Computing Machinery and Intelligence*. [online] În: *Mind*. 1950, vol. 59, nr. 236, p. 433-460. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://philpapers.org/rec/TURCMA>

56. *The Rational Agent Approach*. [online]. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://www.massey.ac.nz/~mjjohnso/notes/59302/101.html>

57. TIERNEY, Robert. *The Future Is Now? Pretty Soon, at Least*. [online] În: *The New York Times*. 3 iunie 2008. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://www.nytimes.com/2008/06/03/science/O3tier.html>

58. BODEN, Margaret. *The Creative Mind: Myths and Mechanisms*. [online] 2nd ed. Routledge, 2003, 408 p. [citată 27.02.2024]. Disponibil: <https://philpapers.org/rec/BODTCM-3>

LEGAL REGULATIONS CONCERNING THE PHENOMENON OF LABOR MIGRATION

Nicolai ROMANDAȘ

PhD, University Professor, Moldova State University,

Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: romandas@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-4082-4325>

Andrei FURCULIȚĂ

PhD student, Moldova State University,

Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: codrul.srl@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0004-9601-6863>

This article addresses an important issue affecting the society of the Republic of Moldova — labor migration. The complexity of this topic is evident not only at the national level but increasingly at the international level as well. In this context, the article explores the negative factors that hinder an individual's ability to earn a living through work (such as a weak economy, economic crises, lack of job opportunities, poverty, corruption, age-related issues, etc.). A comprehensive analysis of the causes of labor migration is provided, emphasizing the economic nature of the phenomenon and its wide-ranging effects. The study also considers the role of the state in combating labor migration within the country. This scientific research is conducted through both theoretical and practical lenses. The notions of emigration and immigration are examined, taking into account the views of both local and foreign scholars. The article concludes with a series of findings and recommendations.

Keywords: legal act, legal relationship, economic conditions, labor migration, human capital, business environment, international migration.

REGLEMENTĂRI JURIDICE PRIVIND FENOMENUL MIGRAȚIEI FORȚEI DE MUNCĂ

Articolul științific este dedicat unei probleme importante pentru societatea R. Moldova ce vizează migrația forței de muncă. Problematika unui asemenea subiect se observă nu doar la nivel național, ci mai frecvent la nivel internațional. În acest context, s-au cercetat factorii negativi, care îngreuiază posibilitățile omului de a-și câștiga existența prin muncă (economie slab dezvoltată; crize economice; lipsa locurilor de muncă; sărăcia; corupția; probleme ce țin de vârstă etc.) S-a realizat o analiză amplă a factorilor ce invocă migrației în scop de muncă, apreciind că acest fenomen are caracter economic al căror efecte influențează. S-a făcut referire și la contribuția statului privitor la combaterea fenomenului migrației în țară. Studiul științific a fost realizat prin prisma aspectului teoretico-practic. În acest context, inclusiv, au fost analizate noțiunile: emigrația și imigrația, cu referire la opinia unor autori autohtoni și din alte state etc. Ca urmare, au fost deduse unele concluzii și recomandări.

Cuvinte-cheie: act juridic, raport juridic, condiții economice, migrația forței de muncă, capital uman, mediu de afaceri, migrație internațională.

RÉGLEMENTATIONS JURIDIQUES CONCERNANT LE PHÉNOMÈNE DE LA MIGRATION DE TRAVAIL

L'article est consacré à une question importante pour la société de la République de Moldova, qui concerne la migration de travail. La question d'un tel sujet est observée non seulement au niveau national, mais plus fréquemment au niveau international. Dans ce contexte, les facteurs négatifs qui entravent les possibilités des personnes de gagner leur vie par le travail ont été étudiés (économie sous-développée; crises économiques; manque d'emplois; pauvreté; corruption; problèmes liés à l'âge, etc.) Une analyse approfondie des facteurs qui incitent à la migration à des fins de travail a été réalisée, en considérant que ce phénomène a un caractère économique dont les effets influencent. Il a également été fait référence à la contribution de l'État à la lutte contre le phénomène migratoire dans le pays. L'étude scientifique a été menée dans une perspective théorique et pratique. Dans ce contexte, les concepts d'émigration et d'immigration ont été analysés, en référence aux opinions d'auteurs locaux et autres, etc. En conséquence, certaines conclusions et recommandations ont été tirées.

Mots-clés: acte juridique, rapport juridique, conditions économiques, migration de travail, capital humain, environnement des affaires, migration internationale.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ

Данная научная статья посвящена важной для молдавского общества проблеме трудовой миграции. Проблематика темы обсуждается не только на национальном, но все чаще и на международном уровне. В этом контексте, были изучены негативные факторы, препятствующие возможности людей зарабатывать себе на жизнь трудом (неразвитость экономики; экономические кризисы; отсутствие рабочих мест; бедность; коррупция; возрастные проблемы и т.д.). Был проведен обширный анализ факторов, обуславливающих трудовую миграцию, с учетом того, что данное явление имеет экономический характер и его последствия оказывают влияние. Также был отмечен вклад государства в борьбу с феноменом миграции в стране. Научное исследование проводилось с теоретико-практической точки зрения. В этой связи, были проанализированы понятия эмиграции и иммиграции со ссылкой на мнения местных и иностранных авторов и т.д. В заключение были представлены некоторые выводы и рекомендации.

Ключевые слова: правовой акт, трудовое правоотношение, экономические условия, трудовая миграция, человеческий капитал, бизнес-среда, международная миграция.

Introducere

Garantarea dreptului la muncă asigurat cetățenilor prin prisma reglementărilor constituționale (art. 43), constituie o reflecție deosebită al unui asemenea drept care se regăsește în legislația muncii, Codul muncii al R. Moldova [1].

Prin analiza legii menționate, putem susține că acest act juridic este menit să conformeze și să stabilizeze o varietate de probleme din sfera muncii, punând un accent pe laturile juridice de care e necesar să se conducă părțile raportului juridic de muncă la încheierea contractului individual de muncă.

Așadar, investigația dată are scopul să trateze una dintre cele mai frecvent discutate și

acute chestiuni ale pieței forței de muncă autohtone, care cuprinde mai multe aspecte, cum ar fi: motivele nașterii raportului juridic de muncă cu cetățenii străini, migrația națională, migrația internațională, contractarea forței de muncă străine, plasarea în câmpul muncii autohton a lucrătorilor străini, documentarea muncii străine etc.

Analizând principalii factori care determină nașterea raportului juridic de muncă prin prezența unui lucrător, cetățean străin, pe teritoriul R. Moldova, evidențiem că primul factor care determină, în viziunea noastră, nașterea raportului juridic de muncă cu element de extraneitate îl constituie necesitatea omului de a-și câștiga existența prin posibilitatea de a

avea un loc de muncă care să-i asigure o sumă de bani suficientă traiului său.

Importanța unui asemenea factor pentru omenire a devenit o problemă obișnuită ca percepție, dar totuși complicată în sensul realizării acesteia conform scopurilor și necesităților omului ce intenționează să muncească. Complexitatea și latura problematică a unui asemenea subiect, pe care noi îl observăm nu doar la nivel național, ci mai frecvent la nivel internațional, se explică prin prezența următorilor factori negativi, care îngreuiază posibilitățile omului de a-și câștiga existența prin muncă: economie slab dezvoltată a statului; crize economice îndelungate; lipsa locurilor de muncă decente; locuri de muncă cu risc pronunțat pentru sănătatea omului; sărăcia; corupția; probleme ce țin de vârstă, cultură socială scăzută; alcoolism, narcomanie, boli cronice ale populației; lipsa ajutoarelor de stat etc. Factorii enumerați nu constituie lista exhaustivă a factorilor negativi, de exemplu, cea mai gravă problemă o prezintă tendința populației tinere de a pleca din țară în scop de studiu sau pentru căutarea unei vieți mai bune.

Ca urmare a celor menționate susținem, că ideea-cheie a problemelor nominalizate se reduce la imposibilitatea oamenilor de a acumula și a se plasa în câmpul muncii la o funcție/profesie ce i-ar oferi o siguranță economică pentru viitor.

Idei și discuții

Așadar, căutarea unui loc de muncă ce oferă condiții economice favorabile a devenit o idee, îndeosebi pentru tineri, deoarece aceștia nu mai doresc să îndure sărăcie și să activeze pentru un salariu mizer. Importanța mărimii salariului nu poate fi contestată, deoarece lucrătorului fiindu-i asigurat un nivel corespunzător de remunerare, acesta va fi satisfăcut din mai multe puncte de vedere printre, care se enumeră: afirmarea personală și profesională; crearea condițiilor de trai decent; posibilitatea de a învăța ceva nou; continuarea studiilor sale

etc. În cazul în care remunerarea muncii este neadecvată, condițiile de muncă învechite ori nesigure pentru protecția sănătății lucrătorului, salariații vor prefera să caute un alt loc de muncă și dacă acesta nu va fi găsit pe teritoriul statului lor, ei sunt îndreptățiți să caute, din proprie inițiativă, o ofertă de muncă adecvată viziunilor lor în străinătate.

Cazurile de nemulțumire a oamenilor de condițiile economice, pe care aceștia doresc să le posede în țara lor în urma prestării muncii în folosul unui angajator devin tot mai frecvente și aceștia i-au decizia de a pleca la muncă în străinătate. Din păcate, o asemenea abordare în R. Moldova a devenit deja una tradițională. Această concluzie o putem deduce și din raportul privind migrația cetățenilor R. Moldova în scop de muncă pentru anul 2019 realizat de către CIPPDP "La Strada", potrivit căruia: „... dacă până nu demult tendința de a emigra în scop de muncă era specifică zonelor rurale, astăzi interesul pentru un job peste hotarele țării în rândurile locuitorilor din Chișinău este în creștere constantă” [2, p.3]. Totodată, elaboratorii raportului citat susțin că: 54% dintre apelanții liniei fierbinți a Centrului provin din orașe, iar dintre aceștia – 26% sunt din Chișinău. Faptul că mai bine de jumătate din această categorie de apelanți nu sunt mulțumiți de posibilitățile de angajare oferite de cea mai dezvoltată zonă economică a acestei țări reconfirmă starea generală agravantă a tendințelor demografice la nivel național.

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică a Republicii Moldova, migrația internă, anul 2022, s-a caracterizat prin următorul număr de plecări: total - 21 454, dintre care, din localități urbane - 9455 persoane, și din localități rurale - 11 999 persoane.

În această ordine de idei constatăm, cu regret, că piața forței de muncă a R. Moldova nu constituie o piață atractivă pentru cetățeni noștri, deoarece ofertele de muncă propuse de

către angajatorii autohtoni de cele mai multe ori nu oferă și o salarizare adecvată, care ar fi în stare să acopere necesitățile traiului decent pe care doresc să îl aibă membrii societății, îndeosebi categoria tinerilor specialiști care, după noi, este una dintre cele mai vulnerabile în prezent.

Deci, după cum am menționat, oamenii ce se află în căutarea unui loc de muncă, fiind nemulțumiți de remunerația acesteia, deseori iau decizia de a migra. Ca instrument juridic migrația a cunoscut o consacrare deosebit de amplă atât în doctrina economică, cât și în cea juridică. Dar, cu regret, migrarea nu în toate cazurile le poate oferi rezultatele scontate de la locul de muncă căutat și dorit în străinătate.

Înainte de prezentarea altui factor ce determină nașterea raporturilor juridice de muncă cu element de extranietate, e necesar să analizăm aspectele doctrinar-practice ale fenomenului de migrație.

Menționăm, că una dintre primele încercări de interpretare științifică a noțiunii “migrație” o atribuim autorului englez Ravenstein E. care a constatat că aceasta reprezintă schimbarea permanentă sau temporară a locului de reședință al unui individ, “proces continuu” condiționat de interacțiunea dintre patru factori principali: care acționează la locul inițial (țara) de reședință al migrantului; care se manifestă la etapa deplasării migrantului; care acționează în locul (țara) intrării migrantului; factori de natură personală, printre care, în primul rând, sunt menționate preferințele de ordin personal, totalitatea caracteristicilor demografice etc [3, p.167-227].

Fiind un fenomen frecvent al secolului al XXI-lea, susținem că întru definirea și explicarea acoperitoare a procesului migrării forței de muncă este important să apelăm la alte opinii doctrinare privind sensul noțiunii în discuție, întrucât viziunea autorului Ravenstein E., deși la prima vedere poate fi apreciată drept una dificilă și vagă, totuși ideile autorului nu sunt

lipsite de valoare, fiind urmate de o serie de explicații mult mai amănunțite.

Într-o altă accepțiune care aparține politologului autohton Moșneaga V., s-a afirmat că, vorbind despre migrațiune, trebuie să ne referim la cele două componente ale acesteia: emigrația și imigrația”[4, p.7]. Astfel, a emigra reprezintă acțiunea de a pleca din patrie și a se stabili (definitiv sau temporar) în altă țară (din fr. *émigrer*, lat. *emigrare*). Pe când a imigra/imigrare reprezintă acțiunea de a veni dintr-o țară străină pentru a se stabili aici (din fr. *immigrer*, lat. *immigrare*).

Deci, ca urmare a opiniilor citate, concluzionăm că fenomenul migrației constituie un proces complex care are la bază voința subiectului, adică a persoanei fizice care intenționează să utilizeze un asemenea instrument juridic în favoarea sa: prestarea unei munci determinate sub egida unui angajator, cu îndeplinirea sau chiar nu a formalităților stabilite de lege (în acest sens ne referim la migrația ilegală). În sensul viziunilor citate, de asemenea este important să atragem atenția că, un rol important în procesul migrației forței de muncă îl constituie și locația, adică poziția geografică spre care tinde să ajungă subiectul ce intenționează a munci într-un anume stat străin.

Potrivit celor menționate, intervenim cu propria opinie de a susține ideea că, indiferent care este necesitatea ce condiționează fenomenul migrațional, fie emigrațional, fie imigrațional, aceste forme se soldează cu un singur rezultat: părăsirea și lipsirea țării de origine de resurse umane apte de muncă, calificate, dar și de un potențial de muncă constant.

Dacă ne referim la abordarea doctrinară românească privind aspectele migrației forței de muncă, putem conchide că investigațiile realizate de autorii români, în mare măsură, sunt elaborate în conformitate cu standardele legislative și practica țărilor ce alcătuiesc spațiul UE. O asemenea abordare, în viziunea noas-

tră, este firească, deoarece România constituie parte a spațiului UE.

Unul dintre autorii români, preocupați de subiectul migrației forței de muncă este Ștefănescu I.T., care a constatat că în România situația pieței muncii în diverse zone ale țării este determinată de probleme precum: șomajul, veniturile salariale sub nivelul celor din țările cu economie de piață dezvoltată. Ca urmare, în România, membru al Uniunii Europene, a apărut fenomenul migrării temporare a forței de muncă autohtone, inclusiv și în statele membre ale UE [5, p.743].

Din conținutul celor menționate desprindem că, autorul citat a acordat atenție factorilor determinanți ai migrației în scop de muncă, apreciind că aceștia invocă un caracter economic al căror efecte influențează. Susținem în totalitate ideea de încheiere a raporturilor juridice de muncă încheiate pe durată nedeterminată, cât și cele care sunt încheiate pe un anumit termen. Ne raliem opiniei autorului, pentru că nivelul, calitatea și volumul elementului economic în sfera relațiilor de muncă nu constituie nimic altceva decât piatra de temelie în stabilirea raportului juridic de muncă. Fiind identificate și apreciate argumentat componentele de bază ale acțiunilor de migrație a forței de muncă, menționăm că ele sunt doar unele dintre cele mai importante, deoarece vis-a-vis de ele mai apar și alte cauze ce creează obstacole și fac imposibilă plasarea în câmpul muncii a cetățenilor în țară.

Un alt factor care determină nașterea raportului juridic muncă, cu element de extraneitate, îl prezintă imposibilitatea asigurării de către angajatorii autohtoni a remunerației necesare și creării satisfăcătoare a condițiilor de trai pe care doresc să le aibă oamenii plasați în muncă. Acest factor constituie unul dintre cele mai importante care guvernează relațiile de muncă, pentru că oamenii calificați profesional în toate cazurile doresc și consideră, că merită o remunerație corespunzătoare muncii lor. Ca

urmare, dacă în țara lor de origine oamenii nu pot avea un salariu bun și decent vieții, aceștia întotdeauna vor manifesta dispreț față de ofertele de muncă ale angajatorilor naționali.

Întru confirmarea opiniilor înaintate și în sensul neasigurării nivelului corespunzător de trai al salariatului în cadrul evaluării raporturilor de muncă, fapt ce declanșează procedura de migrare a forței de muncă în străinătate, ne raliem și la lucrarea “*Migrația în calitate de factor al coeziunii și dezvoltării locale: ghid informativ în ajutorul APL*”, elaborată de autorii Osadci A. și Furdui A. În lucrarea menționată autorii menționează că problemele principale generate de migrațiune sunt de ordin: social, economic și financiar [6, p.6]. Analizând subiectul neasigurării nivelului corespunzător al economicului din domeniul relațiilor de muncă, autorii deduc că problemele de ordin economic determină, în mare parte, migrația/exodul uneia dintre cele mai active și, de regulă, cea mai calificată forță de muncă, fapt ce provoacă următoarele efecte negative: a) reducerea numărului populației apte de muncă în comunitățile de origine ale migranților; b) deficitul de specialiști calificați în diverse domenii, în special cadrele medicale, cadrele didactice, cadrele din domeniul salubrității (apă și canalizare), juriști, specialiști și funcționari în administrația publică, dar și din alte domenii care în prezent sunt foarte rău plătite; c) lipsa personalului calificat în administrația publică (centrală și locală), în special deficitul enorm de specialiști în domeniul elaborării de politici naționale; d) un aspect extrem de relevant și important este că exodul de oameni vizează nu doar forța de muncă propriu-zisă, dar există și un exod al persoanelor cu potențial antreprenorial. Astfel, un număr important de antreprenori mici, inclusiv profesioniști, precum medicii, juriștii, actorii, pictorii etc. migrează în alte țări. Dar și antreprenori mari cu capitalul lor deseori sunt nevoiți sau chiar uneori forțați să emigreze din cauza mediului de afa-

ceri necorespunzător și extrem de nociv.

Luând în considerare opiniile puse în discuție și elucidate de autorii Osadci A. și Furdul V., conchidem că problemele de ordin economic determină în marea lor parte acțiunile oamenilor ce visează la o viață mai bună. În opinia noastră, problemele pe care le implica factorul economic atât pentru cetățeni, cât și pentru stat constituie un compartiment care necesită a fi abordat bilateral, acțiune ce presupune implicarea atât a autorităților de stat, cât și a mediului de afaceri, deoarece o asemenea problemă cunoaște o varietate de interconexiuni, cum ar fi cele de ordin: social, economic, profesional, psihologic etc.

Vorbind despre factorii economici ce generează nașterea raportului juridic de muncă, precum și migrația oamenilor în alte țări, considerăm să punem în discuție lucrarea „*Migrație și dezvoltare: aspecte socioeconomice*”, semnată de autorul autohton Vaculovschi D. care consideră, că ideile cu ajutorul cărora se încearcă explicarea multiplelor aspecte legate de fenomenul migrator se bazează pe teoria *push and pull* („împingere” și „atrager”) inițiată de savantul englez Ravinstein E., și dezvoltată în anii 1960 de către E. Lee [7, p.22].

La fel, susținem că viziunile luate în discuție merită a fi citate și considerate, întrucât acestea permit o cunoaștere mai profundă a factorilor pe care le implică migrația forței de muncă, efectele căreia, subliniem, generează anume acel raport juridic de muncă care are element de extraneitate, urmare a participării unui cetățean pe teritoriul altui stat. Referitor la explicația aspectelor legate de fenomenul migrațional, autorul Vaculovschi D. afirmă că:

a) factorii de împingere (factorii de tip „push”) țin, în principal, de țara de origine și îi motivează pe oameni să migreze (părăsirea unui loc). Presupunem existența unor situații de care oamenii vor să scape: nivel de trai scăzut, sărăcie, lipsa unui loc de muncă, extinderea crizelor economice, dezastre naturale,

accidente tehnologice, crize politice, conflicte sociale, probleme etnice etc.;

b) factorii de atragere (factorii de tip „pull”) țin, în fond, de țara de destinație și desemnează situațiile care îi atrag pe oameni să se stabilească într-un loc nou. Reprezintă acele motive pentru migrare pe care persoanele migrante le consideră dezirabile: nivel de trai mai înalt, salarii mai ridicate, posibilitate de a găsi un loc de muncă mai bun, perspectiva unei cariere profesionale, integrarea socială neproblematică, comunități de diasporă dezvoltate, siguranță personală, libertate etc [7, p.23]. În acest sens deducem că migrația persoanelor, îndeosebi, a celor apte de muncă, nu constituie nimic altceva decât o încercare de a-și schimba viața spre bine, asigurându-și toate condițiile necesare unui trai decent.

Autorul Vaculovschi D., de asemenea, afirmă că alți factori de respingere și de atragere sunt motivați de speranța oamenilor de a găsi în țările de destinație un trai mai bun.

Alt factor care cauzează producerea acțiunilor de migrare a cetățenilor în scopuri de muncă și nașterea raporturilor juridice de muncă, cu element de extraneitate, îl prezintă amploarea fenomenului migrațional și modalitățile de reglementare juridică privind plasarea în câmpul muncii a cetățenilor străini.

Problematica migrării forței de muncă a constituit obiect de studiu și al cercetătorului autohton Luca Ala. Abordând reglementarea migrației forței de muncă la nivel național și internațional, autoarea în lucrarea sa de doctorat a remarcat că migrația internațională a forței de muncă este un proces de circulație a capitalului uman dintr-o țară în alta în scopul angajării în câmpul muncii în condiții mai avantajoase decât în țara de proveniență, generând venituri peste hotare utilizate ulterior în țara de origine [8, p.43]. Ne raliem viziunii autoarei pentru că, într-adevăr, nivelul câștigurilor salariale, îndeosebi ale cetățenilor

noștri, obținute în străinătate, diferă esențial de cele pe care aceștia le pot încasa în RM. Totodată, credem că anume în temeiul unui asemenea indicator cetățenii noștri pleacă în străinătate pentru a munci.

Despre amploarea fenomenului migrațional s-a pronunțat și academicianul autohton Duca Gh. care a notat că migrația este un fenomen global ce afectează anual milioane de persoane [9, p.9]. Mai mult decât atât, vorbim despre un fenomen de dimensiune mondială, cu implicații politice, socio-economice și culturale. Criza migraționistă fără precedent care a afectat țările europene în anul 2015, valurile de refugiați au readus pe agenda internațională nu doar chestiunea gestionării fluxurilor de emigranți, dar și examinarea atentă a problemei de integrare a acestora.

Reieșind din ideile discutate, observăm că fenomenul migrației forței de muncă la nivel internațional implică o mulțime de probleme în mare parte de ordin social-juridic necesare a fi rezolvate de către conducerea unui stat sau a unei comunități de state cum ar fi cazul UE.

O opinie critică asupra cauzelor ce declanșează fenomenul migraționist, la care ne raliem și noi, o prezintă viziunea autorilor autohtoni Filip N. și Branașco N., care au susținut că migrația internațională a forței de muncă apare ca o reacție la „nefuncționarea” pieței muncii din cauza neconcordanței intereselor participanților la piața națională a muncii [10, p.101-108]. Această idee înaintată dezvăluie una dintre problemele acute cu care se confruntă nu statul Republica Moldova, ci în mod vădit cetățenii acestui stat, deoarece statul, nefiind capabil să asigure propriilor cetățeni condiții economice de trai adecvate, iar cetățenii, fiind nevoiți să suporte consecințele acestora, sunt puși în fața necesității de a căuta un „adăpost economic” într-un alt stat. Cetățenii conștienți de abilitățile lor profesionale doresc să le utilizeze în procesul prestării muncii în folosul unui angajator din străinătate.

O analiză a efectelor fenomenului migrației forței de muncă moldovenești o regăsim în Strategia națională în domeniul migrației și azilului, aprobată prin HG RM nr.655 din 08.09.2011, care în pct.9 menționează: perioada de după proclamarea independenței Republicii Moldova se caracterizează prin intensificarea migrației externe atât definitive (plecarea cu traiul permanent peste hotare sau repatrierea propriilor cetățeni), cât și a celei temporare (migrația pentru o perioadă de timp determinată: în scop de muncă, la studii, pentru reintegrarea familiei, alte scopuri) [11]. În ambele cazuri, soldul migraționist este negativ, ceea ce prezumă că numărul persoanelor plecate definitiv sau temporar din țară depășește numărul persoanelor intrate cu asemenea scopuri în Republica Moldova.

Un act juridic, nou pentru R. Moldova, aplicabil de autorități în domeniul gestionării migrației forței de muncă, de această dată îl prezintă Programul privind gestionarea fluxului migraționist, azilului și integrării străinilor pentru anii 2022-2025, aprobat prin HG RM Nr.808 din 23.11.2022 [12]. Analizând conținutul acestui program, deducem că RM la capitolul migrației forței de muncă nu întrunește condițiile necesare. Problema migrației internaționale a cetățenilor moldavi, dar nu numai, a fost caracterizată de doctrinarul autohton Roșca A.: Europa a devenit un spațiu al nimănui, „...Satul lui Cre-mene” (Eminescu), adică loc fără stăpân, fără control, în care oricine se desfată cum dorește [13, p.15]. De sigur, analogia este întrucâtva forțată, însă conține și mult adevăr confirmat de practicile mai multor decenii. În continuare autorul adaugă că, având un cadru juridic atractiv, o politică relaxată, un model social individualist în mare măsură dezagregat, excesiv deschis etc., dar totodată și un nivel înalt de viață (ceea ce este și mai atractiv), Europa occidentală s-a expus prin toate ace-

tea proceselor migraționiste care au căpătat astăzi proporții uriașe.

Având la îndemână numeroasele argumente ale doctrinarului citat, nu ne rămâne decât să neraliem viziunilor acestuia, deoarece țările din spațiul european dovedesc în continuare ideea unei prosperități economice, sociale și juridice a oamenilor angajați în muncă. Explicația opiniei noastre are ca suport și faptul că confortul legislativ stabilit și garantat pe teritoriul pieței forței de muncă a UE este unul exemplar prin asigurarea de către stat a unui spectru deosebit de important din sfera muncii, cum ar fi: protecția socială a oamenilor muncii, asigurarea lucrătorilor cu condiții de muncă pertinente, salarii corespunzătoare muncii prestate, oportunități de dezvoltare profesională, posibilități de continuare a studiilor, asigurare medicală completă și alte probleme pe care cu greu în prezent le poate asigura statul Republica Moldova propriilor cetățeni.

Despre impactul migrației forței de muncă în spațiul european în doctrina dreptului internațional moldovenesc, autorul Berdelnii E. a susținut că problema influenței fluxurilor migraționiste crescânde este îndeosebi importantă pentru Europa, care se află în proces de extindere și ale cărei transformări economice, sociale și politice depind, în mod direct, de conștientizarea faptului că migrația va fi un element constitutiv al viitorului european, iar statele membre ale Uniunii Europene nu-și pot permite ignorarea unui potențial de migranți de calificare înaltă și talentați pentru propriile lor economii [14, p.50]. În continuare autorul aduce la masa discuțiilor afirmația Secretarului General al ONU Kofi Annan, care spunea că una dintre cele mai mari provocări pentru Uniunea Europeană extinsă în următorii ani și în următoarele decenii va fi modalitatea în care aceasta va reglementa migrația [15, p.50].

Reieșind din ideile înaintate, deducem, că migrația internațională constituie un mecanism deosebit de complicat ce implică o vari-

etate de factori determinând oamenii să plece din țările lor. Problema reglementării juridice privind plasarea în câmpul muncii a străinilor nu este o noutate pentru comunitatea juridică, îndeosebi pentru cea internațională. Fenomenul migrației forței de muncă, în opinia noastră, a determinat în mare parte factorul concurențialității, pe care îl urmărește orice stat care dorește să se dezvolte. De regulă o asemenea dorință în domeniul relațiilor de muncă pare a fi una ambiguă, deoarece ea se manifestă prin consimțământul părților contractului individual de muncă. Dar, pe lângă consimțământul părților de a încheia o relație de muncă, mai are loc și verificarea de către angajatori abilităților profesionale ale salariaților, inclusiv ale celor străini.

Munca prestată de către lucrători în străinătate, în opinia noastră (dacă întrunește cerințele angajatorului), constituie un factor cheie pentru întreaga afacere a acestuia. Prin urmare, dacă lucrătorul execută o muncă de calitate și dacă aceasta va fi apreciată de către angajator, credem că lucrătorul va fi cât mai interesat să influențeze veniturile sale prin depunerea unei munci eficiente și calitative. O asemenea atitudine a lucrătorilor străini față de posibilitatea de a munci și a câștiga bani în străinătate se explică prin faptul că specialiștii, calificați profesional, dispun și de o experiență în domeniu și în toate situațiile ei au o speranță pentru o viață mai bună din punctul de vedere al remunerației și al organizării traiului lor. Susținem că acest nivel de trai le mai poate oferi posibilitatea să se dezvolte în continuare în domeniile lor de interes și să dispună de o protecție juridică sigură a drepturilor în muncă.

Problemele protecției drepturilor în muncă ale lucrătorilor migranți în doctrina autohtonă au fost abordate de un colectiv de autori care au analizat situațiile din cadrul piețelor forței de muncă din țările postcomuniste [16, p.246]. Deși subiectele abordate de către autori s-au

desfășurat la începutul anilor 2000, acestea rămân la fel de acute și în prezent.

Referitor la domeniile de interes, menționăm că în țările cu economie slab dezvoltată, deseori, unele domenii precum cele ce țin de biologie, chimie, fizică, nanotehnologii etc., sunt lipsite de interes din partea statului, dar și din partea angajatorilor din sectorul privat. Prin urmare, salariații cu asemenea calificări profesionale, fiind defavorizați din cauză că acest domeniu nu este în vizorul statului, pieței forței de muncă și al mediului de afaceri, preferă să migreze în alte state ca să-și câștige existența. Așadar, această decizie constituie o cale unică prin realizarea căreia persoana își poate valorifica cunoștințele și abilitățile sale profesionale.

Fiind un compartiment ce implică o prezentare doctrinară a investigațiilor ce au conexiuni cu tema noastră de cercetare, în continuare vom apela la unele idei și lucrări ce au abordat reglementarea juridică a muncii străinilor și efectele fenomenului migraționist din diferite țări. Astfel, în ceea ce privește factorii ce determină nașterea raportului juridic de muncă cu element de extraneitate, găsim importante opiniile exprimate în doctrina de specialitate rusă pe care o prezintă doctrinarul Kulicov A. Un aspect nelipsit de importanță tratat de către autorul menționat îl prezintă motivele fenomenului migraționist. Deși anterior noi tangențial le-am enumerat, cauzele formulate de A. Kulikov le găsim mai desfășurate. Autorul afirmă că migrația în societate apare din diferite motive, în cele mai dese cazuri acestea au caracter economic: tendința oamenilor de a găsi locuri de muncă, de a achiziționa propria locuință, de a se asigura pe sine și pe propria familie, de a găsi posibilitatea să-și aplice cunoștințele, să-și ridice calificarea profesională etc.

Analizând migrația sub atare aspect, considerăm că aceasta este un fenomen benefic în stare să echilibreze volumul populației apte de

muncă, fenomen care în consecință este benefic și pentru societate. Dar migrația poate avea și urmări negative pentru țara de origine, de exemplu, „scurgerea inteligenței”, surplus de forță de muncă necalificată venită de peste hotare pentru țara gazdă, conflicte de interese între migranți și cetățenii statului și multe altele.

În acest context, ne raliem opiniilor exprimate și considerăm că autorul are dreptate, deoarece migrația forței de muncă într-adevăr comportă și efectul pierderii celor mai instruite cadre care, în viziunea noastră, constituie una dintre cele mai importante valori ale societății. Prin urmare, dacă țara pierde capitalul uman valoros, considerăm că aceasta pierde și una din posibilitățile forte de dezvoltare.

Cu referire la aspectul surplusului forței de muncă necalificate găzduite de către un anumit stat, subliniem că acest fapt provoacă un disconfort continuu pieței forței de muncă naționale a oricărui stat, care e obligat să primească acești indivizi. Argumentul acceptării disconfortului: angajatorii gazdă susțin că angajaților străini le plătesc salarii cu mult mai mici în comparație cu cele solicitate de către specialiștii pieței autohtone. Prin urmare, fiind realizată o asemenea acțiune, aceasta generează în mare parte doar efecte distructive îndeosebi asupra specialiștilor din statul lor, punându-i în situații de dezavantaj în sfera muncii.

Despre efectele fenomenului migrației forței de muncă s-a exprimat și autoarea română Carmen M.T., care a susținut că migrația are un rol important în transformările sociale contemporane [18, p.91]. Este atât un rezultat al schimbărilor globale, cât și un impuls pentru viitoare schimbări în statele de origine, dar și în cele primitoare. Autoarea Bernd Schulte susține, că pentru țara de origine migrația are în primul rând un impact direct la nivel economic, dar afectează și domeniul muncii și cel social, sistemul de protecție socială, cultura și politicile naționale, relațiile internaționale,

conducând inevitabil la o mai mare diversitate etnoculturală în toate statele.

Luând în considerare ideile cercetătoarei vizate, împărtășim viziunile ei, pentru că influența și efectul fenomenului migraționist pătrunde practic în toate domeniile vieții ale unui anumit stat sau, și mai grav, asupra mai multor state care prezintă interes, de regulă economic, pentru persoanele ce intenționează să muncească în străinătate.

Fiind un fenomen complex dificil de realizat în realitățile actuale de către oameni, menționăm că principalul loc spre care tind să emigreze persoanele, în special cele tinere din RM, sunt țările Uniunii Europene. Interesul persoanelor de a pleca la: muncă, studii, de a se stabili cu traiul definitiv în unul din statele UE nu a fost trecut cu vederea de savanții juriști care au propus o abordare multidimensională a acestui subiect, prezentând studii, investigații și multiple comunicate științifico-practice de origine: românească, moldavă și chiar rusească, completând doctrina cu o varietate de idei prețioase.

Ca urmare, autoarea Țîrca D. M., în lucrarea sa „*Piața muncii și migrația forței de muncă în context European*”, înaintează o definiție concludentă a termenului pieței forței de muncă, potrivit căreia: aceasta este spațiul economic unde tranzacționează în mod liber și autonom utilizatorii de muncă, pe de o parte, în calitate de cumpărători, și posesorii resursei de muncă, pe de altă parte, în calitate de vânzători [19, p.5]. În continuare autoarea precizează că pe piața muncii se ajustează cererea cu oferta de muncă atât prin mecanismul prețului muncii, cât și prin mecanismul concurenței libere între agenții economici.

Analizând opiniile citate, subliniem că nu împărtășim viziunile autoarei Țîrca D. M., deoarece, conform Recomandării nr.69 cu privire la aplicarea convențiilor Organizației Internaționale a Muncii, ratificate de Parlamentul RM [20], unul dintre principiile fundamentale ale OIM declară că munca nu este o marfă [21].

În întregirea poziției noastre, formată din idei deseori contradictorii, bazate atât pe practica relațiilor de muncă, cât și pe doctrina de specialitate actuală, dar și pe experiența diferiților specialiști implicați în gestionarea sau cercetarea relațiilor de muncă, cum ar fi: economiști, contabili etc., vine și autorul român Gîlcă C. care într-un comunicat științific critică opinia unui economist [25], criticată și de noi anterior. Astfel, autorul, pentru a argumenta poziționarea muncii în circuitul economic al bunurilor și serviciilor, afirmă că și în cazul bunurilor sau al serviciilor munca este diferită în funcție de specificitatea sa; pe o piață neobstrucționată de măsuri guvernamentale nu există o cerere sau ofertă generală sau agregată pentru forța de muncă, ci o cerere și ofertă specifică pentru anumite tipuri de muncă.

Concluzii

Reieșind din multitudinea viziunilor discutate în cadrul prezentului articol, considerăm că am reușit să prezentăm principalii factori ce determină nașterea raporturilor juridice de muncă cu cetățenilor străini. Astfel, deducem, că nașterea raportului juridic de muncă cu cetățenii străini constituie urmarea unei serii de circumstanțe interconectate primordiale fiind cele volitive și economice, de care se conduc persoanele care sunt în căutarea unui loc de muncă corespunzător așteptărilor și necesităților lor.

Referințe bibliografice

1. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.156-162 din 29.07.2003.
2. Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada”-Moldova. Raport privind migrația cetățenilor RM în scop de muncă anul 2019.
3. RAVENSTEIN, E., *The Laws of Migration. Journal of the royal Statistical Society*. 1885, Vol. 48, pp. 167-227.
4. MOȘNEAGA, V. *Migrație și dezvoltare: aspecte politico-juridice*: Manual. Org. Intern. pen-

tru Migrațiune, Misiunea în Moldova. Chișinău: Ed: Tipogr. „Foxtrot”, 2017. p.7. ISBN 978-9975-89-075-5.

5. ȘTEFĂNESCU, I., T. *Tratat de dreptul muncii*. București: Wolters Kluwer, 2007. p.743. ISBN (13) 978-973-88141-3-4.

6. OSADCI, A.; FURDUI, V. *Migrația în calitate de factor al coeziunii și dezvoltării locale: ghid informativ în ajutorul APL*.

7. VACULOVSCI, D. *Migrație și dezvoltare: aspecte socioeconomice*. Manual. OIMMM. Chișinău: Ed: „Tipografia Foxtrot”, 2017. p.22-23. ISBN 978-9975-89-074-8.

8. LUCA, A. *Reglementarea migrației forței de muncă la nivel internațional și național*. Teza de doctor în drept. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 2016. p.43 .

9. DUCA, Gh. *Problemele migrației în vizorul comunității științifice internaționale*. Chișinău, 2020.

10. FILIP N.; BRANAȘCO, N. *Estimarea implicației migrației internaționale a forței de muncă în evoluția pieței muncii din Republica Moldova*. Chișinău, 2021.

11. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.152-155 din 16-09-2011.

12. Hotărârea Guvernului RM Nr.808 din 23.11.2022. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.10-12 din 19.01.2023.

13. ROȘCA, A. N. *Valori liberale, migrație, consecințe*. Chișinău, 2022.

14. BERDELNÎI, E. *Activitatea structurilor naționale și internaționale cu privire la informarea populației Republicii Moldova în domeniul migrațiunii*. Chișinău, 2023.

15. ANNAN, Koffe. *An immigration strategy would make Europe fairer, richer and stronger*. *European Voice*, 2004, January 24-February 4.

16. MOȘNEAGA, V. *Трудовая миграция и защита прав гастрабайтеров: практика пост коммунистических стран*. Кишинэу: Молд.ГУ, 2003. 246 p. ISBN 9975-70-335-6.

17. КУЛИКОВ, А. М. *Миграция: проблема или возможность развития для общества*. Москва, 2021.

18. TUDORACHE, C. M. *Efectele circulației forței de muncă în Uniunea. Economie teoretică și aplicată*, Nr. 6/2006.

19. ȚÎRCA, D. M. (Pociovălișteanu). *Piața muncii și migrația forței de muncă în context European*. Editura: ASE. București, 2013. p. 5.

20. Lista convențiilor Organizației Internaționale a Muncii ratificate de Republica Moldova.

21. GÎLCĂ, C. *Munca nu este o marfă!*. Disponibil: <http://www.costelgilca.ro/stiri/document/3095/munca-nu-este-o-marfa.html>. (accesat la 10.11.2024)

CZU 347.736

DOI <https://doi.org/10.52388/2345-1971.2024.2.05>

THE RIGHT OF THE AUTHORIZED ADMINISTRATOR TO WORK REMUNERATION

Svetlana FANARI

PhD student, Moldova State University,
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: fanarisv79@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-3416-1974>

Insolvency is a significant economic issue that affects both debtors and creditors. In the Republic of Moldova, the insolvency procedure is regulated by Law No. 149 of July 29, 2012. A key element of this procedure is the role of the licensed insolvency administrator, a specialist appointed to manage the process in accordance with the law. This professional bears complex responsibilities, including managing the debtor's assets, protecting the interests of creditors, and ensuring compliance with legal provisions. To fulfill these duties, the administrator incurs personal expenses and makes considerable efforts, which is why fair remuneration is a critical factor in the efficiency of the procedure. Moreover, acting as an administrator or liquidator is typically the sole source of income for these professionals, who are exclusively specialized in insolvency proceedings. Therefore, ensuring adequate compensation and covering the necessary expenses are essential conditions for the efficient and lawful conduct of insolvency procedures for the benefit of all parties involved.

Keywords: insolvency, bankruptcy, remuneration, provisional administrator, liquidator, fee.

DREPTUL ADMINISTRATORULUI AUTORIZAT LA REMUNERAREA MUNCII

Insolvabilitatea este o problemă economică semnificativă, care afectează atât debitorii, cât și creditorii. În Republica Moldova, procedura de insolvabilitate este reglementată prin Legea nr. 149 din 29 iulie 2012. Un element esențial al acestei proceduri este rolul administratorului autorizat, specialist desemnat pentru gestionarea procesului în conformitate cu legea. Acesta are responsabilități complexe, care includ administrarea patrimoniului debitorului, protejarea intereselor creditorilor și asigurarea respectării legii. Pentru îndeplinirea acestor sarcini, administratorul suportă cheltuieli proprii și depune eforturi considerabile, motiv pentru care remunerația sa este un factor determinant al eficienței procedurii. De altfel, activitatea de administrator sau lichidator reprezintă, de regulă, unica sursă de venit a acestor profesioniști, specializați exclusiv în domeniul procedurilor de insolvabilitate. Prin urmare, asigurarea unei retribuții adecvate și acoperirea cheltuielilor necesare sunt condiții esențiale pentru desfășurarea eficientă și legală a procedurilor de insolvabilitate în beneficiul tuturor părților implicate.

Cuvinte-cheie: insolvență, faliment, remunerație, administrator provizoriu, lichidator, onorariu.

LE DROIT DE L'ADMINISTRATEUR AUTORISÉ À UNE RÉMUNÉRATION DU TRAVAIL

L'insolvabilité constitue un problème économique majeur, affectant à la fois les débiteurs et les créanciers. En République de Moldova, la procédure d'insolvabilité est régie par la Loi n° 149 du 29 juillet 2012. Un élément clé de cette procédure est le rôle de l'administrateur agréé, un spécialiste désigné pour gérer le processus conformément à la législation en vigueur. Cet expert assume des responsabilités complexes, notamment la gestion du patrimoine du débiteur, la protection des intérêts

des créanciers et le respect des dispositions légales. Pour accomplir ces missions, l'administrateur engage des dépenses personnelles et fournit des efforts considérables, ce qui rend sa rémunération essentielle à l'efficacité de la procédure. Par ailleurs, l'activité d'administrateur ou de liquidateur constitue généralement la seule source de revenu pour ces professionnels, spécialisés exclusivement dans les procédures d'insolvabilité. Ainsi, une rémunération adéquate et la couverture des frais nécessaires sont des conditions indispensables au bon déroulement légal et efficace des procédures d'insolvabilité, au bénéfice de toutes les parties concernées.

Mots-clés: insolvabilité, faillite, rémunération, administrateur provisoire, liquidateur, honoraires.

ПРАВО АВТОРИЗИРОВАННЫХ УПРАВЛЯЮЩИХ НА ВОЗНАГРАЖДЕНИЕ ЗА ТРУД

Неплатежеспособность представляет собой серьёзную экономическую проблему, затрагивающую как должников, так и кредиторов. В Республике Молдова процедуры банкротства регулируются Законом №149 от 29 июля 2012 года. Ключевым элементом этой процедуры является роль уполномоченного администратора, специалиста, назначенного для ведения процесса в соответствии с действующим законодательством. Управляющий несёт сложные обязанности, включая управление имуществом должника, защиту интересов кредиторов и соблюдение правовых норм. Для выполнения этих задач он несёт личные расходы и прилагает значительные усилия, поэтому его вознаграждение является критически важным фактором эффективности процедуры. Фактически вознаграждение за выполнение функций администратора или ликвидатора в делах о неплатежеспособности является единственным источником существования уполномоченного администратора, потому как эта специальность предназначена именно для деятельности в рамках процессов неплатежеспособности.

Ключевые слова: несостоятельность, банкротство, вознаграждение, временный администратор, ликвидатор, вознаграждение.

Introducere

Insolvabilitatea este un fenomen complex care afectează nu doar debitorul, ci și creditorii, angajații și economia în ansamblu. În cadrul acestui proces, rolul administratorului de insolvabilitate este esențial, iar remunerația acestuia poate influența semnificativ linia procesului de reorganizare sau lichidare a bunurilor debitorului.

Procedura de insolvabilitate este un instrument vital în gestionarea dificultăților financiare ale debitorilor și în protejarea drepturilor creditorilor. Astfel, pentru asigurarea acestui proces, Legea insolvabilității a instituit un participant la aceste proceduri cu atribuții (drepturi și obligații) și anume „Administratorul autorizat, care este desemnat de către instanța de insolvabilitate la cererea debitorului sau a creditorului, sau în mod aleatoriu de către instanța de judecată.

Metodologia de cercetare folosită

Pentru realizarea prezentului studiu am folosit ca metode de cercetare pe cea logică, metoda comparativă și metoda analizei de conținut, metoda analizei, sintezei, metoda cognitivă, cea a deducției, Totodată fiind practician în domeniul insolvenței am folosit și propriile mele cunoștințe din practică și experiența personală de administrator autorizat.

Statutul administratorului autorizat

Conform art.2 din Legea insolvabilității al RM, «Administrator al insolvabilității – persoană desemnată, în condițiile prezentei legi, pentru supravegherea și/sau administrarea activității debitorului în perioada de observație, în procesul de insolvabilitate și/sau pe durata restructurării, în conformitate cu competențele stabilite de prezenta lege» [2, art. 2], al cărei statut juridic este reglementat prin Le-

gea nr. 161/2014 cu privire la administratorii autorizați.

La fel, art.2 din Legea cu privire la administratorii autorizați nr.161, menționează că, «În sensul prezentei legi, noțiunea de administrator autorizat (denumit în continuare administrator) semnifică orice persoană fizică investită potrivit legii cu atribuții de supraveghere și/sau de administrare în cadrul procedurii succesorale, procedurii de insolabilitate, procedurii de dizolvare judiciară și în alte cazuri prevăzute de legislație.» [3, art. 2]

Din reglementările specificate la art.3 din aceeași lege, se desprinde că «Administratorul desfășoară o activitate de liber profesionist de *interes public*, care nu este activitate de întreprinzător, iar profesia de administrator poate fi exercitată doar de persoanele autorizate în condițiile legii cu privire la administratorii autorizați și incluși în Registrul administratorilor autorizați» [3 art. 3].

Cheltuielile procesului de insolabilitate

Din conținutul Legii insolabilității nr.149/2012, este reglementat aspectul ce ține de cheltuielile ce urmează a fi suportate pentru gestionarea debitorului în cadrul proceselor de insolabilitate, și anume faptul că aceste cheltuieli sunt suportate din patrimoniul debitorului, așa cum este stabilit în art.32 alin.(1) din Legea insolabilității, unde «cheltuielile judiciare aferente perioadei de observare a debitorului privind remunerarea administratorului provizoriu, privind notificarea, privind convocarea ședințelor și comunicarea actelor de procedură efectuate de administratorul provizoriu se suportă din patrimoniul debitorului. Prin tranzacție se poate stabili o altă ordine de repartizare a cheltuielilor judiciare.» [2, art. 32] La fel și în art.70 alin.(4) din Legea insolabilității, stabilește că, «(4) Onorariul fix stabilit pentru administrator/lichidator se plătește lunar din patrimoniul debitorului» [2, art. 70].

Legea insolabilității nr.149/2012 în art.52 alin.(1) lit.b) la fel evidențiază aspectul cu privire la cheltuielile procesului de insolabilitate, cât și alte obligații ale masei debitoare, care includ remunerația și cheltuielile administratorului provizoriu, ale administratorului insolabilității/lichidatorului, dacă au fost prevăzute.

Remunerația administratorului provizoriu

După cum s-a menționat mai sus, art. 32 alin. (1), (2) și (4) din Legea insolabilității nr.149 din 29.06.2012, stabilește că, «cheltuielile judiciare aferente perioadei de observare a debitorului privind taxa de stat, privind remunerarea administratorului provizoriu, privind notificarea, privind convocarea ședințelor și comunicarea actelor de procedură efectuate de administratorul provizoriu se suportă din patrimoniul debitorului. Prin tranzacție se poate stabili o altă ordine de repartizare a cheltuielilor judiciare. În cazul în care în patrimoniul debitorului nu există bunuri ori acestea sunt insuficiente pentru a se acoperi cheltuielile procesului de insolabilitate, remunerarea administratorului provizoriu și acoperirea cheltuielilor efectuate de acesta în perioada de observare a debitorului le suportă membrii organelor de conducere și asociații, acționarii sau membrii debitorului, în mod solidar» [2, art. 32].

Astfel, Legea insolabilității în art.247 alin. (1) ne oferă subiecții ce au statut de membri ai organelor de conducere a debitorului și anume, «membri ai organelor de conducere ale debitorului pot fi: debitorul persoană fizică ce desfășoară activitate individuală de întreprinzător, fondatorul întreprinderii individuale sau al gospodăriei țărănești (de fermier), administratorul societăților comerciale, membri organelor executive, membrii consiliilor de supraveghere (de observatori), lichidatorii și membrii comisiilor de lichidare, contabili» [2, art. 247]. Acest statut de membru al organelor de

conducere se aplică persoanelor care dețineau funcțiile respective la data intentării procesului de insolabilitate, precum și celor care au deținut aceste funcții pe parcursul ultimelor 24 de luni anterioare intentării procesului.

Mai mult ca atât, Legea insolabilității asigură dreptul de a fi remunerat administratorul provizoriu la primirea remunerației și a cheltuielilor, confirmate de instanța de insolabilitate, suportate de administratorul provizoriu în activitatea sa, drept stabilit în art.25 alin.(5) lit. i) din Legea insolabilității.

În scopul determinării remunerației fixe a administratorului provizoriu legiuitorul a stabilit în art.25 alin.(6) din Legea insolabilității nr.149/2012, cui îi revine atribuția de stabilire a remunerației fixe a administratorului provizoriu, precum și formula de calculare a acesteia și după cum urmează: «cuantumul de remunerare a administratorului provizoriu îl stabilește instanța de insolabilitate în mărime fixă, pentru fiecare lună de activitate efectiv lucrată și confirmată documentar, care nu poate fi mai mică de coeficientul minim de multiplicare recomandat pentru stabilirea salariilor de funcție ale conducătorilor încadrați în unitățile ce nu aplică sistemul de salarizare bazat pe rețeaua tarifară unică de salarizare, înmulțit la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real la unitățile cu autonomie financiară» [2, art. 25].

Remunerația administratorului insolabilității/lichidatorului

Stabilirea cuantumului remunerației fixe pentru funcția de administrator al insolabilității/lichidator, instanța de insolabilitate nu mai deține competență în acest sens, aceasta revenindu-i comitetului creditorilor sau adunării creditorilor, astfel conform art.70 alin.(3) din Legea insolabilității nr.149/2012 «cuantumul remunerației fixe a administratorului nu poate fi mai mic de coeficientul mediu de multiplicare recomandat pentru stabilirea

salariului de funcție al conducătorilor încadrați în unități care nu aplică sistemul de salarizare bazat pe rețeaua tarifară unică de salarizare, înmulțit la cuantumul minim garantat al salariului din sectorul real la unitățile cu autonomie financiară» [2, art. 70].

Este de remarcat faptul că, prin Hotărârea Guvernului nr. 874 din 14.12.2022, «coeficienții de multiplicare au fost înlocuiți cu Intervalul pentru stabilirea salariilor tarifar/de funcție calculat aplicând coeficientul de complexitate pe tipuri de lucrări și ramuri ale economiei naționale cu valoarea 1,00, propus pentru stabilirea salariilor de funcție ale personalului încadrat în unități» [8, anexa nr. 4].

Prin punctul 2 din Nota la anexa nr. 4 la Hotărârea Guvernului nr. 743/2002, în redacția Hotărârii Guvernului nr. 874 din 14.12.2022, a fost prevăzut, că «Intervalul pentru stabilirea salariilor tarifar/de funcție se ajustează între tipuri de lucrări și ramuri ale economiei naționale, ținând cont de coeficienții de complexitate prevăzuți în anexa nr. 3, după formula: salariu tarifar/de funcție = valoarea selectată din intervalul pentru stabilirea salariilor tarifar/de funcție x coeficientul de complexitate din anexa nr. 3» [8, anexa nr. 4].

Astfel, potrivit actelor normative enunțate, valoarea remunerației administratorului provizoriu, administratorului insolabilității/lichidatorului pentru o lună de activitate, calculată în temeiul art. 25 alin. (6) și art. 70 alin. (3) din Legea insolabilității cu utilizarea intervalului determinat prin Hotărârii Guvernului nr. 743 din 11.06.2002 reprezintă minimul garantat de legiuitor pentru exercitarea de către administratorul provizoriu, administratorul insolabilității/lichidator.

Prin Legea nr.313 din 26.12.2024 privind modificarea Legii insolabilității nr.149/2012 s-a intervenit în apărarea doar a drepturilor administratorului provizoriu pentru exercitarea atribuțiilor în perioada de observație, prin garantarea minimului a remunerării muncii de-

puse în perioada de observație. Acest minim garantat de către legiuitor ar asigura o bună funcționare a procesului de insolabilitate, în cazul în care în patrimoniul debitorului sunt bunuri ce pot fi valorificate și acoperite atât cheltuielile procesului cât și remunerația administratorului autorizat desemnat în calitate de administrator provizoriu, administrator al insolabilității/lichidator. Însă, în majoritatea cazurilor, debitorii în privința cărora se constată insolabilitatea și se intențiază procedura de insolabilitate, nu dispun de active, sub formă de bunuri mobile/imobile, mijloace de transport, mijloace financiare, acțiuni în capitaluri sociale ale altor agenți economici, drepturi de autor și conexe, etc., care ar putea fi valorificate și acoperite cheltuielile procedurii de insolabilitate și în special remunerația administratorului autorizat. În așa cazuri, administratorul provizoriu desemnat este în imposibilitate de ași acoperi cheltuielile avansate pentru exercitarea atribuțiilor și a remunerației pentru munca depusă.

Legiuitorul a prevăzut astfel de situații și a reglementat în Legea insolabilității nr.149/2012 modalitatea de recuperare a acestor cheltuieli și remunerație pentru munca efectuată. Astfel, conform art.32 alin.(2) «În cazul în care în patrimoniul debitorului nu există bunuri ori acestea sunt insuficiente pentru a se acoperi cheltuielile procesului de insolabilitate, remunerarea administratorului provizoriu și acoperirea cheltuielilor efectuate de acesta în perioada de observare a debitorului le suportă membrii organelor de conducere și asociații, acționarii sau membrii debitorului, în mod solidar» [2,art 32], iar în art.70 alin.(13) a prevăzut modalitatea de încasare a cheltuielilor procedurii cât și a remunerației fixe a administratorului insolabilității/lichidatorului după cum urmează: (13) «În cazul în care se constată că debitorul nu dispune de bunuri sau că bunurile lui nu pot acoperi cheltuielile procedurii de insolabilitate sau ale

procedurii falimentului, achitarea onorariului fix administratorului/lichidatorului, precum și compensarea cheltuielilor aferente se trec în mod solidar, prin încheiere judecătorească, în obligația organelor de conducere ale debitorului consemnate la art. 247» [2, art. 70], care stabilește că, «în sensul prezentei legi, membri ai organelor de conducere ale debitorului pot fi: debitorul persoană fizică ce desfășoară activitate individuală de întreprinzător, fondatorul întreprinderii individuale sau al gospodăriei țărănești (de fermier), administratorii societăților comerciale, membrii organelor executive, membrii consiliilor de supraveghere (de observatori), lichidatorii și membrii comisiilor de lichidare, contabilii» [2, art. 247].

Conform art.3 din Legea nr.161 din 18 iulie 2014 cu privire la administratorii autorizați, «administratorii autorizați desfășoară o activitate de „liber profesionist de interes public”» [2, art. 3]. Mai mult, art.66 alin.(1) lit. e) Legea insolabilității, prevede expres dreptul administratorului insolabilității și lichidatorului la primire a remunerației în modul stabilit de lege. Iar art.32 și art. 70 din Legea insolabilității prevăd modalitatea, dar și cercul de persoane de la care această remunerație poate fi încasată în cazul lipsei masei debitoare.

O mare intervenție în interpretarea și aplicarea prevederilor referitor la acoperirea cheltuielilor suportate de către administratorul provizoriu, administratorul insolabilității/lichidatorul s-a realizat prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 16 din 09 iunie 2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 70 alin. (3) și (13) din Legea insolabilității, prin care s-au declarat constituționale textele «„le suportă membrii organelor de conducere și asociații, acționarii sau membrii debitorului” din art. 32 alin. (2) și „în obligația organelor de conducere a debitorului” din art. 70 alin. (13) ale Legii insolabilității, în măsura în care le este demonstrată culpa la apariția stării de insolabilitate» [7].

Chiar dacă, au fost declarate constituționale prevederile art.70 alin.(13) și art.32 alin.(2) din Legea insolvenței, efectul acestei hotărâri constituționale au avut un impact deosebit în drepturile administratorului autorizat și anume prin condiționarea dreptului administratorului provizoriu, administratorului insolvenței/ lichidatorului la obținerea remunerației pentru munca efectuată, numai dacă există culpa organelor de conducere la survenirea stării de insolvență.

Astfel, reieșind din prevederile Hotărârii Curții Constituționale nr.16 din 09.06.2020, administratorul provizoriu, administratorul insolvenței/ lichidatorul ar putea pretinde la încasarea remunerației pentru munca depusă, în dependență de existența culpei persoanelor prevăzute expres în art. 32 alin. (2) și 70 alin. (13) din Legea insolvenței, iar în cazul în care nu este stabilită culpa organelor de conducere a debitorului pentru survenirea insolvenței, administratorul provizoriu, administratorul insolvenței/ lichidatorul nu va putea obține remunerația pentru munca efectuată și nici nu-i va fi restituite cheltuielile suportate în legătură cu exercitarea atribuțiilor.

În acest sens, Curtea Constituțională în Hotărârea nr.8 din 05.04.2022 a constatat neconstituționalitatea omisiunii art.32 din legea insolvenței nr.149 de a reglementa un mecanism pentru recuperarea cheltuielilor efectuate în avans și pentru încasarea remunerației administratorului provizoriu în situația în care în patrimoniul debitorului nu există bunuri, iar membrilor organelor de conducere nu le este imputabilă apariția stării de insolvență, iar în acest sens fiind remisă o adresare prin care a solicitat Parlamentului să reglementeze un mecanism de plată a administratorului autorizat pentru situația descrisă mai sus.

La data de 16.02.2025 au intrat în vigoare modificările operate la Legea insolvenței în special s-a modificat art.32 alin.(2) potrivit căreia, «(2) În cazul în care în patrimoniul

debitorului nu există bunuri ori acestea sunt insuficiente pentru a acoperi cheltuielile procesului de insolvență, obligația de achitare a remunerației administratorului provizoriu și de acoperire a cheltuielilor efectuate de acesta în perioada de observare a debitorului este trecută în sarcina organului executiv al debitorului» [4, art.32].

Respectiv, din data emiterii Hotărârii Curții Constituționale nr. 16 din 09 iunie 2020 și până la aprobarea Legii nr.313 din 26.12.2024 în vigoare din 16.02.2025 pentru modificarea Legii insolvenței nr.149/2012, prin care s-a pus în sarcina organului executiv achitarea remunerației administratorului provizoriu în cazul lipsei bunurilor în patrimoniul debitorului, administratorilor autorizați le-au fost lezate grav drepturile la remunerația fixă și acoperirea cheltuielilor avansate pentru exercitarea funcției de administrator provizoriu. Or aceste circumstanțe, direct afectau celeritatea proceselor de insolvență, dat fiind faptul lipsei mijloacelor financiare ce urmau să asigure cheltuielile necesare în exercitarea funcției de administrator provizoriu.

Odată cu modificarea art.32 alin.(2) al Legii insolvenței nr.149/2012, în vigoare din 16.02.2025, legiuitorul a conștientizat importanța rolului administratorului autorizat în cadrul cauzelor de insolvență a debitorilor în special și în cadrul sistemului economic în general, prin reglementarea clară și expresă a subiecților ce suportă cheltuielile procedurii de observare a debitorilor aflați în stare de insolvență. După cum observăm la moment această omisiune a fost reglementată de către puterea legislativă, ceea ce a dus la o protecție a drepturilor administratorului autorizat desemnat la executarea atribuțiilor în cadrul perioadei de observare a debitorilor, care în consecință s-a creat o siguranță pentru administratorul autorizat că munca depusă în exercitarea atribuțiilor de administrator provizoriu va fi remunerată în corespundere cu prevederile legale.

În practică judiciară, până la modificările operate prin Legea nr.313 din 26.12.2024 în vigoare din 16.02.2025, se atestă cazuri când debitorul insolubil neavând active și mijloace financiare în proprietate, necesare/suficiente pentru a acoperi cheltuielile judiciare inclusiv remunerația administratorului provizoriu, administratorul provizoriu înaintează cerere de încasare a remunerației pentru perioada de observare de la organele de conducere a debitorului insolubil, însă instanțele judecătorești nu examinează cererile respective, până nu este înaintată și examinată cererea de atragere la răspundere subsidiară a organelor de conducere a debitorului prin care să fie stabilită culpa acestora la survenirea stării de insolabilitate. La fel, conform aceleiași practici judiciare se atestă o bipolară a argumentelor și soluțiilor pe care instanțele de judecată le adoptă la examinarea cererilor de încasare a remunerației fixe a administratorului autorizat de la organele de conducere a debitorilor care nu dețin masă debitoare în patrimoniul acestora. Astfel, pe de o parte instanțele de fond (Judecătoriile de drept comun) resping cererile de încasare a remunerației administratorului autorizat ce a exercitat funcțiile de administrator provizoriu, administrator al insolabilității sau lichidator în cazul în care nu există o hotărâre de atragere la răspundere subsidiară a membrilor organelor de conducere și nu este stabilită culpa organelor de conducere la apariția stării de insolabilitate, pe de altă parte Curtea de Apel admite recursurile și casează încheierile instanțelor de fond cu admiterea totală sau parțială a cererilor de încasare a remunerației administratorului provizoriu, administratorului insolabilității/lichidatorului.

Or, ținând cont de norma reglementată de art.3 din Legea nr. 161 din 18 iulie 2014 cu privire la administratorii autorizați, administratorii autorizați desfășoară o activitate de «liber profesionist de interes public». Respectiv, aceștia nu acționează în interes personal, ci în interesul

bunei desfășurări a procesului de insolabilitate, or Legea insolabilității, prevede în mod obligatoriu participarea administratorilor autorizați în procesele de insolabilitate, fiind imposibilă derularea unui proces de insolabilitate în lipsa acestora» [3, art.3].

Important este de remarcat faptul că, potrivit articolului 1 din Protocolul nr. 1 al Convenției Europene a Dreptului Omului, «orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. La fel, și legiuitorul național a reglementat la art. 66 alin. (1) lit. e) Legea insolabilității expres dreptul administratorului insolabilității și lichidatorului la primirea remunerației în modul stabilit de lege» [12].

Astfel, dreptul de a fi remunerat pentru activitatea realizată în cadrul procesului de insolabilitate, fiind conferit de legiuitor, s-a creat o „așteptare legitimă” a administratorului/lichidatorului de fi răsplătit pentru munca efectiv realizată în cadrul procesului de insolabilitate, constituind un drept patrimonial al ultimului. Prin urmare, așteptarea legitimă de a obține o remunerație pentru munca sa, beneficiază de protecția oferită de art. 1 din Protocolul nr. 1 al CEDO.

Subsecvent, este de menționat că, remunerația administratorului autorizat reprezintă un „bun”, iar interesul administratorului autorizat, care participă în cadrul unui proces de insolabilitate este obținerea în proprietatea sa a acestui bun. La caz, exercitând atribuțiile de administrator al insolabilității/lichidator, administratorul autorizat, în temeiul dreptului reglementat expres de legiuitor este interesat și este justificat să-și revendice acest drept în cadrul procesului de insolabilitate.

La soluționarea chestiunii de încasare a remunerației administratorului autorizat pentru munca depusă în cadrul procesului de insolabilitate, din perspectiva art. 54 din Constituția Republicii Moldova apare un conflict de drepturi. Unul este «dreptul de proprietate al persoanelor fizice» [1] indicate la art. 32 alin.

(2) și 70 alin. (13) din Legea insolvenței. Alt drept, situat de cealaltă parte a conflictului, este dreptul de proprietate al administratorului autorizat, care participă în cadrul procesului de insolvență.

Astfel, în cazul admiterii cererii de încasare a remunerației, va exista problema unei ingerințe în dreptul de proprietate al persoanelor fizice, indicate la art. 32 alin. (2) și 70 alin. (13) din Legea insolvenței, iar în cazul respingerii cererii de încasare a remunerației va apărea problema lezării dreptului de proprietate al administratorului autorizat.

Respectiv, dintre aceste două drepturi concurente, instanțele de judecată urmează să stabilească a cui drept prevalează, dreptul de proprietate al administratorului autorizat sau dreptul de proprietate a persoanei prevăzute la art.32 alin.(2) și art.70 alin.(13) din legea insolvenței?

În opinia autorului prezentei lucrări, dreptul de proprietate al administratorului autorizat la obținerea bunului (remunerației fixe și a cheltuielilor avansate în cadrul procedurilor de insolvență) prevalează față de dreptul de proprietate a persoanelor indicate la art.32 alin.(2) și art.70 alin.(13) din considerentele că administratorul autorizat este obligat să execute atribuțiile reglementate de Legea insolvenței, fără a i se cere acordul la desemnare, iar în cazul dreptului de proprietate a persoanei fizice indicate la art.70 alin.(13) din Legea insolvenței aceste persoane își asumă riscuri la inițierea activității de întreprinzător fără a fi obligat să facă acest lucru.

Această concluzie derivă din prevederile legale și anume art. 1 alin. (1) din Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, unde, «antreprenoriatul este activitatea de fabricare a producției, executare a lucrărilor și prestare a serviciilor, desfășurată de cetățeni și de asociațiile acestora în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu și sub răspunderea lor patrimonială

cu scopul de a-și asigura o sursă permanentă de venituri» [5]. Deci, persoana care a hotărât să practice antreprenoriatul este conștientă că poate surveni și starea de insolvență din care motive obiective, care nu depind de el personal, dar totuși își asumă acest risc.

Or, „pe riscul propriu” include și riscul de a suporta cheltuielile legate de procesul de insolvență, în cazul survenirii acesteia, după cum o face în situația când societatea este lichidată, conform normelor prevăzute de Codul civil, ci nu potrivit Legii insolvenței.

O situație opusă o identificăm în cazul încasării remunerației administratorului autorizat pentru munca efectuată în cadrul cauzei de insolvență. În primul rând obligativitatea participării administratorului statutar în cadrul unui proces de insolvență este prevăzută de Legea insolvenței. Conform prevederilor legislației în vigoare, candidatura administratorului provizoriu, la etapa provizorie, este propusă de creditorul care depune cererea introductivă. Creditorul sau debitorul, care a depus cererea introductivă propune candidatura administratorului insolvenței sau a lichidatorului. În cazul când astfel de propuneri din partea persoanelor care au depus cereri introductive nu survin, instanța desemnează din oficiu candidatura unui administrator al insolvenței/lichidator.

Însă, nici într-o situație din cele relevate supra, nu se solicită consimțământul administratorului autorizat, acesta fiind obligat de a executa diferite funcții în cadrul unui proces de insolvență, în baza actelor de dispoziție (încheierii de admitere spre examinare a cererii introductive sau a hotărârii de admitere a cererii introductive). Astfel, în cazul când nu vor fi identificate persoane culpabile în survenirea insolvenței, remunerația administratorului autorizat nu va fi achitată, la fel ca și cheltuielile suportate pe parcursul desfășurării procesului de insolvență.

Din considerentele expuse supra, se atestă

că, încasarea remunerației administratorului autorizat doar în cazul stabilirii culpei persoanei în apariția stării de insolabilitate de la care această remunerație urmează a fi încasată, prejudiciază dreptul de proprietate al administratorilor autorizați.

Mai mult ca atât, potrivit art. 4 din Constituția RM, dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu pactele și celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

În ceea ce privește aplicarea art. 4 din Constituție, prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999 privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova, Curtea Constituțională a statuat că: «...această prevedere comportă consecințe juridice, presupunând mai întâi, că organele de drept sunt în drept să aplice în procesul examinării unor cauze concrete normele dreptului internațional, acordând în caz de neconcordanță prioritate prevederilor internaționale» [9].

Concomitent, potrivit Hotărârii nr. 10 din 16 aprilie 2010 pentru revizuirea hotărârii nr. 16 din 28 mai 1998 cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția RM în redacția hotărârii nr. 39 din 09 iulie 2001, Curtea Constituțională a statuat că «practica jurisdicțională internațională este obligatorie pentru Republica Moldova ca stat care a aderat la Convenția europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și libertăților fundamentale» [9].

Așadar, prin ratificarea Convenției europene pentru apărarea Dreptului Omului și libertăților fundamentale, inclusiv prin prisma art. 46 par. 1 din Convenție, Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a se conforma hotărârilor definitive ale Curții în litigiile la care sunt părți și a le invoca inclusiv în cazuri similare în vederea evitării unor altor încălcări de același gen.

În temeiul prevederilor enunțate, precum și reieșind din art. 4 al Constituției RM, art.

2 alin. (3) și art. 12 alin. (1) din Codul de procedură civilă, instanțele judecătorești naționale au obligația să aplice în mod direct, atât prevederile Convenției Europene în tot spectrul al acesteia, cât și concluziile instanței europene în orice caz concret ce este supus aprecierii lor.

Astfel, dreptul de a fi remunerat pentru activitatea realizată în cadrul procesului de insolabilitate fiind conferit de legiuitor, s-a creat o „așteptare legitimă” a administratorului/ lichidatorului de fi răsplătit pentru munca efectiv realizată în cadrul procesului de insolabilitate, constituind un drept patrimonial al ultimului. Prin urmare, așteptarea legitimă de a obține o remunerație pentru munca sa beneficiază de protecția oferită de art. 1 din Protocolul nr. 1 al CEDO.

La fel, Constituția Republicii Moldova acordă garanții administratorului autorizat pentru exercitarea atribuțiilor în cadrul procedurilor de insolabilitate stabilite în art. 43 dreptul la muncă și protecția muncii] și art.44 [interzicerea muncii forțate], potrivit cărora nici o persoană nu poate fi obligată la o prestație sau efectuarea unei munci până acesta nu cunoaște care îi va fi contraprestația sau remunerarea muncii, volumul și termenul de prestare a acesteia.

Alta este situația când față de debitor este inițiată o procedură de insolabilitate, fie la inițiativa creditorului sau la inițiativa a însuși debitorului, și în patrimoniul acestuia există bunuri sau masă debitoare.

În asemenea circumstanțe, drepturile administratorului provizoriu la obținerea remunerației pentru volumul muncii sale sunt protejate de prevederile art.70 din Legea insolabilității nr.149/2012, fără ca instanța de judecată să dețină careva competențe în a interveni în acest sens.

Prin urmare, legiuitorul expres a garantat administratorului insolabilității, lichidatorului dreptul la remunerație și compensarea cheltuielilor aferente pentru îndeplinirea funcțiilor,

care este constituit atât din onorarii fixe cât și din onorarii de succes sub formă procentuală.

Onorariu fix al administratorului insolabilității/lichidatorului constituie o plată fixă lunară ce se achită din patrimoniul debitorului care este stabilit de către comitetul creditorilor sau în lipsa acestuia de către adunarea creditorilor prin negocieri.

Din conținutul prevederilor Legii insolabilității nr.149/2012 reglementate de art.70 alin.(3), se atestă competența exclusivă a comitetului creditorilor sau adunării creditorilor în privința stabilirii cuantumului onorariului fix al administratorului insolabilității/lichidatorului. Respectiv, instanța de judecată nu are competență asupra stabilirii cuantumului onorariului fix al administratorului insolabilității/lichidatorului așa cum o are la stabilirea remunerației fixe a administratorului provizoriu în perioada provizorie. Competența instanței de insolabilitate în ceea ce privește onorariul fix, se limitează doar la emiterea unei încheieri asupra cererii de încasare a onorariului fix al administratorului insolabilității/lichidatorului din contul membrilor organelor de conducere a debitorului, indicați la art.247 din Legea insolabilității.

Totuși, teoretic instanța de insolabilitate ar putea interveni în privința stabilirii cuantumului onorariului fix al administratorului insolabilității doar dacă se solicită anularea negocierilor realizate între comitetul creditorilor sau adunarea creditorilor și administratorul insolabilității/lichidator, prin prisma contestării hotărârilor comitetului creditorilor sau a adunării creditorilor. Astfel de reglementări sunt prevăzute de art.59 alin.(1) și art.62 alin.(9) din Legea insolabilității nr.149/2012.

Respectiv, normele ce reglementează dreptul de a contesta orice hotărâre a comitetului creditorilor cât și a adunării creditorilor în redacția Legii insolabilității începând cu data de 16.02.2025 stabilește și cine poate contesta aceste hotărâri, și anume: administratorul

insolabilității/lichidatorului, reprezentantul debitorului sau a creditorului atât pentru încălcări de procedură cât și pentru motive de ilegalitate.

Aici este de notat că prevederile art.59 din Legea insolabilității nr.149/2012, până la modificările ce au intrat în vigoare la data de 16.02.2025, stabilea că hotărârile adunării creditorilor puteau fi contestate de către administratorul insolabilității/lichidator, reprezentantul debitorului doar pentru încălcări de procedură, iar creditorii aveau posibilitatea de a contesta doar pentru motive de ilegalitate care: a) au votat împotriva hotărârii, faptul fiind consemnat în procesul-verbal al adunării; b) nu au fost admiși la adunare fără temei legal sau nu au fost înștiințați în modul stabilit de prezenta lege despre data, ora și locul adunării; c) sunt lezați în drepturi printr-o hotărâre asupra unei chestiuni care nu figura pe ordinea de zi a adunării creditorilor sau prin faptul că adunarea a avut loc fără cvoorumul stabilit de lege, cu încălcarea cotelor de voturi.

La fel, conform redacției Legii insolabilității până la intrarea în vigoare a modificărilor din 16.02.2025, în privința hotărârii comitetului creditorilor putea fi contestată la prima adunare a creditorilor, iar hotărârea acesteia poate fi contestată în instanța de insolabilitate în termen de 5 zile de la adoptarea ei.

Prin urmare, vedem că modificările la Legea insolabilității nr.149/2012, intrate în vigoare la 16.02.2025 au contribuit la conferirea dreptului administratorului insolabilității de a contesta hotărârile comitetului creditorilor și a adunării creditorilor direct la instanța de insolabilitate atât pentru încălcări de procedură precum și pentru motive de ilegalitate, ceea ce în redacția legii până la intrarea în vigoare a modificărilor din 16.02.2025, nu era posibil, administratorul insolabilității, lichidatorul avea dreptul de a contesta hotărârile adunării creditorilor doar pentru încălcări de procedu-

ră, iar în cazul hotărârii comitetului creditorilor putea înainta contestație mai întâi la prima adunare a creditorilor și după care hotărârea adunării creditorilor în instanța de insolabilitate.

Reieșind din cele expuse mai sus, se atestă că instanța de insolabilitate în mod indirect, la solicitarea participanților la procedura de insolabilitate prin înaintarea unei contestații asupra hotărârii adunării creditorilor sau a comitetului creditorilor ar putea să intervină în chestiunea ce ține de stabilirea cuantumului remunerației administratorului insolabilității/lichidatorului, în cazul încălcării procedurii de adoptare a acestei hotărâri sau pe motive de ilegalitate, atunci când cuantumul onorariului fix al administratorului insolabilității/lichidatorului este în afara minimului sau maximumului stabilit de Hotărârea Guvernului nr. 743/2002 cu modificările anuale.

Deci, ca urmare a lipsei unei contestații și/sau lipsei anulării hotărârii adunării creditorilor sau a hotărârii comitetului creditorilor, actul ce stă la baza stabilirii cuantumului remunerației administratorului insolabilității/lichidatorului este procesul-verbal al adunării creditorilor sau al comitetului creditorilor.

Or, în virtutea prevederilor art.58 alin. (12) din Legea insolabilității nr.149/2012, (12) «Hotărârea adunării creditorilor intră în vigoare la data anunțării rezultatului votării, dacă legislația în vigoare sau hotărârea adunării nu prevede un alt termen de intrare a ei în vigoare. Hotărârile adoptate de adunarea creditorilor sunt obligatorii pentru administratorul insolabilității/lichidator, pentru reprezentantul debitorului și membrii comitetului creditorilor, pentru toți creditorii, atât cei prezenți, cât și cei care au lipsit de la adunare» [2, art. 58].

Aceeași abordare se referă și la hotărârile comitetului creditorilor care prin prisma art.62 alin.(8) din Legea insolabilității nr.149/2012, stabilește că, «(6) Hotărârea comitetului credi-

torilor este obligatorie pentru toate persoanele antrenate în procedurile de insolabilitate, de faliment sau de restructurare a debitorului și acționează în partea ce nu contravine hotărârilor adunării creditorilor și ale instanței de insolabilitate» [9, art. 62].

Prin urmare, remunerarea administratorului autorizat pentru exercitarea funcțiilor de administrator provizoriu, administrator al proceselor de insolabilitate/lichidator, în corespundere cu prevederile legale motivează administratorul să își îndeplinească responsabilitățile cu maximă seriozitate și eficiență. Dacă remunerația este prea mică, există riscul ca administratorul să nu se implice la maximum în gestionarea procedurii, ceea ce poate duce la o accelerare a degradării activelor debitorului.

Concluzii

În concluzie, structura remunerativă pentru administratorii autorizați este esențială pentru asigurarea eficienței procedurii de insolvență, având implicații directe asupra rezultatului final al acesteia și asupra percepției generale a procesului de insolvență în rândul creditorilor și debitorilor. Remunerația administratorului de insolabilitate are un impact semnificativ asupra eficienței și credibilității proceselor de insolvență în Republica Moldova. Este esențial ca legislația să continue să evolueze pentru a asigura un sistem de compensare echitabil și motivator, care să atragă profesioniști competenți și să protejeze interesele tuturor părților implicate. Este important ca autoritățile competente să continue să monitorizeze și să regleze aceste aspecte pentru a îmbunătăți rezultatele procedurilor de insolvență în țară. O abordare bine structurată în ceea ce privește remunerația administratorului poate contribui la crearea unui mediu economic mai stabil și mai previzibil în contextul insolvenței.

Administratorii autorizați cu o remunerație corectă și echitabilă atrag profesioniști

competenți și experimentați. Acest lucru poate conduce la o gestionare mai bună a bunurilor debitorului și la creșterea șanselor de recuperare a creanțelor de către creditorii acestuia.

Într-o procedură de insolvență, costurile asociate administrației sunt importante. O remunerație bine structurată poate asigura un echilibru între compensația adecvată pentru administrator și costurile totale ale procesului, astfel încât să nu afecteze negativ resursele disponibile pentru creditori.

O structură de remunerație clară și bine definită poate contribui la creșterea încrederii între toate părțile implicate. Creditorii și debitorii pot fi mai puțin reticenți să colaboreze cu un administrator al cărui sistem de plată este considerat echitabil și justificat.

Un administrator bine remunerat are mai multe șanse să ia decizii strategice în interesul tuturor părților implicate, cum ar fi restructurarea datoriilor sau vânzarea activelor, ceea ce poate duce la rezultate mai favorabile în cadrul procedurii de insolvență.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ro#
2. Legea insolvenței nr.149 din 29.06.2012, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146832&lang=ro#
3. Legea cu privire la administratorii autorizați

nr.161 din 18.07.2014, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143904&lang=ro#

4. Legea pentru modificarea Legii insolvenței nr. 313 din 26-12-2024, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146735&lang=ro

5. Legea cu privire cu privire la antreprenoriat și întreprinderi nr.845 din 03.01.1992, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17094&lang=ro

6. Codul bunelor practici „Norme de aplicare practică la determinarea cuantumului minim al onorariului fix al administratorului provizoriu, administratorului insolvenței/lichidatorului”, aprobat prin Decizia Consiliului UAAM din 18.01.2023, <https://www.uaam.md/storage/files/Norme%20de%20aplicare%20practic%C4%83%20la%20determinarea%20cuantumului%20minim%20al%20onorariului%20fix%20al%20administratorului%20provizoriu,%20administratorului%20insolven%C4%83%C8%9Bii-lichidatorului.pdf>

7. Hotărârea Curții Constituționale nr. 16 din 09 iunie 2020, <https://www.constcourt.md/ccdoc-view.php?tip=hotariri&docid=737&l=ro>

8. Hotărârea Curții Constituționale nr.8 din 05.04.2022, <https://www.constcourt.md/ccdoc-view.php?tip=hotariri&docid=804&l=ro>

9. Hotărârea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=9845&lang=ro

10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 874 din 14.12.2022, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134616&lang=ro

11. Hotărârea Curții Constituționale nr. 10 din 16 aprilie 2010, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=14120&lang=ro

12. Convenției Europene a Dreptului Omului, Protocolul nr.1, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron

CZU 343.37(478)

DOI <https://doi.org/10.52388/2345-1971.2024.2.06>

LEGAL AND ACCOUNTING ASPECTS IN THE IDENTIFICATION AND PREVENTION OF ECONOMIC FRAUD IN COMPANIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Angela POPOVICI

PhD in Economic Sciences, associate professor,
Academy of Economic Studies of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: popovici.angela.alexandru@ase.md
<https://orcid.org/0000-0002-8844-0304>

Georgeta MELNIC

PhD in Economic Sciences, associate professor,
Academy of Economic Studies of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: melnicgeorgeta@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3876-5394>

Economic fraud represents a significant challenge for companies in the Republic of Moldova, having a major impact on financial stability and the integrity of the economic market. This article analyzes the relevant legislative and regulatory framework for preventing and identifying economic fraud, highlighting the most common types of fraud in the business environment, such as financial manipulation and embezzlement. It also examines methods for detecting fraud, such as financial auditing, data analysis, and the use of advanced technologies, including artificial intelligence and blockchain. The article explores the effects of fraud on the national economy and emphasizes the importance of implementing an integrated financial reporting system, supported by solid internal controls and strict regulations. The proposed recommendations aim to improve the measures for preventing, identifying, and combating economic fraud, promoting a safer and more transparent business environment in the Republic of Moldova.

Keywords: economic fraud, prevention, accounting regulation, financial transparency, financial reporting.

ASPECTE JURIDICE ȘI CONTABILE ÎN IDENTIFICAREA ȘI PREVENIREA FRAUDEI ECONOMICE ÎN COMPANIILE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Frauda economică reprezintă o provocare semnificativă pentru companiile din Republica Moldova, având un impact major asupra stabilității financiare și integrității pieței economice. Prezentul articol analizează cadrul legislativ și normativ relevant pentru prevenirea și identificarea fraudei economice, evidențiind tipurile de fraudă cele mai des întâlnite în mediul de afaceri, precum manipularea financiară și deturnarea de fonduri. De asemenea, sunt examinate metodele de detectare a fraudei, cum ar fi auditul financiar, analiza datelor și utilizarea tehnologiilor avansate, inclusiv inteligența artificială și blockchain. Articolul explorează și efectele fraudei asupra economiei naționale și subliniază importanța implementării unui sistem integrat de raportare financiară, susținut de controale interne solide și reglementări stricte. Propunerile prezentate vizează îmbunătățirea măsurilor de prevenire, identificare și combatere a fraudei economice, promovând un mediu de afaceri mai sigur și mai transparent în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: fraudă economică, prevenire, reglementare contabilă, transparență financiară, raportare financiară.

ASPECTS JURIDIQUES ET COMPTABLES DANS L'IDENTIFICATION ET LA PRÉVENTION DE LA FRAUDE ÉCONOMIQUE DANS LES ENTREPRISES DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

La fraude économique représente un défi majeur pour les entreprises de la République de Moldova, ayant un impact important sur la stabilité financière et l'intégrité du marché économique. Cet article analyse le cadre législatif et normatif pertinent pour la prévention et l'identification de la fraude économique, mettant en évidence les types de fraude les plus courants dans le milieu des affaires, tels que la manipulation financière et le détournement de fonds. Il examine également les méthodes de détection de la fraude, telles que l'audit financier, l'analyse des données et l'utilisation de technologies avancées, y compris l'intelligence artificielle et la blockchain. L'article explore également les effets de la fraude sur l'économie nationale et souligne l'importance de la mise en place d'un système intégré de reporting financier, soutenu par des contrôles internes solides et des réglementations strictes. Les propositions formulées visent à améliorer les mesures de prévention, d'identification et de lutte contre la fraude économique, en promouvant un environnement commercial plus sûr et plus transparent en République de Moldova.

Mots-clés: fraude économique, prévention, régulation comptable, transparence financière, reporting financier.

ЮРИДИЧЕСКИЕ И БУХГАЛТЕРСКИЕ АСПЕКТЫ ИДЕНТИФИКАЦИИ И ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МОШЕННИЧЕСТВА В КОМПАНИЯХ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Экономическое мошенничество представляет собой серьезную проблему для компаний Республики Молдова, оказывая значительное воздействие на финансовую стабильность и целостность экономического рынка. В данной статье анализируется законодательная и нормативная база, применяемая для предотвращения и выявления экономического мошенничества, с акцентом на наиболее распространенные виды мошенничества в бизнес-среде, такие как финансовые манипуляции и растрата средств. Также рассматриваются методы обнаружения мошенничества, такие как финансовый аудит, анализ данных и использование передовых технологий, включая искусственный интеллект и блокчейн. Статья исследует влияние мошенничества на национальную экономику и подчеркивает значимость внедрения интегрированной системы финансовой отчетности, поддерживаемой надежными внутренними контролями и строгими регламентами. Представленные предложения направлены на улучшение мер по предотвращению, выявлению и борьбе с экономическим мошенничеством, способствуя созданию более безопасной и прозрачной деловой среды в Республике Молдова.

Ключевые слова: экономическое мошенничество, предотвращение, бухгалтерское регулирование, финансовая прозрачность, финансовая отчетность.

Introduction

Economic fraud constitutes a major challenge in the Republic of Moldova, exerting a direct impact on the integrity of the economic market. It is manifested through illegal or unethical actions aimed at obtaining illegitimate gains, taking various forms such as financial manipulation, embezzlement of funds, and abuse of authority. In an increasingly interconnected global environment, combating economic fraud has become a critical priority for governmental authorities and financial institu-

tions, as it plays a vital role in strengthening investor confidence and maintaining economic stability.

In the Republic of Moldova, economic fraud remains a widespread phenomenon, with associated risks exacerbated by the lack of effective internal control mechanisms and the partial enforcement of accounting and legal regulations. Internal fraud, committed by employees or company executives, poses a significant threat to the financial health of enterprises and the overall economic development of the country.

Preventing and detecting economic fraud requires an integrated system of financial control, supported by clear legal and accounting regulations, as well as the adoption of advanced digital technologies. This article aims to analyze the legislative and accounting framework, alongside the measures undertaken to combat economic fraud, highlighting the key challenges and potential solutions to enhance their effectiveness.

Research methods used. The study is based on a mixed-methods approach, combining both theoretical and applied research. Within the scope of this research, the current legislation as well as statistical data on economic crimes in the Republic of Moldova were analyzed. Comparative study techniques were also employed to assess the impact of national legislation on the prevention of economic fraud, with a particular focus on private companies and public-private partnerships. This methodology enables a comprehensive understanding of the current context and supports the identification of the most effective measures for preventing economic fraud.

Obtained results and discussions

In the Republic of Moldova, the fight against economic fraud is governed by a series of national and international regulatory instruments:

The Accounting and Financial Reporting Law No. 287/2017 establishes the general framework for organizing and maintaining accounting records within entities operating in the Republic of Moldova. It ensures a coherent reporting system that contributes to transparency and facilitates the detection of potential irregularities [8].

Law No. 308/2017 on the Prevention and Combating of Money Laundering and Terrorist Financing mandates specific measures for the identification and reporting of suspicious transactions to the competent authorities,

thereby helping to limit mechanisms of fraud within the national economy [9].

The Criminal Code of the Republic of Moldova defines criminal liability for economic offenses, including fraud, embezzlement, and forgery of documents, playing a crucial role in deterring illicit activities [3].

The Fiscal Code of the Republic of Moldova regulates the tax obligations of taxpayers and provides the legal framework for identifying, preventing, and sanctioning tax evasion, thereby contributing to the reduction of economic fraud risks [2].

The National Accounting Standards, approved by the Ministry of Finance, serve as the fundamental regulatory framework for enterprises that do not apply the International Financial Reporting Standards (IFRS) [6]. These standards govern the recognition, measurement, accounting, and reporting of economic events, ensuring transparent and verifiable financial records.

The International Financial Reporting Standards, gradually adopted in the Republic of Moldova, impose strict requirements regarding the recognition, measurement, presentation, and disclosure of economic transactions. Their application significantly contributes to fraud prevention by promoting transparency and the comparability of financial statements [5].

Directive 2013/34/EU on the annual financial statements, adopted by the European Parliament and the Council, harmonizes financial reporting requirements across the European Union and supports fraud prevention by ensuring transparency and comparability of financial statements within the European economic area [4].

These regulations together form an essential legislative framework for ensuring financial transparency, economic discipline, and legal accountability in the business environment. However, their effectiveness largely depends

on the implementation of efficient internal control mechanisms, as well as on active co-operation between regulatory institutions and the business sector. Economic fraud can

be classified into several types, each having distinct financial and operational impacts on companies. Table 1 presents a relevant classification.

Table 1. Classification of Economic Frauds

Type of Fraud	Description	Specific Examples
Falsification of accounting documents	Manipulating invoices, delivery notes, etc., to conceal fraudulent transactions.	- False or inflated invoices - Forgery of signatures and financial data
Misappropriation of assets	Improper use of company assets or funds for personal purposes.	- Diversion of funds from company accounts - Unauthorized use of company resources
Financial reporting fraud	Manipulating financial statements to present a more favorable situation than reality.	- Creation of fictitious provisions - Omission of liabilities or losses in the balance sheet
Tax evasion	Concealing income and manipulating expenses to reduce tax liabilities.	- Failure to record revenues - Reporting fictitious expenses
Procurement fraud	Manipulating public tenders and procurement contracts to obtain illicit benefits.	- Bribery of public officials - Manipulation of the bidding process

Source: Compiled by the author based on bibliographic sources [3, 7, 9, 10].

Economic fraud, as outlined in the table above, encompasses a wide range of illicit behaviors that can significantly impact a company's financial health. Each type of fraud has its own particular characteristics and affects different aspects of economic activity:

Falsification of accounting documents is one of the most common forms of fraud, often used to conceal fictitious transactions or justify false expenses. This type of fraud can severely distort a company's financial position and undermine its credibility in the marketplace.

Misappropriation of assets involves the abusive use of company resources, such as funds or equipment, for personal purposes. This form of fraud can lead to direct financial losses and erode trust in the internal resource control systems.

Financial reporting fraud consists of manipulating financial statements to create an unrealistic financial image, either to hide losses or to exaggerate profits. It can mislead investors, creditors, and other stakeholders, with serious consequences for investment decisions and corporate reputation.

Tax evasion is another frequently encountered form of fraud, involving the concealment of income and manipulation of expenses to reduce tax liabilities. These practices can result in severe penalties from tax authorities and damage the company's relationship with regulatory bodies.

Procurement fraud refers to the manipulation of bidding and contracting processes, often involving corrupt practices such as bribery. This type of fraud negatively impacts the

efficiency of public spending and can foster an unfair business environment.

Each of these types of fraud carries not only financial implications but also significant operational impact, affecting the reputation and long-term stability of the companies involved. The prevention and early detection of such frauds are essential for maintaining a healthy and transparent business environment.

According to the 2024 Annual Report on the Activity of the State Tax Service [10], published in February 2025, a total of 2,740 cases of illicit economic activity were recorded during 2024, representing a 13.31% increase compared to the previous year. The total value of imposed sanctions reached 4.7 million MDL. The most affected sectors included goods trade (including online commerce), service provision, and passenger transportation via taxi services. Unauthorized trade was

identified as the main form of illicit activity, with 1,418 reported cases and fines totaling 2.49 million MDL.

These figures highlight a significant increase in the level of illicit economic activity in the Republic of Moldova, underlining the pressing need to strengthen institutional efforts aimed at preventing and combating economic fraud.

However, the implementation of effective mechanisms for the detection and prevention of economic fraud involves overcoming considerable challenges. Although companies and institutions have access to a wide range of tools and modern technologies to combat fraud, economic realities show that such phenomena continue to occur on a broad scale, and their detection remains a complex task. The main challenges in this regard are summarized in Table 2.

Table 2. Challenges of Economic Fraud

Challenge	Description	Proposed Solutions
Lack of an integrated reporting system	Financial data is fragmented across various entities, making it difficult to detect fraud in real time.	- Creation of a centralized digital financial reporting platform.
Complex IFRS implementation	Small and medium-sized enterprises face difficulties in adopting International Financial Reporting Standards due to high costs and complexity.	- Provision of tax incentives and technical assistance for IFRS implementation.
Inadequate internal control	The absence of rigorous internal audit procedures and continuous monitoring makes fraud harder to detect.	- Staff training and development to implement more effective internal controls.
Lack of a financial integrity culture	Deficiencies in employees' financial and ethical education contribute to fraudulent behavior.	- Educational campaigns and the development of an organizational culture based on ethics and transparency.

Source: compiled by the author based on references [1,5,7,9,10,11,12].

Based on the data presented in Table 2, several key challenges in implementing effective mechanisms for preventing and detecting

economic fraud are highlighted. Each of these challenges addresses an important aspect of financial processes and internal control, and

the proposed solutions are essential to support companies in combating fraud.

➤ *Lack of an integrated reporting system.*

The fragmentation of financial data across various entities makes it difficult to detect fraud in real time. Creating a centralized digital financial reporting platform would provide greater visibility over all financial transactions, thereby facilitating the identification of potential irregularities.

➤ *Complex implementation of IFRS.* The adoption of IFRS can be challenging, especially for small and medium-sized enterprises, due to high costs and complexity. Offering tax incentives and technical assistance could help these companies implement IFRS in a more efficient and accessible manner.

➤ *Insufficient internal control.* The absence of rigorous internal audit procedures and continuous monitoring leaves room for fraudulent activities. The proposed solution of continuous training and development for staff to implement more effective internal controls is essential for fraud prevention.

➤ *Lack of a culture of financial integrity.* The financial and ethical education of employees plays a crucial role in preventing fraudulent behaviors. Educational campaigns and the development of an organizational culture based on ethics and transparency are necessary to create a work environment that discourages fraud and promotes financial responsibility.

Overall, these challenges require a coordinated and proactive approach from organizations to reduce risks and prevent economic fraud. The proposed solutions can significantly contribute to creating a safer and more transparent business environment.

In recent years, technological advancements have introduced new tools and solutions that play a crucial role in preventing and detecting economic fraud. Modern technologies have been essential in enhancing organizations' ability to detect and prevent fraudulent behaviors

by automating monitoring processes and data analysis. Among these innovative techniques are:

▪ *Artificial Intelligence (AI).* Machine learning algorithms enable the analysis of massive amounts of financial data in a short time, thus detecting anomalies and suspicious transactions that could indicate fraud. These intelligent systems can continuously learn from available data, improving their performance and ability to identify increasingly complex frauds. For example, AI can analyze behavioral patterns, such as transactions that do not align with typical models of a client or company, and can automatically issue alerts when deviations from established financial norms are detected. This approach significantly reduces the risk of human error and ensures a prompt response to potential frauds.

▪ *Blockchain.* Blockchain technology represents an innovative and highly efficient system for ensuring the transparency and security of financial transactions. Each transaction recorded on the blockchain is validated and stored in an immutable way, making it extremely difficult to manipulate data or create false financial documents. In a blockchain-based network, any attempt to modify a document or record a false transaction is immediately detected, due to the decentralized and transparent nature of the technology. Thus, blockchain can be used as a powerful method of fraud prevention, especially in areas such as online payments, goods deliveries, or financial services.

▪ *Digital Audits.* The use of advanced software for conducting real-time audits represents another innovative approach in combating fraud. Unlike traditional audits, which may take weeks or months to verify financial documents, digital audits can continuously and automatically analyze a company's entire financial activity. These software tools can quickly detect any irregularities in the financi-

al process, identifying potential frauds as soon as they arise. Moreover, digital audits help reduce errors and improve operational efficiency, providing auditors and other professionals with more accurate and faster tools to assess the accuracy of financial data.

Regarding legislative and accounting measures for preventing economic fraud, the authorities in the Republic of Moldova could implement additional policies to strengthen the financial system and create a safer environment for businesses. These measures could include:

Clear regulation of financial reporting. It is essential for the authorities to create clear and precise regulations for financial reporting, which impose stricter and more transparent standards in relations with tax authorities. These regulations should ensure complete transparency of companies' transactions and financial activities, thus facilitating the rapid identification of potential irregularities or fraud. Additionally, financial transparency can contribute to increasing public and investor trust, providing a solid foundation for the development of a stable and fair economy.

Imposing harsher sanctions. In order to discourage economic fraud, authorities must adopt a more severe sanction system, aimed at creating a climate of legal compliance and preventing illegal behaviors. Sanctions should be proportional to the severity of the offenses, and their enforcement should be firm and consistent, sending a clear message that fraud will not be tolerated. These punitive measures may include large fines, asset confiscation, or even imprisonment, depending on the nature of the fraud and its impact on the economy and society.

Continuous training for auditors and accountants. In the financial-accounting field, it is crucial for professionals to stay up to date with the latest fraud prevention techniques and tools. Organizing courses, seminars, and work-

shops for auditors and accountants in both the public and private sectors is essential for improving their skills in detecting and preventing fraud. Additionally, continuous training helps professionals better understand international regulations and apply best practices in accounting, which contributes to a more transparent and secure financial system.

Therefore, by integrating innovative technologies, clear regulations, and educational measures for professionals in the field, a safer and more efficient financial system can be built to prevent economic fraud. These solutions will help create a more transparent and responsible business environment, where the risks of fraud are minimized, and public and investor trust is strengthened.

Conclusions

Economic fraud represents a significant threat to the financial stability of companies in the Republic of Moldova, with considerable financial and operational impacts. In the face of the complexity and diversity of economic frauds, it is essential for authorities and companies to adopt proactive measures to prevent and quickly identify these fraudulent behaviors. In this regard, the implementation of an integrated financial reporting system, which allows for efficient and transparent monitoring of financial data, is crucial. The creation of centralized digital financial reporting platforms can help reduce data fragmentation and detect financial anomalies in real time.

Additionally, the adoption and implementation of IFRS are essential to ensure a coherent and transparent financial framework, which prevents the manipulation of financial data and supports stricter financial regulation. These standards provide a clear framework for presenting financial information and facilitate comparability and transparency between companies.

Improving internal controls remains a fun-

damental aspect of preventing economic fraud. Organizations must adopt audit procedures and continuous monitoring of financial processes, and employees should be consistently trained and educated on the importance of financial integrity and adherence to ethical principles. At the same time, the use of modern technologies, such as artificial intelligence, blockchain, and digital audits, can significantly contribute to enhancing the process of fraud detection and prevention.

Last but not least, legislative and educational measures must be supported by a firm commitment from all parties involved, including authorities, financial institutions, employers, and employees. Clear regulations and stricter sanctions for economic crimes will contribute to creating a climate of law enforcement and discouraging fraudulent behaviors. At the same time, continuous training for financial-accounting professionals is essential to ensure an effective approach to fraud prevention and to strengthen trust in the financial system.

By implementing these measures, a safer, more transparent, and more responsible business environment can be created, reducing fraud risks and strengthening long-term financial stability.

Bibliographical references

1. BÂRCĂ, A. *Internal Control and Its Impact on the Development of Corporate Governance*. 2020. Available: <http://irek.ase.md/xmlui/handle/1234567890/1056>
2. The Tax Code of the Republic of Moldova, adopted by Law No. 1163-XIII of 24.04.1997. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 25.07.1997, no. 62. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=79111&lang=ro
3. The Criminal Code of the Republic of Moldova, adopted by Law No. 985-XV of 18.04.2002. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 14.06.2002, no. 128-129. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121991&lang=ro
4. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on annual financial statements, consolidated financial statements, and related reports of certain types of undertakings. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0034&from=en>
5. International Financial Reporting Standards. Available: <https://old.mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>
6. National Accounting Standards, approved by Order No. 118 of the Ministry of Finance of the Republic of Moldova, dated 06.08.2013. Available: <https://mf.gov.md/sites/default/files/legislatie/Standardele%20Na%C8%9Bionale%20de%20Contabilitate%20aprobate%20prin%20ordinul%20nr.%20118%20din%2006.08.2013.pdf>
7. National Institute of Research. *Report on Economic Crimes in the Republic of Moldova*. 2024. Available: <https://www.ipn.md>
8. The Law on Accounting and Financial Reporting No. 287 of 15.12.2017. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 05.01.2018, no. 1–6. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120938&lang=ro
9. Law No. 308/2017 on the Prevention of Money Laundering and Terrorist Financing. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110418&lang=ro
10. Report on the Activity of the State Tax Service. 2024. Available: <https://sfs.md/uploads/files/rapoarte/Raport%20HG%20355%20publicare%20site%20SFS.pdf>
11. ŞTAHOVSCHI, A. Fiscal Control – A Tool for Combating Economic Crimes. In: *International Scientific Conference Dedicated to the Anniversary of ASEM*, 2016, no. 15, pp. 93–98. Available: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/93-98_1.pdf
12. TUHARI, T. Accounting and Internal Control. In: *International Scientific Conference "Accounting and Auditing in the Context of European Economic Integration"*, 2013, pp. 3–18. Available: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/144-148_36.pdf

CZU 343.7

DOI <https://doi.org/10.52388/2345-1971.2024.2.07>

LEGAL-CRIMINAL ANALYSIS OF OFFENSES COMMITTED THROUGH MISAPPROPRIATION

Artiom COCIERI

Master of Laws, Alumni National Institute of Justice,
Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: acocieri@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-5670-6721>

This article aims to analyze the characteristics of the constituent elements of offenses involving misappropriation. It presents a legal-criminal analysis of crimes committed through misappropriation, focusing on their constitutive elements and distinguishing them from other forms of property offenses. The article examines key aspects of both the objective and subjective sides of these crimes, including the method of commission, the perpetrator's intent, and the nature of the misappropriated goods. It highlights interpretative difficulties encountered in judicial practice, particularly regarding the distinctions between theft, robbery, and appropriation of found property. Furthermore, the article explores legislative developments and the impact of relevant case law on the application of criminal law provisions. It proposes conceptual clarifications and the standardization of judicial practice to ensure proper application of criminal law in misappropriation cases, thereby contributing to the consolidation of legal certainty and the protection of property rights.

Keywords: misappropriation, taking, possession, ownership, goods, greed, damage.

ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A INFRAȚIUNILOR COMISE PRIN SUSTRAGERE

În prezentul articol autorul urmează să analizeze caracteristicile elementelor constitutive ale infracțiunilor de sustragere. Articolul abordează analiza juridico-penală a infracțiunilor comise prin sustragere, concentrându-se pe elementele constitutive ale acestora și delimitarea de alte forme de infracțiuni patrimoniale. Sunt examinate aspectele esențiale privind latura obiectivă și subiectivă, inclusiv modul de săvârșire, intenția făptuitorului și natura bunurilor sustrate. Studiul evidențiază dificultățile de interpretare în practica judiciară, mai ales în ceea ce privește distincția între furt, tâlhărie și însușirea bunului găsit. În plus, sunt analizate evoluțiile legislative și impactul jurisprudenței relevante asupra aplicării normelor penale. Articolul propune soluții de clarificare conceptuală și uniformizare a practicii judiciare pentru o aplicare corectă a legii penale în cazurile de sustragere, contribuind astfel la consolidarea securității juridice și la protejarea dreptului de proprietate.

Cuvinte-cheie: sustragere, luare, posesie, proprietate, bunuri, cupiditate, prejudiciu.

ANALYSE JURIDICO-PÉNALE DES INFRACTIONS COMMISES PAR SOUSTRACTION

Dans cet article, l'auteur se propose d'analyser les caractéristiques des éléments constitutifs des infractions de soustraction. L'article aborde l'analyse juridico-pénale des infractions commises par soustraction, en se concentrant sur leurs éléments constitutifs et en les distinguant d'autres formes d'infractions patrimoniales. Il examine les aspects essentiels de l'élément objectif et subjectif, y compris le mode de commission, l'intention de l'auteur et la nature des biens soustraits. L'étude met en évidence les difficultés d'interprétation dans la pratique judiciaire, notamment en ce qui concerne la distinction entre vol, vol avec violence (rapine) et appropriation d'un bien trouvé. De plus, les évolutions législatives et l'impact de la jurisprudence pertinente sur l'application des normes pénales sont analysés. L'article propose des solutions de clarification conceptuelle et d'uniformisation de la pratique judiciaire afin

d'assurer une application correcte de la loi pénale dans les cas de soustraction, contribuant ainsi à la consolidation de la sécurité juridique et à la protection du droit de propriété.

Mots-clés: *soustraction, prise, possession, propriété, biens, cupidité, préjudice.*

УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШЁННЫХ ПУТЁМ ХИЩЕНИЯ

В данной статье автор анализирует особенности составных элементов преступлений, совершённых путём хищения. Статья представляет собой уголовно-юридический анализ преступлений, связанных с хищением, с акцентом на их составные элементы и разграничение с другими формами имущественных преступлений. Рассматриваются ключевые аспекты объективной и субъективной сторон преступлений, включая способ совершения, умысел виновного и характер похищенного имущества. В исследовании подчёркиваются также сложности интерпретации в судебной практике, особенно в отношении различий между кражей, разбоем и присвоением найденного имущества. Анализируются и изменения в законодательстве, влияние соответствующей судебной практики на применение уголовно-правовых норм. В статье предлагаются решения по концептуальному уточнению и унификации судебной практики с целью правильного применения уголовного закона в случаях хищения, что способствует укреплению правовой определённости и защите права собственности.

Ключевые слова: *хищение, изъятие, владение, собственность, имущество, корысть, ущерб.*

Introducere

Infraacțiunile prevăzute de legea penală diferă în funcție de natura și modul în care este vătămată valoarea apărută de legea penală. Din numărul total de infraacțiuni prevăzute de legea penală, toate atentează asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor sau a altor subiecți de drept, gradul prejudiciabil a infraacțiunii generează o urmare prejudiciabilă asupra căruia se atentează și are ca efect lezarea drepturilor apărute de stat prin intermediul legislației penale, nu sunt o excepție nici infraacțiunile de sustragere în care prejudiciul sau urmările prejudiciabile pe care o are infraacțiunea produce în cele mai multe cazuri prejudicii materiale, fizice și chiar psihice.

Importanța teoretică a temei respective constă în evidențierea acelor fapte prejudiciabile, care direct afectează societatea și sporește riscul de săvârșire a noilor infraacțiuni, deoarece scopul specific pentru infraacțiunile contra patrimoniului săvîrșite prin sustragere este scopul de cupiditate, care are o amprentă asupra conștiinței făptuitorului de a fi tentat să săvîrșască noi infraacțiuni, unde nu este exclus ca să recurgă la

fapte ce au un grad prejudiciabil considerabil mai sporit, deoarece practica judiciară ne demonstrează că făptuitorii nu intenționează să înceteze activitatea infrațională. Chiar din contra, ei recurg la noi metode ilegale, valorificând aspecte ce contravin legii penale și bunelor moravuri.

Lipsa unei cercetări teoretice și lipsa de abordări privind aspectele comune ale sustragerii pot genera neclarități și dificultăți în aplicarea normelor de drept penal și, în acest caz, consider ca fiind necesară o abordare continuă asupra acestui subiect din punct de vedere al dreptului penal, ce necesită identificarea locului ei în construcția normativă a infraacțiunilor contra patrimoniului, ceea ce îi redă originalitatea și actualitatea permanentă. În prezenta lucrare ne propunem să scoatem în evidență acele trăsături specifice ale sustragerii, care vor cunoaște o abordare teoretică asupra evoluției dreptului penal ca știință. Necesitatea apărării penale a patrimoniului de infraacțiunile de sustragere îndreptate asupra persoanelor este determinată de valoarea pe care o au bunurile persoanelor, iar, pe de altă parte, de urmările prejudiciabile în urma comiterii infraacțiunii.

Metodologia studiului. Metodele de cercetare și materialele utilizate în elaborarea studiului includ metoda juridico-normativă, care constă în analiza dispozițiilor legale relevante din Codul penal al Republicii Moldova, metoda de analiză a jurisprudenței care constă în studierea practicii judiciare; metoda logică și sistemică, a cărei funcție constă în examinarea caracteristicilor elementelor constitutive ale infracțiunilor de sustragere.

Ideile principale ale studiului

În ceea ce privește obiectul infracțiunilor comise prin sustragere, menționăm că, în cazul tuturor acestor infracțiuni, obiectul juridic comun îl constituie relațiile sociale ce privesc posesia asupra bunurilor mobile. Evoluția acestor relații sociale, având în vedere existența, dezvoltarea și consolidarea patrimoniului, impune respectarea posesiei bunurilor – adică a situației de fapt în care se află aceste bunuri în raport cu protejarea și destinația lor, aparținând sferei patrimoniale a victimei.

Posesia, în acest context, nu are natura unui drept, ci reprezintă o stare de fapt. Ea constă în controlul material exercitat de posesor asupra bunului, oferindu-i acestuia posibilitatea de a acționa ca și cum ar fi titularul legitim al unui drept real, drept care implică în mod obișnuit exercitarea unei stăpâniri de fapt prin acte materiale și juridice [1, p. 49].

Referindu-ne la obiectul juridic comun al infracțiunilor prin sustragere, acesta trebuie analizat nu doar pentru a stabili caracterul prejudiciabil generic al faptei, ci și pentru a determina exact gradul de pericol social pe care îl presupune infracțiunea. În acest sens, investigarea obiectului infracțiunii nu se poate limita doar la dimensiunea sa juridică generală.

Din acest motiv, obiectul material al acestor infracțiuni îl constituie bunurile ce au valoare economică, rezultate din munca omului, care au o formă materială și un preț determinabil, fiind bunuri mobile și străine făptuitorului.

Mai mult, pentru a putea fi considerate obiect material al sustragerii, bunurile trebuie să prezinte valoare economică și să fie caracterizate printr-un ansamblu de trăsături sociale, economice, fizice și juridice.

Sub aspect social, obiectul material este reprezentat de acele bunuri în care s-a materializat munca umană, care astfel sunt extrase din starea lor naturală.

Din perspectivă economică, bunurile ce pot fi obiect al sustragerii trebuie să aibă o valoare economică concretă și un cost precis. Această valoare constă în faptul că bunurile reprezintă valori economice, care pot fi exprimate în bani – adică au un preț. Costul reflectă valoarea obiectivă a bunului și utilitatea sa socială. Dacă bunul are doar o valoare subiectivă sau sentimentală, cu o utilitate pur individuală, acesta nu poate constitui obiectul material al sustragerii – de exemplu, o fotografie personală sau un fragment de hârtie cu însemnări personale – deoarece nu poate fi evaluat în bani. Așadar, pentru a fi parte a patrimoniului unei persoane, bunul trebuie să fie evaluabil pecuniar.

Sub aspect fizic, bunurile care constituie obiectul material al infracțiunilor de sustragere trebuie să fie mobile, acesta fiind unul dintre elementele esențiale ale noțiunii de sustragere. Calitatea de bun mobil permite diferențierea sustragerii de alte infracțiuni, cum ar fi cele reglementate la art. 193 sau art. 196 din Codul penal al Republicii Moldova [2, p. 49].

În acest sens, nu are importanță dacă mobilitatea bunului este naturală sau anticipată. Prin natura lor, sunt mobile acele lucruri care pot fi mutate dintr-un loc în altul fie prin propria forță (de exemplu, animalele), fie cu ajutorul unei surse externe de energie (precum obiectele neînsuflețite). Bunurile mobile prin anticipație sunt acele entități care, deși sunt imobile în starea lor inițială, urmează să devină mobile, ținând cont de destinația lor economică viitoare.

În consecință, un bun imobil nu poate constitui obiectul material al unei infracțiuni de sustragere. Aceasta deoarece un imobil, prin definiție, nu poate fi luat. În cazul bunurilor imobile, nu doar legătura lor fixă cu solul este relevantă, ci și funcția lor economică, care nu poate fi îndeplinită în lipsa acestei legături. Multe dintre acestea sunt, de altfel, și indivizibile. Prin urmare, orice încercare de sustragere ar duce fie la anularea funcției economice ca urmare a divizării, fie la o diminuare semnificativă a valorii.

Din punct de vedere juridic, bunurile ce constituie obiectul material al sustragerii trebuie să fie străine făptuitorului, ceea ce înseamnă că, anterior faptei, ele se aflau în posesia victimei. Fapta va fi considerată sustragere indiferent dacă bunul a fost luat de la proprietarul de drept sau de la un posesor legitim ori nelegitim (de exemplu, de la o persoană care îl sustrăsese anterior) [2, p. 50].

Pentru încadrarea juridică nu are relevanță dacă bunul a fost dobândit legitim sau nu de posesorul de fapt și nici dacă intenția acestuia de a-l păstra era conformă cu normele legale sau etice. Totodată, dacă făptuitorul ia bunul de la un posesor nelegitim cu scopul de a-l restitui proprietarului sau posesorului legitim, fapta nu este sustragere, ci reprezintă un act de readucere a bunului în patrimoniul victimei.

În ceea ce privește bunurile aflate în coproprietate, poate apărea întrebarea dacă ele pot fi considerate „străine” pentru co-proprietar. Considerăm că sustragerea este posibilă doar în cazul în care proprietatea comună este de tip devălmaș. Atunci însă când un co-proprietar își însușește bunuri care reprezintă cota sa-parte distinctă, materializată, din bunurile comune, nu se poate vorbi despre sustragere.

Latura obiectivă a infracțiunilor săvârșite prin sustragere are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea de luare ilegală și gratuită; 2) urmările prejudiciabile sub formă de prejudiciu patrimonial efectiv;

3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Astfel, fapta de luare este alcătuită din două acte succesive: 1) depozitarea (adică, scoaterea bunului din stăpânirea victimei) reprezintă actul extinctiv; 2) impositarea (adică, trecerea bunului în stăpânirea făptuitorului) constituie actul achizitiv.

În acest fel, optând pentru termenul „luare”, în vederea desemnării acțiunii prin care se săvârșește sustragerea, am ajuns la concluzia că tocmai acesta caracterizează cel mai deplin și corect toate formele posibile ale sustragerii. “Considerentele în sprijinul acestei afirmații sunt următoarele: 1) acest termen indică asupra faptului că, până la săvârșirea acțiunii prejudiciabile, bunul se găsea în posesia altuia; 2) prin conținutul său semantic, acest termen mărturisește despre inevitabilitatea prejudiciului efectiv ca urmare a sustragerii săvârșite; 3) indicând mecanismul de atingere a obiectului juridic comun al infracțiunii săvârșite prin sustragere, acest termen reflectă cel mai exact însuși procesul de influențare nemijlocită infracțională din exterior asupra bunului străin, privit ca obiect material al sustragerii; 4) termenul dat determină cel mai reușit momentul de consumare a sustragerii.

Observăm din această definiție că acțiunea prejudiciabilă este descrisă ca „luarea și (sau) trecerea bunurilor străine în folosul făptuitorului sau al persoanelor terțe”.

Din această formulare se poate deduce că fapta prejudiciabilă din contextul sustragerii poate fi caracterizată prin trei acțiuni posibile:

- a) luarea bunurilor străine;
- b) trecerea bunurilor străine în folosul făptuitorului sau al unor terțe persoane;
- c) luarea bunurilor străine și trecerea lor în folosul făptuitorului sau al unor terțe persoane.

În doctrina penală rusă este răspândit punctul de vedere, conform căruia termenul „luare”, alături de termenul „trecere”, desemnează

acțiunea prejudiciabilă în cazul furtului, jafului, escrocheriei; numai termenul „trecere” desemnează acțiunea prejudiciabilă în ipoteza delapidării averii străine și al escrocheriei, cu alte cuvinte, de una singură, acțiunea de luare nu este concepută de acești autori în raport cu nicio infracțiune săvârșită prin sustragere.

În cazul delapidării, făptuitorul este persoana căreia bunurile i-au fost încredințate în temeiul legii. Însă, ele sunt încredințate pentru executarea unor atribuții strict determinate. Pentru a săvârși sustragerea și a deveni posesor ilegal, făptuitorul ia bunurile din fondurile proprietarului. Luarea se face de la proprietar, nu de la făptuitorul însuși (lucru imposibil), prin aceasta aducându-se atingere poziției bunurilor care aparțin sau interesează patrimoniul unității publice sau private.

În context, nu putem să nu amintim de aserțiunea din cadrul doctrinei penale române, potrivit căreia lua-rea „se săvârșește fie cu mișcarea și ridicarea bunului din locul unde se află, fie cu lăsarea bunului în același loc, dar, în orice caz, cu încetarea dispozițiunii posesorului de până atunci asupra bunului și stabilirea dispozițiunii asupra acestuia” [3, p. 412].

De exemplu, în cazul delapidării averii străine (art.191 CP RM), această teză poate fi ilustrată prin cazul când administratorul patrimoniului unei unități trece în mod ilicit la pierderi bunurile aflate în administrarea lui. În cazul dat, poziția în spațiu a bunurilor se poate păstra, dar se schimbă atitudinea făptuitorului față de aceste bunuri, care transformă posesia confirmată legalmente într-o stăpânire ilegală. Deși bunurile respective pot să se afle în continuare în același loc, ele nu mai există pentru proprietar, de exemplu, fiind trecute prin act la pierderi, ca și cum distruse din cauza inutilității lor. În acest context, actul de trecere (sau, altfel spus, actul de imposedare), se înfățișează ca parte integrantă a acțiunii de luare. Mai mult, actele de depozitare și de

imposedare urmează unul după altul într-un mod care face practic imposibilă disocierea lor.

Din acest punct de vedere, dispăre temeiul de a considera că termenul „luare” trebuie interpretat extensiv în raport cu o asemenea formă de sustragere ca delapidarea. De asemenea, dispăre necesitatea de a utiliza în definiția noțiunii de sustragere termenul „trecere”. De vreme ce este imposibil a trece bunurile în sfera de stăpânire a făptuitorului, fără a le scoate din sfera de stăpânire a altuia, este suficientă prezența termenului „luare”. Definind noțiunea de luare, nu este necesară precizarea că scoaterea bunului din sfera de stăpânire a victimei trebuie să aibă un caracter fizic. Caracterul – fizic sau juridic – al scoaterii bunului din sfera de stăpânire a victimei nu are nicio importanță pentru recunoașterea celor săvârșite în calitate de luare, deci sustragere. De aceea, infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM fac parte, cu adevărat, din rândul infracțiunilor săvârșite prin sustragere.

Necesitatea specificării ilegalității acțiunii de luare, ca semn constitutiv al noțiunii de sustragere, rezultă din săvârșirea sustragerii pe calea violării iminente a prevederilor legislative ce reglementează regimul posesiei asupra bunurilor și, implicit, din săvârșirea sustragerii numai în formele cerute de normele incriminatoare din cadrul Capitolului VI al Partii Speciale a Codului penal (criteriul obiectiv al ilegalității). „De asemenea, necesitatea specificării ilegalității acțiunii de luare, ca semn constitutiv al noțiunii de sustragere, rezultă din lipsa la făptuitor a oricăror drepturi asupra bunurilor luate (criteriul subiectiv al ilegalității). De aici se desprinde că luarea bunurilor, asupra cărora făptuitorul are un drept (de exemplu, luarea în mod arbitrar și prin încălcarea ordinii stabilite a sumei de bani pentru bunul pe care l-a vândut făptuitorul, pentru serviciul pe care l-a prestat făptuitorul sau pentru lucrarea pe care a executat-o

făptuitorul), nu este o sustragere, chiar dacă această luare a fost realizată în una din formele cerute la art.186-188, 190-192 CP RM. În prezența unor condiții necesare, o asemenea acțiune poate fi calificată potrivit art.352 CP RM sau art.335 din Codul contravențional. „,

În calitate de alt semn constitutiv al noțiunii de sustragere, examinat în contextul laturii obiective a sustragerii, trebuie consemnată gratuitatea luării bunurilor de către făptuitor. Luarea ilegală, dar echivalentă (integral compensată) a bunurilor altuia nu constituie sustragere, deoarece în acest caz posesorului nu-i este cauzat niciun prejudiciu patrimonial. Luarea ilegală, dar echivalentă a bunurilor altuia nu reprezintă o sustragere, întrucât legea penală apără nediferențiat patrimoniul, indiferent de compoziția acestuia; legea penală nu apără părți din patrimoniu. Fapta, care nu presupune un gol patrimonial, nu poate fi calificată ca sustragere.

Gratuitatea luării are loc în acele cazuri în care această luare se realizează fără o despăgubire în bani pe măsură a valorii bunului luat sau fără o acordare a echivalentului sub formă de muncă (ori servicii, lucrări) sau bunuri de aceeași valoare, fie cu despăgubire simbolică ori neadekvată a valorii bunului luat.

De exemplu, primirea mijloacelor bănești pentru munca efectiv prestată, deși în baza unor documente falsificate sau incorect perfectate, nu constituie o sustragere. Aceasta deoarece luarea ilegală nu este legată, în acest caz, de cauzarea unui prejudiciu patrimonial, dacă făptuitorul îl compensează printr-un echivalent sub formă de muncă. În astfel de cazuri, răspunderea poate fi aplicată conform art.361 CP RM (în ipoteza în care se confecționează, se dețin, se vând sau se folosesc documente oficiale false, care acordă drepturi sau eliberează de obligații).

Totodată, dacă remunerarea muncii se face nu doar cu luarea în calcul a cantității

și calității muncii prestate, dar mai include diverse sporuri de retribuție (pentru anii serviți, pentru gradul științific etc.), atunci primirea ilegală intenționată a unor asemenea sporuri de către persoanele care nu au dreptul să beneficieze de ele se califică drept sustragere (și anume, conform art.190 CP RM). Însă, în acest caz mărimea sustragerii o va forma nu întreaga sumă a banilor primiți, ci numai acea parte a ei care constituie sporul procentual de retribuție sau diferența dintre salariul obișnuit și cel majorat.

Luarea ilegală va fi considerată gratuită și atunci când compensarea valorii bunurilor luate a avut loc deja după săvârșirea sustragerii, după consumarea acesteia, ca expresie a reparării benevole a pagubei pricinuite sau a înlăturării daunei cauzate. În conformitate cu lit.e) alin. (1) art.76 CP RM, această circumstanță poate atenua răspunderea penală pentru sustragere, dar nicidecum să-l absolvească pe făptuitor de ea.

În alt context, infracțiunile săvârșite prin sustragere (cu excepția celor prevăzute la art.188 și 192 CP RM²) sunt infracțiuni materiale. Așadar, la calificarea infracțiunilor date este imperioasă stabilirea urmărilor prejudiciabile pe care le provoacă luarea ilegală și gratuită a bunurilor mobile din posesia altuia. În cazul fiecărei infracțiuni săvârșite prin sustragere (cu excepțiile sus-menționate), asupra obiectului material se produc schimbări privind bunul care formează acest obiect, schimbări în poziția de fapt a acestui bun, legate de tre-cerea lui din sfera patrimonială a victimei în sfera patrimonială a făptuitorului. Expresia juridică, pe planul dreptului civil, a acestor schimbări materiale (gol patrimonial) este prejudiciul patrimonial cauzat victimei.

Dar de ce numai prejudiciul patrimonial, nu și cel moral? Răspunzând la această întrebare, menționăm, în primul rând, că, întotdeauna, răspunderea pentru infracțiunile contra patrimoniului, în general, și pentru

in-frațiunile săvârșite prin sustragere, în special, era și este condiționată de mărimea prejudiciului cauzat. Anume această concepție se desprinde din interpretarea prevederilor art.126 CP RM. De altfel, experimentul eșuat de promovare a tezei conținute în redacția inițială a alin.(2) art.126 CP RM nu vine decât în sprijinul acestei concepții. Iar sensul acestei concepții este următorul: conștiința făptuitorului trebuie să cuprindă în vizorul său toate semnele laturii obiective a infracțiunii; nu-i poți imputa unei persoane ceva care nu era cuprins de conștiința ei la momentul săvârșirii infracțiunii.

Astfel, cuantumul prejudiciului, cauzat prin infracțiune, trebuie să fie prevăzută de către făptuitor. “Prevederea de către făptuitor a urmărilor prejudiciabile este o condiție obligatorie, stabilită expres pentru toate infracțiunile săvârșite cu intenție, la art.17 CP RM. Nu poate satisface această condiție prejudiciul moral. Acest prejudiciu nu poate fi nici obiectiv, nici concret, nici conștientizat de către făptuitor” [4, p. 214].

În afară de aceasta, trebuie de menționat că gravitatea și caracterul infracțiunilor săvârșite prin sustragere își găsesc realizarea sub forma de ieșire din posesia victimei a unei mase determinate de bunuri ce-i aparțin; valoarea economică a acestei mase de bunuri este condiționată de costul lor, exprimat în bani, la momentul comiterii infracțiunii. Iată de ce, clarificarea cu privire la caracterul efectiv (real) al prejudiciului patrimonial, cauzat de infracțiunile săvârșite prin sustragere, este importantă nu doar pentru elucidarea esenței obiectului material al acestor infracțiuni, dar și pentru întregirea imaginii noțiunii de sustragere în ansamblu.

În concluzie, specificăm că semnul „care a cauzat un prejudiciu patrimonial efectiv altuia” face parte în mod întemeiat din rândul semnelor constitutive ale noțiunii de sustragere; la calificarea infracțiunilor săvârșite

prin sustragere trebuie să se țină seama numai de prejudiciul patrimonial efectiv, care este de esența acestor infracțiuni și care se datorează mecanismului de atingere aduse relațiilor sociale cu privire la posesia exercitată asupra bunurilor mobile.

Imputarea prejudiciului patrimonial efectiv cauzat prin sustragere presupune stabilirea legăturii de cauzalitate dintre luarea ilegală și gratuită a bunurilor mobile din posesia altuia. Altfel spus, pentru a imputa cuiva săvârșirea sustragerii, este necesar a stabili că lipsa patrimonială, creat în sfera patrimonială a victimei, și, implicit, sporirea atestată în cadrul sferei patrimoniale a făptuitorului reprezintă efectul tocmai al luării ilegale și gratuite a bunurilor mobile din posesia victimei.

Referitor la momentul de consumare a acestei fapte. Infracțiunile săvârșite prin sustragere (cu excepția celor specificate la art.188 și 192 CP, se consideră consumate din momentul în care bunurile au fost luate din posesia altuia, iar făptuitorul are posibilitatea reală de a se folosi sau a dispune de acele bunuri la dorința sa. Dacă făptuitorul nu a obținut posibilitatea reală de a se folosi de bunurile luate sau de a dispune de ele la propria dorință, adică nu a dus infracțiunea până la capăt din cauze independente de voința lui, cele comise urmează a fi calificate ca tentativă de sustragere (conform art.27 și a uneia dintre prevederile de la art.186, 187, 190 sau 191 CP RM).

Criteriul, în baza căruia a fost determinat momentul de consumare a sustragerii, se întemeiază, așadar, nu pe depozitare (scoaterea bunului din sfera patrimonială a victimei), ci pe impondare (trecerea celui bun în sfera patrimonială a făptuitorului). Dacă depozitarea nu a fost urmată de cel deal doilea act – impondarea, nu putem vorbi despre sustragere consumată.

Posibilitatea reală de a se folosi sau a dispune de bunurile altuia nu presupune în mod necesar ca făptuitorul să înceapă să se

folosească efectiv sau să dispună de acele bunuri. În context, e cazul să ne amintim că dreptul subiectiv de proprietate presupune existența a trei atribute: posesia, folosința și dispoziția. Cu o mare doză de rezervă am putea să ne imaginăm că făptuitorul ar avea dreptul de proprietate asupra bunurilor pe care le ia. În această ipoteză, pentru a considera că sustragerea este consumată, primul atribut – posesia – trebuie să existe la modul obiectiv. Însă, aceasta nu e de ajuns, pentru că celelalte două atribute – folosința și dispoziția – este suficient să fie prezente la modul subiectiv, adică în sfera psihică a făptuitorului.

Așadar, prin „posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de bunurile străine” trebuie să se înțeleagă situația când aceste bunuri se află în posesia făptuitorului și el singur hotărăște cum să procedeze cu ele mai departe – să le consume, să le vândă, să le transmită altor persoane etc. În alți termeni, are loc o îmbinare a două criterii: a criteriului obiectiv (bunurile se află în posesia făptuitorului) și a criteriului subiectiv (făptuitorul se consideră proprietar al bunurilor luate).

Latura subiectivă a infracțiunilor comise prin sustragere este caracterizată în principal de existența vinovăției sub forma intenției directe. Totodată, este indispensabilă prezența scopului special, respectiv scopul de cupiditate. În definiția anterioară a noțiunii de sustragere, nu am indicat expres forma vinovăției – intenția – și nici tipul acesteia – intenția directă. Aceasta, deoarece aceste elemente pot fi deduse din analiza conduitei prejudiciabile caracteristice sustragerii (este practic imposibil să iei ceva cu imprudență), precum și din precizarea scopului special, cel de cupiditate, care presupune în mod inerent prezența intenției directe.

Totuși, merită menționat că în literatura de specialitate există și opinia potrivit căreia sustragerea poate fi comisă fie cu intenție directă, fie cu intenție indirectă. Această viziune nu

poate fi acceptată. Argumentele sunt următoarele: atunci când făptuitorul, prin acțiunea sa, cauzează intenționat un prejudiciu patrimonial victimei pentru a intra în posesia bunurilor acesteia, el urmărește în mod clar obținerea acestora, în vederea însușirii lor. Dorința sa este orientată către luarea bunurilor din posesia altuia. Astfel, este imposibil ca făptuitorul să sustragă bunuri fără a dori, simultan, producerea prejudiciului. O asemenea ipoteză ar fi ilogică. De aceea, în cazul sustragerii, făptuitorul urmărește întotdeauna efectul prejudiciabil. Chiar dacă nu recunoaște victima ca atare de la primul contact, intenția de a-i cauza prejudiciu apare inevitabil pe parcursul interacțiunii. Această orientare conștientă a voinței este ceea ce distinge sustragerea de alte fapte prin care se obțin ilegal și gratuit bunuri, fără ca autorul să urmărească prejudicierea victimei, ci doar să accepte eventualul rezultat.

În doctrină se susține că, deși predominantă este intenția directă, în mod excepțional, poate exista și o intenție indirectă, cum ar fi atunci când bunul sustras conține în el un alt obiect (ex: un palton în care se află bani), iar făptuitorul a prevăzut această posibilitate și a acceptat consecința.

Intenția inițială presupune că făptuitorul a anticipat rezultatul încă dinaintea executării faptei. Intenția supravinită intervine atunci când, în timpul acțiunii, apar alte circumstanțe care determină autorul să accepte sau să urmărească un rezultat diferit de cel avut inițial în vedere.

În situația în care lipsirea de bunuri a victimei apare ca un efect colateral al altei acțiuni (ex: justificarea unei absențe nemotivate printr-un certificat fals), scopul nu a fost inițial de a obține bani, ci efectul s-a produs indirect. Prin urmare, intenția indirectă nu implică scopul de cupiditate.

Dacă intenția este de a sustrage un ansamblu de bunuri, fapta se consideră consumată doar când făptuitorul are posibilitatea efectivă

de a dispune de toate componentele acelui ansamblu. Aceasta nu este posibilă atunci când el nu știe ce conține obiectul luat.

Absența intenției directe și a scopului de cupiditate exclude calificarea faptei ca sustragere, chiar dacă este vorba de luarea ilegală și gratuită a unor bunuri mobile din posesia altuia, cauzând un prejudiciu. Scopul de cupiditate este un element constitutiv esențial al sustragerii. Astfel, dacă bunurile sunt luate pentru a fi folosite temporar, cu intenția de a fi restituite, fapta nu constituie sustragere. În funcție de circumstanțe, aceasta poate fi încadrată conform altor articole din Codul penal (ex. art. 192¹, 192², 196, 238).

În doctrina penală s-au conturat două accepțiuni ale scopului de cupiditate. Prima indică voința făptuitorului de a obține, pe cale ilegală, posibilitatea de a poseda, folosi și dispune de bunurile victimei ca de propriile bunuri. A doua accepțiune presupune dorința de a transfera bunurile: 1) în propriul folos; 2) în folosul altor participanți la infracțiune; 3) în folosul unor persoane apropiate, cu care există relații personale sau patrimoniale.

Prima accepțiune nu condiționează în mod expres folosul personal. Făptuitorul poate dispune de bunuri cum dorește, inclusiv în favoarea unor terți (ex: ca semn de recunoștință sau pentru stingerea unor datorii). Și în asemenea cazuri, fapta este tot comisă în scop de cupiditate, deoarece făptuitorul acționează ca un presupus proprietar. Comportamentul său indică trecerea bunurilor în stăpânirea sa definitivă, nu temporară.

Prin urmare, scopul infracțiunii reflectă anticiparea conștientă a rezultatului urmărit de autor. În cazul sustragerii, acesta constă în dobândirea unei stăpâniri definitive asupra bunurilor, fără a implica în mod necesar dobândirea dreptului de proprietate, deoarece un astfel de drept nu poate fi obținut printr-o faptă infracțională. Victima își păstrează, teoretic, drepturile asupra bunurilor sustrate.

Scopul de cupiditate nu implică neapărat un motiv de cupiditate. Motivul poate consta în dorința de a obține un beneficiu material pentru sine, pentru apropiați sau pentru participanții la infracțiune. Este însă posibil ca făptuitorul să transfere bunurile unor terțe persoane, fără să urmărească un beneficiu propriu și fără vreo recompensă viitoare (ex: donarea anonimă a unei sume către un orfelinat). Chiar și așa, sunt îndeplinite toate elementele constitutive ale sustragerii, cu excepția motivului de cupiditate, care nu este un element indispensabil. Așadar, în determinarea existenței infracțiunii de sustragere, nu are importanță cine beneficiază de rezultatul material – esențial este că victima este deposedată de bunurile sale împotriva voinței.

Concluzii

În urma analizei juridico-penale a infracțiunilor de sustragere, se poate constata că acestea reflectă un pericol social ridicat, afectând direct patrimoniul și ordinea juridică. Legislația penală din Republica Moldova oferă un cadru normativ clar pentru sancționarea acestor fapte, însă aplicarea sa impune o interpretare riguroasă a elementelor constitutive ale fiecărei infracțiuni, în special în ceea ce privește latura subiectivă și forma vinovăției. De asemenea, se remarcă necesitatea distingerii atente între sustragerea simplă și formele agravate sau asimilate (de exemplu, tâlhăria sau delapidarea), pentru a asigura o individualizare justă a răspunderii penale. Evoluțiile jurisprudențiale și doctrinare contribuie semnificativ la clarificarea acestor delimitări, însă rămâne necesară o adaptare continuă a normelor în fața noilor modalități de comitere a faptelor, inclusiv prin mijloace digitale. Prin urmare, combaterea eficientă a infracțiunilor de sustragere reclamă atât consolidarea cadrului legal, cât și formarea profesională continuă a organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată.

Referințe bibliografice

1. FILIPESCU, I. P. *Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale*. București: Actami, 1998.
2. BRÂNZĂ, S. Noțiunea și semnele sustragerii aspecte teoretice și practice. În: *Revistă științifică*, 2014.
3. RĂTESCU, C., IONESCU-DOLJ, I., PERIEȚEANU, I.Gr. și alții. *Codul penal adnotat*. Vol.III. Partea Specială. București: Socec, 1937.
4. BOTEZATU, I. *Răspunderea penală pentru escrocherie*. Chișinău: CEP USM, 2010.
5. DONGOROZ, V. și alții. *Explicații teoretice ale Codului penal roman*. Vol. III, București, Editura Academiei, All Beck, 2003.
6. ZOLYNEAK, M. *Drept penal român*. Partea generală, vol. II, Iași, Chemarea, 1993.
7. ЛИТВИНОВ, В. И. *Корыстные посягательства на личную собственность и их преду-преждение*. Минск: Университетское образование, 1989.
8. МЕРЗОГИТОВА, Ю. А. *Ответственность за мошенничество в сфере финансово-кредитных отношений*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1998.
9. ТИШКЕВИЧ, И. С., ТИШКЕВИЧ, С. И. *Квалификация хищений имущества*. Минск: Репринт, 1996.

CZU 343.37

DOI <https://doi.org/10.52388/2345-1971.2024.2.08>

TACTICAL PARTICULARITIES OF SEARCHES AND THE SEIZURE OF OBJECTS AND DOCUMENTS IN THE INVESTIGATION OF THE CRIME OF MONEY LAUNDERING

Bogdan-Cătălin PĂUN

Ploiești, Romania

PhD student at the “Ștefan cel Mare” Academy of the Ministry of Internal Affairs,
Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: avocatbogdanpaun@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0008-1763-3951>

The article explores the significance of searches and the seizure of objects and documents in the investigation of money laundering, emphasizing their role as essential tactical and evidentiary tools. When conducted in full compliance with procedural safeguards and through the application of appropriate forensic methods, searches play a decisive role in identifying assets of illicit origin and in establishing their connection to criminal conduct. A statistical analysis of judicial practice highlights the high effectiveness of these measures, with evidence obtained through such actions proving decisive in over 75% of cases. The paper also underlines the complexity of the seizure process, which – although seemingly more straightforward than a search – entails technical difficulties and often requires the involvement of experts, particularly when handling electronic data. The study draws attention to the risks associated with the voluntary surrender of targeted items, a practice frequently regarded as a deliberate procedural tactic to influence the course of the investigation. In conclusion, the article advocates for an integrated approach that combines legal precision with technical expertise in order to enhance the efficiency of criminal proceedings in the fight against money laundering.

Keywords: search, seizure of documents, money laundering, forensic tactics, electronic evidence, legal assistance, procedural safeguards.

PARTICULARITĂȚILE TACTICE ALE PERCHEZIȚIEI, RIDICĂRII DE OBIECTE ȘI DOCUMENTE ÎN CAZUL INVESTIGĂRII INFRAȚIUNII DE SPĂLARE A BANILOR

Articolul analizează importanța percheziției și a ridicării de obiecte și documente în investigarea infracțiunii de spălare a banilor, evidențiind rolul acestora ca mijloace tactico-probatorii esențiale. Percheziția, desfășurată cu respectarea garanțiilor procesuale și prin aplicarea unor metode criminalistice adecvate, contribuie decisiv la identificarea bunurilor cu proveniență ilicită și la stabilirea conexiunilor dintre acestea și activitatea infracțională. Analiza statistică a practicii judiciare relevă eficiența ridicată a acestor acțiuni, probele obținute fiind decisive în peste 75% din cazuri. Se subliniază, de asemenea, complexitatea activității de ridicare, care, deși aparent mai simplă decât percheziția, implică dificultăți tehnice și necesită participarea specialiștilor, în special în gestionarea datelor electronice. Lucrarea atrage atenția asupra riscurilor generate de predarea voluntară a obiectelor vizate, văzută adesea ca o tactică deliberată de manipulare procesuală. În concluzie, articolul susține nevoia unei abordări integrate, care să combine rigoarea juridică cu expertiza tehnică, pentru consolidarea eficienței procesului penal în combaterea spălării banilor.

Cuvinte-cheie: percheziție, ridicare de documente, spălarea banilor, tactică criminalistică, probe electronice, asistență juridică, garanții procesuale.

LES PARTICULARITÉS TACTIQUES DE LA PERQUISITION ET DE LA SAISIE D'OBJETS ET DE DOCUMENTS DANS L'ENQUÊTE SUR L'INFRACTION DE BLANCHIMENT D'ARGENT

L'article examine le rôle crucial que jouent la perquisition et la saisie d'objets et de documents dans l'enquête sur le blanchiment d'argent, en les qualifiant de moyens tactiques et probatoires essentiels. Réalisée dans le respect des garanties procédurales et selon des méthodes de criminalistique rigoureuses, la perquisition contribue de manière déterminante à l'identification des biens d'origine illicite et à l'établissement de liens probants avec l'activité criminelle. L'analyse statistique de la jurisprudence met en lumière l'efficacité notable de ces actions, les preuves recueillies s'étant révélées déterminantes dans plus de 75 % des cas examinés. L'étude souligne également la complexité des opérations de saisie qui, bien que perçues comme moins intrusives que la perquisition, présentent souvent des défis techniques importants, nécessitant le concours de spécialistes, notamment dans le traitement des données électroniques. L'attention est attirée sur les risques liés à la remise volontaire d'objets, qui peut constituer une tactique délibérée de manipulation procédurale. En conclusion, l'article plaide pour une approche intégrée, conjuguant rigueur juridique et compétence technique, afin de renforcer l'efficacité du processus pénal dans la lutte contre le blanchiment de capitaux.

Mots-clés: perquisition, saisie de documents, blanchiment d'argent, tactique criminalistique, preuves électroniques, assistance juridique, garanties procédurales.

ТАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОБЫСКА И ИЗЪЯТИЯ ПРЕДМЕТОВ И ДОКУМЕНТОВ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПО ОТМЫВАНИЮ ДЕНЕГ

В статье рассматривается ключевое значение обыска и изъятия предметов и документов в процессе расследования дел, связанных с отмыванием денежных средств. Эти действия выступают в качестве фундаментальных тактических и доказательственных инструментов. При соблюдении процессуальных гарантий и использовании адекватных криминалистических методик, обыск способствует выявлению активов незаконного происхождения и установлению их связи с противоправной деятельностью. Анализ судебной практики демонстрирует высокую эффективность этих мер — в более чем 75% случаев собранные таким образом доказательства имели решающее значение для установления фактов преступления. В то же время, подчеркивается сложность процедур изъятия: несмотря на их внешнюю простоту по сравнению с обыском, они нередко сопряжены с техническими трудностями и требуют участия специалистов, особенно при обращении с электронными данными. Отдельное внимание в работе уделяется рискам, связанным с добровольной передачей предметов, подлежащих изъятию. Подобное поведение зачастую рассматривается как осознанная тактическая стратегия, направленная на влияние на ход расследования. В заключение подчеркивается необходимость интегрированного подхода, сочетающего юридическую строгость и техническую экспертизу, что обеспечивает повышение эффективности уголовного преследования в сфере противодействия легализации преступных доходов.

Ключевые слова: обыск, изъятие документов, отмывание денег, криминалистическая тактика, электронные доказательства, юридическая помощь, процессуальные гарантии.

Introduction

The investigation of money laundering offences requires the application of complex and multidisciplinary methods, given that the underlying criminal activity is typically concealed through seemingly lawful economic mechanisms. Within this framework, searches

and the seizure of objects and documents emerge as primary procedural actions, bearing substantial evidentiary value. The present study aims to analyze the forensic-tactical particularities of these activities, focusing on their operational and legal significance in the context of criminal prosecution.

The central challenge addressed lies in the difficulty of identifying authentic evidence within a sophisticated concealment scheme – especially when such evidence is distributed across both physical locations and digital media. The scientific hypothesis underpinning this analysis is based on the premise that applying a rigorous tactical framework and an integrated methodology – including the involvement of technical specialists – maximizes the effectiveness of these actions and contributes to the strengthening of the evidentiary process.

The methodology adopted is exploratory and analytical in nature, relying on the examination of judicial practice, the interpretation of procedural law, and the assessment of forensic expert contributions. The structure of the paper reflects this approach, being organized around the analysis of procedural components, tactical conditions, evidentiary implications, and vulnerabilities identified in practice.

Main content analysis

One of the most effective criminal investigation actions conducted in the initial phase of money laundering investigations is the search. The high efficiency of this procedural action, as a means of evidence, is explained by its procedural and forensic-tactical unity, developed over decades of evolution in legal science. The search incorporates a complex of procedural, technical, and forensic-tactical conditions necessary for preparing, conducting, and recording the results of this procedural activity [2, p. 242; 9, p. 223-225].

One of the essential prerequisites for achieving the goal and fulfilling the objectives pursued through this investigative action is the strict compliance with the procedural form provided by law and the optimal valorization of the forensic-tactical potential of this action [11, p. 173]. In our view, this general principle is fully applicable in establishing, through

search, the circumstances related to the illicit acquisition of sums of money or other goods resulting from the commission of the offence of money laundering.

In money laundering investigations, the search plays a vital role both in obtaining evidence and in identifying assets of illicit origin. By respecting the legal requirements and applying effective criminalistics methods, clear connections can be established between the offence and the hidden assets, decisively contributing to the clarification of complex cases.

Case analysis reveals that in 82.5% of the files, searches were conducted with seizures of objects and documents, confirming the importance of these measures in money laundering investigations [12–35]. Comparatively, other types of evidence, such as the examination of documents (100%), witness statements (85%), or financial-accounting expert reports (60%) were used at different rates, while interceptions appeared in only 30% of cases [12–35].

Courts have authorized searches mainly at the suspects' homes (70%), company headquarters under their control (60%), financial institutions (22.5%), workplaces (15%), notary offices (10%), vehicles (7.5%), and storage units (5%) [12–35]. The most frequently seized items included: banking and accounting documents (80%), IT devices (55%), mobile phones (50%), commercial and notarial documents (47.5%), notebooks and auxiliary records (32.5%), cash (25%), bank cards and company seals (17.5%), and internal notes and documents (15%) [12–35]. These items were later analyzed by specialists to verify the origin and flow of the funds.

Courts have consistently confirmed the high evidentiary value of evidence obtained through search in money laundering cases, where criminal activity is frequently concealed. In 75% of the cases, such evidence was decisive in proving the offence; in 62.5%, it led to the extension of the criminal investigation or

the identification of other participants; in 55%, it had a confirmatory role when corroborated with other evidence; and in 32.5%, it allowed the identification of assets subject to confiscation [12–35].

Money laundering involves deliberate actions to conceal the illicit origin of funds, which requires the full use of search as both a tactical and evidentiary instrument [36, pp. 75-82]. It offers increased effectiveness through its surprise execution—preventing the destruction of evidence; through its coercive nature—allowing access to restricted areas and the use of technical tools [38, pp. 48-49]; through the imposition of communication and movement restrictions; and through its wide applicability, regardless of the procedural status of the person or the location, within the limits of the law [5, p. 95].

Although the search is intrusive in nature, it is regulated by procedural guarantees that protect the rights of the persons concerned. Thus, a search is conducted with the authorization of the investigating judge, based on a reasoned order issued by the criminal investigation body [1, Article 125(3)]. In urgent cases or when caught in the act, it may be ordered by the prosecutor, and its legality must be verified by the investigating judge within 24 hours [1, Article 125(3)].

Another essential safeguard is the right to legal assistance. The defense counsel may represent not only suspects and accused persons, but also individuals without a clearly defined procedural status. This protection ensures a balance between the public interest and the observance of fundamental rights [1, Article 127(7)].

Criminal investigation bodies must ensure the exercise of the right to legal assistance from the moment they enter the premises. Any request for legal counsel must be resolved prior to the beginning of the search. The failure to respect this right constitutes a serious pro-

cedural violation, especially in high-tension situations [8]. This obligation begins the moment investigators enter the searched premises, namely upon the communication of the procedural documents, the explanation of the rights and obligations of the persons present, or at the moment a person requests the presence of a lawyer—i.e., from the first request [7]. If no such request is made at the time of arrival, or if it is made only by some of those present, this does not prevent the search from being carried out, including body searches [1, Article 130(2)(3)], provided that the legal conditions are met.

We support the view expressed by author Iurie Crăciun, who identifies the typical objectives of conducting searches in money laundering cases as follows: *“the discovery and seizure of objects and documents proving the criminal origin of funds and other material goods; the discovery and seizure of objects and documents showing attempts to assign legal origin to the source of funds and goods; the discovery and seizure of objects and documents demonstrating the involvement of illicitly sourced assets in financial operations and civil transactions; the discovery and seizure of objects and documents proving the use of additional methods by suspects to conceal criminal activity; the discovery and seizure of objects and documents proving the involvement of specific persons in the offence of money laundering, as well as in the commission of predicate offences”* [36, pp. 75-82].

Specialist literature justifiably emphasizes that one of the possible objectives of searches in such cases may also include the identification of living persons—victims of abduction, human trafficking, or forced labour—who are used directly or indirectly in predicate criminal activity [40, p. 413]. In this regard, it can be argued that among the objectives of a search are both the identification of individuals invol-

ved in committing predicate offences and those implicated in the money laundering offence itself. However, judicial practice shows that such tasks—linked to the discovery of living individuals regardless of their role—are relatively rare or even absent, and are less common compared to the dominant objective of searches: the discovery, seizure, and documentation of objects and documents with probative value in the case [12–35].

When discussing the tactical characteristics of searches, it becomes evident that such operations involve complex tactical and psychological aspects. As emphasized in the forensic literature, *“the main tactical particularities of this procedural action depend largely on the nature of the activity carried out in the places subjected to the search, as well as on the location and layout of these premises”* [39, p. 123].

A primary category of locations frequently subjected to searches includes banks, financial and credit institutions, commercial enterprises, and corporate entities. When searches are conducted in such environments, investigators primarily target both official and unofficial documents, accounting records, schematics, business correspondence, digital data stored on fixed or mobile media, and information printed or transmitted via technical communication channels.

A critical feature of both searches and seizures in these contexts is the involvement of experts from fields such as banking, accounting, or financial auditing. Their presence underscores the need for an integrated and technically informed approach, ensuring a thorough and competent assessment of the retrieved documents and data, especially in light of the complexity of financial operations and both lawful and unlawful transactions.

A second category of locations typically targeted by searches includes private residences, vacation homes, garages, vehicles, and

other movable or immovable assets belonging to suspects or individuals connected to them through business or personal associations. In these scenarios, the search usually constitutes the primary procedural measure, while seizure is applied less frequently, as noted in case materials. Even when persons voluntarily hand over the objects sought, the procedural action must be fully carried out if there are grounds to believe that not all items listed in the warrant have been surrendered. In this regard, we consider it justified to recognize a third category of locations that may be lawfully subjected to search, namely: *“premises belonging to state authorities, institutions, and organizations involved in law enforcement, supervision, oversight, or contributing to the fulfillment of the public interest (for instance: tax service departments, police units, courts – particularly when criminal proceedings are preceded by civil or commercial litigation)”* [5, p. 97].

It is evident that each of these categories of locations—where objects and documents relevant to the money laundering offence or to assets of criminal origin may be found—presents a unique connection to the criminal event and to the identification of illicit activity indicators. This diversity, combined with the variable nature of institutional responsibilities among officials and staff, results in a specific operational regime for storing and managing potential carriers of evidentiary information. These variables must be taken into account during the planning and execution of the search.

Such circumstances directly influence the selection of the most appropriate procedural instrument for uncovering and seizing documentary information found within the premises of the institution concerned.

In some cases, individuals subject to a search voluntarily surrender the requested items in an attempt to conceal other objects, documents, cash, or valuables unknown to the cri-

minal investigation body. In such instances, the law stipulates that “the criminal investigation authority shall restrict itself to seizing the surrendered items, without conducting further investigative actions” [1, Article 128(5)].

In our view, the voluntary surrender of sought-after items should also be seen as a tactical maneuver employed by offenders or their affiliates, aimed at minimizing legal repercussions and managing associated risks. Such conduct often constitutes a deliberate strategy, designed to downplay the seriousness of the evidence and to create a superficial impression of cooperation with law enforcement, while concealing key elements that could substantiate a conviction. In many instances, voluntary handover becomes a form of “negotiation” between the suspect and the investigating authority, intended to secure more favorable procedural conditions, such as sentence reduction or a plea bargain.

It is important to stress that voluntary surrender should not be interpreted as a spontaneous gesture, but rather as a calculated maneuver intended to persuade law enforcement officials of a cooperative attitude. This perception may influence the interpretation of the evidence and, ultimately, the court’s position regarding the individual involved. Psychologically, such behavior is often employed by offenders as a coping mechanism to mitigate the stress associated with law enforcement intervention and to gain time to negotiate a more favorable outcome [3, p. 108].

At the same time, this tactic raises important concerns regarding the reliability of the evidence obtained through voluntary surrender, as there is a risk that only selected items will be handed over to mislead investigators. Therefore, criminal justice authorities must thoroughly assess the context of such surrender, verifying the authenticity, origin, and evidentiary relevance of the items provided. These safeguards are essential for preserving the

integrity of the investigation and ensuring that the proceedings remain fair and impartial.

The tactical principles governing the search phase during a criminal investigation are well established in forensic doctrine and case law [10, pp. 506-507; 9, pp. 243-244]. These include: close observation of the individuals being searched to detect behavioral reactions during the search; considering the factor of “objective inaccessibility,” which refers to the intentional concealment of items in hard-to-reach or discreet locations; using the “subjective inaccessibility” factor, which involves inspecting obvious places that may be used to deceive investigators, based on the psychological assumption that officers will overlook visible areas; maximizing the element of surprise to prevent the destruction or hiding of evidence; assessing the psychological traits and behavior of the individuals searched to tailor the search strategy accordingly; implementing a systematic and pre-established order of search operations to ensure full coverage of the premises; and applying the “verbal probing” technique, whereby the investigator intentionally mentions specific objects, characteristics, or potential hiding places to observe involuntary reactions, which may indicate the true location of concealed evidence.

In the context of a comparative analysis on the methodology for investigating money laundering offences, it is imperative to identify “a wide range of objects, assets, and documents” [5, p. 96] that may be searched for and seized during criminal searches. These elements are considered indispensable for acquiring clear and conclusive evidence to support the hypothesis of legitimizing and concealing the illicit origin of goods, especially given the complexity and diversity of the methods used in committing such offences.

Firstly, financial documents should be prioritized during searches conducted in such cases. It is essential to seize both original and

duplicate copies of banking and accounting records that confirm the involvement of individuals or legal entities in the legitimization process of assets originating from unlawful activities. These documents serve as direct evidence of financial flows and transactions executed to disguise the true source of illicit property. Law enforcement authorities must also consider informal or fraudulent documents designed to simulate lawful transactions, which may serve as tools for laundering purposes.

Secondly, original and duplicate documents related to civil transactions concluded between individuals or entities—frequently used to simulate the appearance of legality—must also be seized. For example, stolen goods may be transferred through seemingly legitimate contracts to obscure their illicit origin. In such instances, the transactions are often backed by forged documents, which require careful analysis to uncover irregularities in drafting, signature, and registration procedures.

Since the simulation of a lawful origin is commonly carried out by concluding transactions in an official format—often subject to state registration or at least supported by documents drawn up by the parties—all materials that reflect the existence and circumstances of these transactions acquire elevated evidentiary value. This is particularly relevant today, in a context marked by the growing use of electronic technologies, IT devices, and digital communications.

The mechanisms by which evidentiary traces are created increasingly reflect the trend of document forgery, especially with the aid of modern technological tools. For this reason, it becomes essential to seize electronic documents stored in the memory of digital devices located at sites where various stages of the criminal activity took place, or where relevant records were drafted. Such locations may belong to the perpetrators themselves, to individuals unknowingly involved in the trans-

sactions, or to public institutions and regulatory bodies that directly or indirectly participated in the verification or formalization of these operations.

“All electronic versions of documents relevant to the criminal investigation must be seized, including:

a) *Final documents* whose content is complete and whose date of modification, printing, or transmission via telecommunications means occurred after the conclusion of the transaction;

b) *Preliminary documents*, such as: draft versions reflecting the proposed conditions of a financial operation or other transaction; original records created prior to any modifications triggered by significant macro- or microeconomic or social changes; documents outlining the presumed negotiation terms of a transaction; records evidencing changes to the initial content, such as scanned copies of original documents, electronic versions of signatures and seals, files containing altered identifying elements, or final versions supplemented with tampered data, etc.” [37, pp. 162-163].

“The memory of such technical systems may contain information about the payment platforms used by the beneficiaries, records of expenditures and revenues, purchases made via online stores, and a wide range of other data relevant to the establishment of a financial profile” [6, p. 30].

“The legislator does not provide a detailed list nor explicitly define the categories of electronic data carriers that require the participation of a specialist. Nonetheless, involving a specialist in the procedural act is justified, as it prevents the intentional or accidental deletion of information critical to the criminal investigation, including by interested parties—such as during computer shutdown, file removal—by facilitating backup creation and taking measures to recover deleted documents” [5, p. 96].

In cases where the physical seizure of such media in their original form would seriously disrupt the economic activity of the individual or legal entity concerned, the criminal investigation authority is legally obliged—under Article 128 para. (5²) of the Criminal Procedure Code—to adopt alternative measures by means of a reasoned ordinance. These measures may include: the production of copies; the creation of photographic or video records; data storage (including system cloning); technical inspection, measurement, or sampling, all of which may serve as evidence in criminal proceedings.

From the standpoint of procedural law, it is striking that the involvement of IT specialists remains optional and left to the discretion of the investigating officer. In practice, however, the inherent complexity of the field, the volume of technical knowledge required, and the risk of data loss or manipulation clearly justify the mandatory participation of an expert—especially when the purpose of the search is to locate and seize computer systems or data storage devices. Without expert involvement, actions such as digital searches or data seizures may be compromised, significantly weakening the authority's ability to trace participants, reconstruct communication flows, and capture digital forensic traces. Consequently, Article 128 para. (5²) CPC should be amended to eliminate the phrase 'where applicable', replacing it with a clear and binding formulation. This legislative revision would reflect both judicial practice and contemporary legal scholarship, which views the integration of technical expertise into the criminal process as a safeguard for investigative efficiency and the protection of fundamental rights.

Thirdly, special attention must be paid to transport documentation issued for material goods undergoing or having undergone a legalization process. These records may contain essential information regarding transport

routes, methods of alienation or sale, thus serving as key evidence for tracking the movement of goods derived from criminal activity.

Likewise, electronic payment cards used for cash withdrawals involving funds derived from predicate offenses—or subsequently laundered—must also be identified. These financial instruments may reveal the banking accounts involved in suspicious transactions and provide insight into the financial schemes used to obscure the illicit origin of the funds.

Another category of items with high evidentiary value includes personal records kept by members of organized criminal groups—such as sketches, notes, written plans, or instructions conveyed by group leaders. These records may document the circumstances under which the offenses were committed and offer critical information regarding the flow of funds and assets held or transferred by the criminal networks. Additionally, accounting logs reflecting the movement of funds can be vital in establishing the connection between illicit revenue and the assets subjected to the laundering process.

Furthermore, mobile phones belonging to suspects, SIM cards, computer and office equipment, and various data storage devices must be carefully examined. These may contain text messages, audio or video recordings, digital files, electronic documents, or other forms of communication capable of clearly evidencing illegal transactions or the intent to launder proceeds of crime. As such, these technical means may serve as key sources of proof regarding the suspects' direct involvement in money laundering activities.

Therefore, the list of items, goods, and documents that may be targeted during searches conducted in money laundering cases is extensive and multifaceted. Law enforcement bodies must be thoroughly prepared to identify, seize, and analyze these elements with utmost

diligence to uncover criminal networks, identify participants, and demonstrate the methods used to legitimize proceeds of crime. In light of the aforementioned, it becomes evident that each of these elements can play a decisive role in building a thorough, coherent, and effective criminal investigation.

It is important to raise the question of how the documents in question were obtained: were they handed over voluntarily, along with other financial or accounting records, compiled in a single thematic and well-organized file? Or, on the contrary, were they discovered through targeted investigative search actions?

The precise location where the documents were found constitutes a critical element for assessing the evidentiary context. Investigators must determine whether the documents were identified: within the same file as other consistent and legitimate financial records; in a separate folder—labeled or unlabeled—potentially indicating a concealed theme or intent to disguise; in a drawer or another easily accessible area at the workplace; in an improvised storage space suggesting concealment using ordinary or readily available means; or, alternatively, in a specially constructed location, such as a hidden compartment or a disguised safe. Establishing these circumstances is essential for assessing whether the possession and production of the documents were voluntary or covert. This analysis directly informs the assessment of criminal intent, the formulation of investigative hypotheses, and the structuring of the case's evidentiary logic.

A common practical issue encountered during criminal proceedings relates to conducting searches and the seizure of objects and documents in cases of urgency or *flagrante delicto*. According to Article 125(4) of the Criminal Procedure Code, “in urgent cases or in the event of *flagrante delicto*, a search may be carried out based on a reasoned ordinance

issued by the prosecutor, without the authorization of the investigating judge, provided that the materials obtained during the search, along with the grounds for conducting it, are submitted to the investigating judge immediately, but no later than 24 hours after the search has been completed. The investigating judge shall verify the legality of this procedural action” [1, Article 125(4)].

The analysis of current practice highlights several issues in applying this provision, among which the following stand out:

- The criminal investigation officer is required to be in possession of the prosecutor's reasoned ordinance and must present it to the person subject to the search. In this context, several questions arise: how can the integrity of the premises be safeguarded in the absence of the procedural document authorizing the action? What measures may be taken by the operational team initially involved in the seizure process? Is it legally permissible to restrict the freedom of movement or communication of the individual targeted by the search if there is no valid and presentable legal document? What is the legal status of individuals present at the location, and how should they be handled during the search procedure? Furthermore, one must consider whether the items or documents specified in the prosecutor's ordinance can still be found, given that significant factual changes may occur between the moment the procedure begins and the actual presentation of the ordinance.

- Another issue relates to the substantiation of the ordinance issued by a prosecutor who is not physically present at the scene. It raises a legitimate concern: can the prosecutor gain a sufficiently accurate understanding of the operative circumstances to legally justify the issuance of the ordinance, particularly when the investigative authority intends to conduct the search outside its territorial jurisdiction?

In support of these findings, we endorse the

view expressed in legal doctrine, which states: “We believe that, once such an action is conducted exclusively based on a prosecutor’s ordinance, there is a risk of impairing the principle of expediency, and the evidence necessary for the fair resolution of the criminal case may become unattainable or be destroyed” [4, p. 128].

- Furthermore, the search—as a direct investigative action—may be delayed due to the absence of qualified personnel. In the initial phase, the criminal investigation officer involves a defined group of participants; however, the actual execution of the search may, in certain cases, require the involvement of additional actors. For instance, according to the law, “in order to ensure security, the criminal investigation authorities may engage units of the institutions provided in Article 56 paragraph (1) or other relevant institutions” [1, Article 127(5)]. This additional involvement may require time and coordination, which contradicts the urgent nature of the measure.

Unlike a search, the seizure of documents does not involve physical searching actions, but it nevertheless requires a rigorous tactical approach, especially in cases related to money laundering. The complexity and concealment of the connections between documents necessitate the involvement of experts, who assist in the selection of relevant evidence and ensure the accuracy of the process. Particularly when digital data or computer systems are targeted, the role of the specialist becomes crucial for the extraction and interpretation of information. Therefore, this procedure is not a mere formality, but rather a critical stage that can decisively influence the quality of the evidentiary process.

Conclusions

A properly conducted search, in full compliance with both legal and forensic-tactical standards, remains an indispensable tool

in investigating money laundering offenses, playing a decisive role in identifying illicit assets and establishing their connection to criminal activities.

The seizure of documents—especially in electronic format—requires the mandatory involvement of technical experts, given the complexity of information systems and the potential risks of data alteration or loss, which could significantly affect the evidentiary process.

Voluntary surrender of objects should not be automatically interpreted as a sign of cooperation, as it may represent a deliberate strategy to avoid liability. Therefore, the circumstances surrounding such conduct must be carefully examined to prevent any compromise in the objectivity of the investigation.

It is necessary to amend Article 128 paragraph (5²) of the Criminal Procedure Code by eliminating the discretionary nature of expert involvement in the seizure of electronic data. Replacing the phrase “where applicable” with a mandatory provision would enhance the effectiveness of investigations and ensure the integrity of digital evidence.

Bibliographic references

1. Code of Criminal Procedure of the Republic of Moldova, adopted on 14 March 2003. *Official Gazette* No. 248–251, Article 699.
2. DUVAC, Constantin. *Criminalistics*. Bucharest: Hamangiu Publishing House, 2024.
3. GROFU, N. *Criminalistics. Tactics*. Bucharest: Didactic and Pedagogical Publishing House, 2019.
4. GROPA, M. *Procedural Criminal Regulations Regarding Preliminary Actions and Criminal Investigation in Organized Crime Offences*. Doctoral thesis. Chișinău: 2024, p. 128.
5. JANU, N. “The Offence of Money Laundering: Methodological Particularities of Investigation.” In: *Perspectives and Problems of Integration into the European Research and Education Space*, Volume IX, Part 1. Cahul: USC, 2022, p. 95.

6. Order of the Prosecutor General of the Republic of Moldova No. 18/11 of 09 April 2019. *Guidelines on Conducting Parallel Financial Investigations*, p. 30. Available at: https://moldova.iom.int/sites/g/files/tmzbd11626/files/documents/ghid_investigatii_financiare_ro_final_0.pdf

7. OSTAVCIUC, Dinu. *Ensuring Human Rights During Pre-Trial Phases: National Criminal Procedure Standards, European and International Practice*. Habilitation thesis. [Accessed: 22.04.2025]. Available at: <https://www.anacec.md/files/OstavciucD-tezaDH.pdf>

8. OSTAVCIUC, Dinu. *Principles of Criminal Procedure. Monograph*. Chișinău, 2022. ISBN: 978-9975-135-64-1.

9. RUIU, Marin. *Criminalistics. Elements of Forensic Tactics*. Bucharest: Universul Juridic, 2017.

10. STANCU, Emilian. *Treatise on Criminalistics*. 4th Revised Edition. Bucharest, 2015.

11. VOLONCIU, N. *Treatise on Criminal Procedure Law*. Bucharest: Paideea Publishing House, 1996, p. 173. ISBN: 973-9131-01-8.

12. Judgment of the Bălți District Court, Central Office, of 18 December 2020, Case No. 1-549/2017. Available at: https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5470bd8e-c4d7-4af2-9c86-cd6f6b9a39a3 [Accessed: 17.06.2023].

13. Judgment of the Botanica District Court, Chișinău Municipality, of 30 September 2010, Case No. 1-585/10. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/2b846031-83e2-df11-99e0-00215ae0031b [Accessed: 21.04.2023].

14. Judgment of the Botanica District Court, Chișinău Municipality, of 3 May 2011, Case No. 1-698/10. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/e1fc284b-9aa0-e011-aa0b-00215ae0031b [Accessed: 23.04.2023].

15. Judgment of the Botanica District Court, Chișinău Municipality, of 29 October 2015, Case No. 1-468/15. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/fd1cf7f0-117e-e511-a1ab-005056a5d154 [Accessed: 17.04.2024].

16. Judgment of the Botanica District Court, Chișinău Municipality, of 30 March 2015, Case No. 1-801/14. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/cf7c07bb-0cd7-e411-b888-005056a5d154 [Accessed: 01.10.2023].

17. Judgment of the Buiucani District Court,

Chișinău Municipality, of 6 August 2015, Case No. 1-1111/15. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f8fb8d73-1d3c-e511-b888-005056a5d154 [Accessed: 15.04.2024].

18. Judgment of the Buiucani District Court, Chișinău Municipality, of 26 October 2015, Case No. 1-549/15. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d1efdf36-277e-e511-a1ab-005056a5d154 [Accessed: 18.04.2024].

19. Judgment of the Buiucani District Court, Chișinău Municipality, Case No. 1-549/15. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d1efdf36-277e-e511-a1ab-005056a5d154 [Accessed: 21.02.2023].

20. Judgment of the Buiucani District Court, Central Office, of 23 March 2023, Case No. 1-415/2019. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/93d35f56-6a13-4081-8308-4908e6d2c97b [Accessed: 14.02.2024].

21. Judgment of the Centru District Court, Chișinău, of 5 March 2021, Case No. 1-791/18. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d450f0ed-bade-48df-abd6-342c9f241701 [Accessed: 22.04.2023].

22. Judgment of the Centru District Court, Chișinău, of 14 January 2020, Case No. 1-837/2016. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/acc40152-8550-4d56-9e24-b321729ff4bb [Accessed: 17.04.2024].

23. Judgment of the Comrat District Court, Central Office, of 1 September 2022, Case No. 1-122/2022. Available at: https://jco.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/d3bd8afe-5774-4309-b4e3-84d9f11f8b6b [Accessed: 04.04.2024].

24. Judgment of the Drochia District Court, Rîșcani Office, of 8 May 2018, Case No. 1-19/17. Available at: https://jdr.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/582ff79-ad52-e811-80d7-0050568b4d5b [Accessed: 14.08.2023].

25. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 30 July 2024, Case No. 1-2878/2023. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8442dee7-0ab0-4fb1-965a-c38528898187 [Accessed: 03.09.2024].

26. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani Office, of 28 October 2019, Case No. 1-2252/2019. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/e12b1963-c853-4627-97a0-492251f798bf [Accessed: 19.02.2024].

27. Judgment of the Chișinău Court, Buiucani

Office, of 24 May 2018, Case No. 1-1450/17. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f7388e06-0d60-e811-80d4-0050568b021b [Accessed: 27.04.2024].

28. Judgment of the Chişinău Court, Buiucani Office, of 28 October 2019, Case No. 1-2252/2019. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/e12b1963-c853-4627-97a0-492251f798bf [Accessed: 19.02.2024].

29. Judgment of the Chişinău Court, Buiucani Office, of 30 July 2024, Case No. 1-2878/2023. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8442dee7-0ab0-4fb1-965a-c38528898187 [Accessed: 03.09.2024].

30. Judgment of the Chişinău Court, Centru Office, of 5 March 2021, Case No. 1-791/18. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d450f0ed-bade-48df-abd6-342c9f241701 [Accessed: 22.04.2023].

31. Judgment of the Chişinău Court, Centru Office, of 14 January 2020, Case No. 1-837/2016. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/acc40152-8550-4d56-9e24-b321729ff4bb [Accessed: 17.04.2024].

32. Judgment of the Comrat District Court, Central Office, of 1 September 2022, Case No. 1-122/2022. Available at: https://jco.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/d3bd8afe-5774-4309-b4e3-84d9f11f8b6b [Accessed: 04.04.2024].

33. Judgment of the Drochia District Court, Rîşcani Office, of 8 May 2018, Case No. 1-19/17. Available at: https://jdr.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/582ff79-ad52-e811-80d7-0050568b4d5b [Accessed: 14.08.2023].

34. Judgment of the Chişinău Court, Buiucani Office, of 24 May 2018, Case No. 1-1450/17. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f7388e06-0d60-e811-80d4-0050568b021b [Accessed: 27.04.2024].

35. Judgment of the Chişinău Court, Buiucani Office, of 26 January 2023, Case No. 1-1466/2022. Available at: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/db76df7c-3801-4db7-9419-9e0ea5c10022 [Accessed: 02.07.2023].

36. KRACHUN, Yu. V. "Conducting Searches in Cases Involving the Legalization (Laundering) of Criminally Obtained Money or Other Property: Organizational and Forensic-Tactical Aspects." In: *Bulletin of Tula State University. Economic and Legal Sciences*, 2014, Issue 4-2, pp. 75–82.

37. KRACHUN, Yu. V. *Improving the Methodology of Investigating Crimes Related to the Legalization (Laundering) of Criminally Obtained Money and Other Property*. Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences. Tula, 2015, pp. 162–163.

38. RYZHAKOV, A. P. "Search: With or Without Your Permission..." In: *Collegium*, 2003, No. 3, pp. 48–49.

39. ZLOCENKO, Ya. *Fundamentals of the Methodology for Investigating and International Cooperation in Combating the Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime*. Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences. Yekaterinburg, 2001, p. 123.

40. ZHURAVLEV, S. Yu. "Tactics of Conducting Investigative Actions in Legalization Investigations." In: *Investigation of Economic Crimes: Teaching and Methodological Manual*, Eds. S. Yu. Zhuravlev and V. I. Kanygin. Moscow: TsOKR of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 2006, p. 413.

CZU 349.6

DOI <https://doi.org/10.52388/2345-1971.2024.2.09>

ENVIRONMENTAL CONTROL AS A FRAMEWORK FOR ENVIRONMENTAL LAW AND STATE CONTROL

Mihail DIACONU

PhD, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies

"Constantin Stere", Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: diaconu@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0001-6322-2597>

Luminița DIACONU

PhD student, Academy of Economic Studies of Moldova,

Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: lumidiaconu74@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6736-6344>

This paper explores the concept of ecological control as a distinct form of state control within the framework of environmental law, with the aim of analyzing how it can serve as an effective institutional mechanism for addressing environmental challenges. The study employs a theoretical approach, utilizing comparative analysis to examine the implementation and effectiveness of ecological governance strategies. Data is collected from legal documents, and empirical research to assess the impact of these strategies on environmental outcomes. The findings reveal that ecological control encompasses a range of regulatory tools and practices that integrate environmental considerations into state control mechanisms. This includes examining the roles of various stakeholders, such as government agencies, non-governmental organizations, and local communities, in fostering collaborative approaches to environmental management. The study concludes that ecological governance represents a vital evolution in environmental law, offering a more holistic approach to regulation that aligns with sustainable development goals.

Keywords: *environnement, ecological control, state control, sustainable development, regulatory frameworks.*

CONTROLUL ECOLOGIC: VARIETATE A CONTROLULUI DE STAT ÎN CADRUL INSTITUTIEI DE DREPT A MEDIULUI

Prezentul articol explorează conceptul de control ecologic ca o formă distinctă de control de stat în cadrul dreptului mediului, cu scopul de a analiza modul în care acesta poate servi ca mecanism instituțional eficient pentru abordarea provocărilor de mediu. Studiul utilizează o abordare teoretică, folosind analize comparative pentru a examina punerea în aplicare și eficacitatea strategiilor de guvernare ecologică. Datele sunt colectate din documente juridice și din cercetări empirice pentru a evalua impactul acestor strategii asupra rezultatelor de mediu. Constatările arată că controlul ecologic cuprinde o serie de instrumente și practici de reglementare care integrează considerentele de mediu în mecanismele de control de stat. Aceasta include examinarea rolurilor diferitelor părți interesate, cum ar fi agențiile guvernamentale, organizațiile neguvernamentale și comunitățile locale, în promovarea abordărilor colaborative ale gestionării mediului.

Cuvinte-cheie: *mediu, control ecologic, control de stat, dezvoltare sustenabila, cadru de reglementare.*

CONTRÔLE ÉCOLOGIQUE: VARIÉTÉ DU CONTRÔLE ÉTATIQUE AU SEIN DE L'INSTITUTION DU DROIT DE L'ENVIRONNEMENT

Cet article explore le concept de contrôle écologique en tant que forme distincte de contrôle étatique au sein du droit de l'environnement, dans le but d'analyser comment il peut servir de mécanisme institutionnel efficace pour relever les défis environnementaux. L'étude utilise une approche théorique, utilisant des analyses comparatives pour examiner la mise en œuvre et l'efficacité des stratégies de gouvernance écologique. Les données sont collectées à partir de documents juridiques et de recherches empiriques pour évaluer l'impact de ces stratégies sur les résultats environnementaux. Les résultats montrent que le contrôle environnemental englobe une gamme d'instruments et de pratiques réglementaires qui intègrent les considérations environnementales dans les mécanismes de contrôle de l'État. Cela comprend l'examen des rôles de diverses parties prenantes, telles que les agences gouvernementales, les organisations non gouvernementales et les communautés locales, dans la promotion d'approches collaboratives de la gestion de l'environnement.

Mots-clés: écologie, contrôle écologique, contrôle étatique, développement durable, cadre réglementaire.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТРОЛЬ: РАЗНОВИДНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ В РАМКАХ ИНСТИТУТА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРАВА

В данной статье рассматривается концепция контроля за окружающей средой как отдельной формы государственного контроля в рамках экологического права с целью анализа того, как он может служить эффективным институциональным механизмом для решения экологических проблем. В исследовании используется теоретический подход, с использованием сравнительного анализа для изучения внедрения и эффективности стратегий управления окружающей средой. Данные собираются из юридических документов и эмпирических исследований для оценки воздействия этих стратегий на экологические результаты. Результаты показывают, что контроль за окружающей средой охватывает ряд нормативных инструментов и практик, которые интегрируют экологические соображения в механизмы государственного контроля. Это включает изучение ролей различных заинтересованных сторон, таких как государственные учреждения, неправительственные организации и местные сообщества в продвижении совместных подходов к управлению окружающей средой.

Ключевые слова: окружающая среда, контроль за окружающей средой, государственный контроль, устойчивое развитие, нормативная база.

Introduction

It is imperative to acknowledge from the outset that environmental control constitutes a highly intricate and multidimensional category. Primarily, it is a function of public authorities in relation to citizens as beneficiaries of the right to an ecologically balanced environment. In addition, it is also in relation to the beneficiaries of the use of environmental resources. Environmental legislation plays a crucial role in protecting the environment and ensuring sustainable development, especially in the context of the global environmental challenges facing contemporary societies. The Republic of Moldova, as part of the international

community, has adopted a number of regulations aimed at protecting natural resources and promoting a healthy environment for citizens. However, effective implementation of these regulations and state control of compliance with them remain significant challenges.

The purpose of this research is to analyse the existing legislative framework in the Republic of Moldova with regard to environmental control and state control, identifying gaps and opportunities for improvement. Through a detailed examination of the relevant legislation, current practices and their impact on the environment, this paper aims to provide a clear picture of the effectiveness of environ-

mental control mechanisms in the country. The research also highlights the importance of closer collaboration between regulators, environmental institutions and civil society to ensure more effective and sustainable control of natural resources.

The paper also contributes to academic and policy discussions on the need to reform environmental legislation in the Republic of Moldova, with the main objective of improving the state of the environment and promoting sustainable development. The research concludes with recommendations for enhancing ecological governance frameworks, including fostering public participation, improving access to information, and ensuring compliance within corporate practices to promote sustainable development.

Methodology

This paper employs a qualitative research methodology to explore the concept of ecological control as a form of state control within the framework of environmental law, with a specific focus on Moldova. The methodology consists of several key components:

Literature Review: A comprehensive review of existing literature on environmental law, ecological control, and state governance is conducted.

Data Synthesis: The data collected is synthesized to draw conclusions about the effectiveness of ecological control mechanisms in achieving environmental sustainability and their implications for state governance.

Literature review

The encyclopedic dictionary of environmental control [6, p. 86] defines state control as one of the forms of implementation of public administration, ensuring compliance with regulatory acts issued by state authorities.

In many scientific works the terms “control”, “audit”, “verification” and “supervision” are used synonymously. However, the use

of these terms in different contexts still causes scientific controversy.

The role and essence of ecological control are considered by scholars in two broad ways: as either a broad or narrow aspect [3, p. 46]. In the narrow sense, ecological control is defined as a set of government regulation measures that ensure effective environmental policy governance, state economic security and compliance with state environmental interests. The control covers all areas of activity of authorised authorities (state registration of beneficiaries of environmental use, environmental accounting, environmental inspections, as well as areas of activity controlled topics related to payment for rational use of natural resources).

In our opinion, environmental control in a broad sense refers to the activities of the state, as represented by authorised (competent) bodies, for the monitoring of compliance with legislation on the control of the use of environmental resources by all participants in environmental control relations, in accordance with the legislation in force.

Data Synthesis

State control is a component of government management activities. It is a function of the mechanism of management of all state affairs and one of the most effective mechanisms of management of the mechanism of solving public interests.

The control function is associated with checking how the authorities have ordered the realization of public interest tasks [1, p. 3].

Ecological control, is one of the types of state control and it is carried out at all stages of the activities of using environmental resources, such as in the process of authorization of environmental uses, as well as in the process of realization of environmental uses, and also after the realization of environmental uses. Its main purpose is to verify whether the beneficiaries of the use of environmental resources

comply with environmental legislation in the activity they carry out.

In contemporary conditions, no economic activities can be considered as entirely independent of environmental conditions, and any economic activity is inherently complex. This inherent complexity of economic activities is further compounded by the implementation of state control mechanisms in this field, which also introduces various difficulties in its execution. The complexity of environmental control activities is primarily attributed to the broad scope of economic entities targeted by these activities, which are characterised by diverse forms of ownership and a wide range of activities [4].

In a broad sense, environmental control can be defined as the process by which states ensure compliance with environmental laws by all participants in environmental control relationships at all stages of the environmental control process. This includes the establishment of rational use of natural resources and charges, as well as the termination of environmental obligations.

In a narrow sense, environmental control in the literature is defined as state control exercised by the competent authorities over the legality and appropriateness of actions in the process of introduction, payment or collection of natural resources [7, p. 399].

In a narrow sense, environmental control is directly the carrying out of checks by authorized bodies. These are the power actions of authorized bodies of the states to verify the legality of the calculation, deduction and payment of controls by the beneficiaries of environmental use and ecological agents.

Discussions

In our opinion, environmental control in the narrow sense is the activities of the authorized bodies for prevention, identification and suppression of violations by the beneficiaries

of environmental use, tax payers and environmental agents of the legislation on control in the process of environmental inspection.

At the same time, the components of this system are:

- public administration function;
- a set of techniques and methods (forms and methods) used environmental authorities;
- normative framework of environmental control;
- factual relations of ecological (environmental) control;
- actions and decisions of environmental authorities as the final stage of control
- control management process;
- feedback forms through which environmental control authorities receive the necessary information about the activities of the beneficiary of the use of environmental resources, which are interconnected and act as a synergy

The interconnected components of this system permit us to conceptualise ecological control as an organisational and legal mechanism through which the state implements legal regulations in the domain of environmental relations. It establishes a system of authorised bodies that execute, on behalf of the state, activities of monitoring environmental compliance legislation using special forms and methods. It also establishes conditions for effective interaction between the authorised bodies as between themselves and with taxable persons [2].

Consequently, the institution of ecological (environmental) control encompasses not only the activity of public authorities in its realisation, but also the peculiarities of the regime of ecological control of activity of enterprises and organisations that by carrying out their activity, use environmental resources.

In the specialized environmental monitoring literature there is no single definition of environmental monitoring or control. It is defined as a type of control carried out by autho-

rities [5] and other persons authorized by law to verify that activities related to the use and protection of environmental resources are carried out in accordance with the relevant legal provisions. In particular, this paper deals with issues related to the legality of actions in the process of authorization of activities for the use of environmental resources, the activities of environmental resource use itself, as well as those related to the removal of the consequences of improper influences on environmental factors. Environmental control is an effective tool for implementing environmental policies and giving society confidence in the state's ability to protect the environment.

Findings and Results

The results of the research on ecological control in relation to state control present a significant interest for researchers in the field of Moldovan legislation in the following aspects:

1. *Analysis of the synergy between ecological and state control*: The study highlights how these two forms of control interact, emphasizing the importance of an integrated approach for effective environmental protection [1].

2. *Identification of challenges and opportunities*: The challenges faced by environmental authorities in enforcing the legislation will be discussed, as well as opportunities for improving control practices [2].

3. *Policy recommendations*: The research will provide concrete suggestions for reforming environmental legislation and control mechanisms, contributing to the development of more effective policies [1].

4. *Impact on sustainable development*: The implications of the legislation for sustainable development in Moldova, including in the context of alignment with international standards.

5. *Institutional Challenges*: The discussion highlights institutional challenges faced by Moldova, such as:

◀ Fragmentation of responsibilities among various agencies.

◀ Lack of coordination between governmental bodies and civil society.

◀ Insufficient public awareness and engagement regarding environmental issues.

6. *Moldova's Environmental Legal Framework*: An examination of Moldova's environmental laws reveals both strengths and weaknesses. While there are legal provisions aimed at protecting natural resources and ensuring sustainable development, enforcement remains a significant challenge due to limited resources and institutional capacity.

This structured approach aims to contribute to the understanding of how ecological control can serve as an effective institution within environmental law, particularly in transitioning economies like Moldova.

Last but not least, environmental control is aimed at protecting environmental conditions and as a tool for implementing the policies enshrined in the international acts and conventions to which the Republic of Moldova is a party. On the other hand, ecological control itself can be considered as a management activity that has its own methods and forms of implementation.

However, determining the place of “ecological control” in the system of ecological control means of ensuring the rights and freedoms of public interest, it is noted that the purpose of ecological control is to ensure an ecological management of state affairs, i.e. an order of ecological control of environmental conditions [2, p. 106].

Consequently, we can conclude that the ecological control manifests itself as a means of realization of the tasks faced in order to ensure the rational use and protection of environmental resources. So, the purpose of ecological control is, to realize the provisions of the law and to ensure the legal order in this field.

Traditionally, control is defined as an institution of administrative law, but once we give it the title of “ecological control”, it is inherently necessary to consider whether this institution, as a control institution, would also be an administrative law institution, or we could place it in the series of environmental law institutions.

Moreover, like other institutions, which have their beginnings in administrative law or civil law, the institution of “environmental control” also has its beginnings in administrative law. Today, however, we can argue that this institution is an environmental law institution. Even if in the framework of environmental control, it operates with mechanisms that find their regulation in administrative law.

A number of scientists advocate for the utilisation of the term ‘ecological control’ [5], which is actually carried out in specific areas of the environment, as a specific type of administrative control. This is performed by various bodies in a particular field, namely environmental protection. This approach would result in the administrative essence of ecological control being derived from its environmental protection function, which would not be associated with environmental law institutions. However, this perspective is not aligned with the prevailing view within the developing institutions of law. Contemporary case law no longer exhibits the clear delineations between different legal branches. In most cases, it is of little consequence whether the effective resolution of a particular interest, such as a public interest, necessitates the utilisation of private law institutions, and vice versa for the resolution of a private interest. This is particularly evident in cases involving branches of the same system, such as administrative and environmental law, which form the institutional foundation of numerous branches of public law.

According to V.V. Petrov [13, p. 56], legal norms and guarantees are implemented in va-

rious directions, such as ensuring the process of greening legislation. This, the author argues, contributes to the translation of ecological norms into a real economic relationship, which provides organizational, ecological control, ideological guarantees of implementation of environmental requirements. The rules that are involved in this process are part of administrative legislation (management, control, responsibility), environmental law (compensation for damage caused), labor (material incentives), criminal (liability) and other legislation.

So to limit ourselves in “taking over” some institutions of administrative law in the “house” of environmental law would be a mistake, especially if the use of these institutions provides the most effective way to solve the goal of rational use and protection of the environment.

Ecological control in the procedural sense is the action of the environmental authority to control the correctness of the realization of the rational use of natural resources. It is carried out by comparing the actual data obtained as a result of the environmental audit with the data from the environmental statements and the documentation submitted by the beneficiary of environmental use [10, p. 624].

In our opinion the conception of ecological (environmental) control as a form of state control should be reflected in its conceptualisation. Therefore, it can be posited that an ecological (environmental) control is regulated by regulatory ecological control acts on control of economic activity.

The purpose of ecological (environmental) control is threefold: firstly, to ensure the correctness of the implementation of environmental uses; secondly, to identify cases of acts causing environmental damage; and thirdly, to ensure the completeness of payments for the rational use of natural resources.

The subject matter of an environmental control is the documents which refer to the

confirmation of the right to use natural resources and any documents at the disposal of the beneficiary of use of environmental resources, including and related to this activity, as well as objects, premises and territories, the use of which is related to the activities of the beneficiary of use of environmental resources [11].

This is the view we share.

At the same time, the main findings of the paper, can be summarized as follows:

- **Integration of Ecological Governance:**

The study identifies ecological governance as a crucial framework that merges state control with environmental law, facilitating a more holistic approach to managing environmental issues.

- **Stakeholder Collaboration:** Findings indicate that successful ecological governance relies on active collaboration among various stakeholders, including government agencies, private sectors, and local communities. This collaborative approach enhances the effectiveness of environmental management practices.

- **Impact of Environmental Rule of Law:**

The research underscores the importance of the Environmental Rule of Law in ensuring accountability and transparency within ecological governance. It highlights how clear and enforceable environmental laws contribute to better governance outcomes.

- **Sustainability Paradigm Shift:** The paper reveals a significant shift towards sustainability in environmental law, advocating for adaptive legal frameworks that can respond to dynamic environmental challenges such as climate change and resource depletion.

- **Human Rights Considerations:** The findings emphasize the need to incorporate human rights perspectives into ecological governance, recognizing that environmental protection is intrinsically linked to social justice and the rights of affected communities.

- **Challenges in Implementation:** The study identifies key challenges in implementing

effective ecological governance, such as legal fragmentation and inconsistent enforcement across jurisdictions, which hinder progress towards sustainable development goals.

These findings collectively illustrate the potential of ecological control as a transformative approach to environmental law and state control, emphasizing its role in achieving sustainable outcomes while addressing contemporary environmental challenges. And as for the arguments in favor of the consideration that environmental control is an institution of law, we will refer to the fact that the specifics that we will reflect further on the entire content of the thesis, will have as a subsidiary purpose specifically to demonstrate the distinct applicative and regulatory character of the institution of control in the field of environmental protection. By emphasising collaboration and adaptability, this framework can enhance the effectiveness of state control in mitigating environmental harm [9, p. 45].

The paper goes on to discuss the strengths and limitations of current ecological governance frameworks, highlighting the need for adaptive strategies that respond to evolving environmental challenges. Future research should focus on refining these governance models and exploring their applicability across different contexts.

Recommendations for Improvement

We suggest some recommendations for enhancing Moldova's ecological control measures through:

- Strengthening legal frameworks to ensure better enforcement.
- Promoting inter-agency collaboration.
- Increasing public participation in environmental decision-making processes.

Conclusions

The conclusions of this paper, can be summarised as follows:

1. Ecological governance is a vital framework that integrates environmental law with state control mechanisms. There is a strong need for a collaborative effort among various stakeholders, including government entities, private sectors, and civil society, to address environmental challenges effectively.

2. The Environmental Rule of Law, is defined as the set of principles, guidelines, and standards that govern the interaction between environmental law and state control mechanisms. The findings emphasised the pivotal role of the Environmental Rule of Law as a foundational principle for ecological governance. It ensures that environmental laws are clear, enforceable, and accessible, thereby fostering accountability and transparency in environmental decision-making processes. This approach is in alignment with the principles outlined by the United Nations Environment Programme (UNEP) regarding sustainable governance [1].

3. A shift towards sustainable development is indicated by the following evidence. The research indicates a paradigm shift in environmental law towards sustainability, necessitating adaptive legal frameworks that can respond to emerging environmental issues such as climate change and biodiversity loss. This transition demands not only the active involvement of state actors but also non-state actors in promoting sustainable practices [2, 4].

4. The integration of human rights is also imperative. The integration of human rights within ecological governance is imperative for safeguarding both the environment and the rights of individuals affected by environmental degradation. This approach underscores the interconnectedness of social justice and environmental protection, as evidenced by various case studies where courts have recognised environmental rights as fundamental [1].

5. Ongoing Challenges and Future Directions: The paper identifies ongoing challenges in

implementing effective ecological governance, such as legal fragmentation and varying levels of enforcement across jurisdictions. It calls for greater coherence in legal frameworks and enhanced collaboration among stakeholders to overcome these challenges and achieve sustainable outcomes [2, 3].

6. Recommendations for Policy and Practice: In order to strengthen ecological governance, the study recommends developing robust legal and institutional frameworks that facilitate public participation, access to information, and justice in environmental matters. Additionally, fostering a culture of compliance within corporate governance is crucial for integrating environmental considerations into business practices [3, 5].

In conclusion, ecological governance represents a transformative approach to environmental law that can significantly enhance state control while promoting sustainable development. Future research should focus on refining these governance models and exploring their practical applications across diverse contexts to achieve lasting environmental benefits [8].

Bibliographic references

1. CALDWELL, L. K. *International Environmental Policy, Emergence and Dimensions*. Second edition, 1990.
2. DIACONU, L. Legal Mechanisms For Sustainable Development and Environmental Control. În: *Legea și viața*, nr. 3/2024, p.106-119.
3. NICOLAU, I. I. Delimitarea raporturilor juridice de dreptul mediului de alte raporturi de drept. În: *Legea și viața*, nr. 6/2008, p. 43-47.
4. NICOLAU, I. I. Aspecte privind responsabilitatea pentru daune ecologice în legislația franceză. În: *Legea și viața*, nr. 11/2010, p. 38-40.
5. NICOLAU, Ingrid-Ileana. Raportul juridic de drept al mediului. Teza de doctor. Chișinău, 2012.
6. SUKHAREVA, A. Dicționar enciclopedic juridic, ed. a II-a, adăugată, Ed.: Sov. Enciclopedia, M. 1987.

7. STĂTESCU, C., BÂRSAN, C. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. Ediția a III-a, București: ALL Beck, 2000. 439 p.
 8. TEODOROIU, S. M. *Răspunderea civilă pentru dauna ecologică*. București: Lumina Lex, 2003. 425 p.
 9. TROFIMOV, Ig. Implicații asupra formelor de răspundere în dreptul contemporan. În: *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*. Seria Drept privat. Chișinău, 2003, p. 8-9.
 10. TROFIMOV, Ig. Vinovăția pentru cauzarea de daune civile prin poluare de mediu. În: *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare”*. Seria Drept privat, nr. 4/2004. p. 41-48.
 11. ЕРОФЕЕВ, Б. В. *Экологическое право России*. Москва, 2001. 624 с.
 12. КАЛИНИН, И. Б. *Экологическое право*. Томск, 2009.
 13. ПЕТРОВ, В. В. *Научные труды*. Избранное. Сост. Т. В. Петрова. М.: Статут, 2014. 56 с.
 14. <https://voelkerrechtsblog.org/improving-the-status-quo-of-sustainable-governance> (accesat pe 09.10.2024).
 15. https://www.researchgate.net/publication/373885906_The_Development_and_Effects_of_Environmental_Law_on_Green_Governance- accesat pe 05.10.2024.
 16. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/conl.12600> - accesat pe 09.10.2024.
-

THE IMPACT OF SEXUAL VIOLENCE ON CHILDREN IN THE FAMILY, REHABILITATION AND HEALING TECHNIQUES

Sofiana TOCARI

PhD student, University of European Political and Economic Studies "Constantin Stere",

Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: tocarisofiana@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0000-1399-8429>

Particular attention is drawn to the phenomenon of family violence against minors. This phenomenon being increasingly discussed at national and international level. The study of this criminal phenomenon will give the law authorities the opportunity to find the sufficient and correct legal mechanisms and levers, as well as the necessary and effective solutions and methods of rehabilitation and healing for the victims. The relevance of the Lanzarote Convention represents the most advanced and complete international legal instrument with a binding character in the field of combating the sexual exploitation of children. It arose from the need felt by the International Community to prepare more incisive preventive regulatory instruments for the protection of minors against crimes of a sexual nature. Only a sufficient knowledge of the risk factors and protective factors present in the child's life can ensure a reasonable and reliable prognosis on the positivity and constructiveness of interventions to prevent such behaviors, contemplating a spectrum of actions that concern both child victims and the abuser.

Keywords: minor, violence, family, crime, denunciation, emotions, healing.

IMPACTUL VIOLENȚEI SEXUALE ASUPRA MINORULUI ÎN FAMILIE, TEHNICI DE REABILITARE ȘI VINDECARE

O atenție deosebită, se atrage impactului fenomenului violenței în familie asupra minorilor. Fenomenul este din ce în ce mai discutat la nivel național cât și internațional. Studiarea acestui tip de infracțiune, va da posibilitatea organelor de drept de a găsi mecanismele și pârghiile legale suficiente și corecte, cât și victimelor, soluțiile și metodele de reabilitare și vindecare necesare și eficiente. Relevanța Convenției de la Lanzarote reprezintă cel mai avansat și complet instrument juridic internațional cu caracter obligatoriu în domeniul combaterii exploatarei sexuale a copiilor. Ea a luat naștere din nevoia resimțită de Comunitatea Internațională de a pregăti instrumente preventive de reglementare mai incisive pentru protecția minorilor împotriva infracțiunilor de natură sexuală. Doar o cunoaștere suficientă a factorilor de risc și a factorilor de protecție prezenți în viața copilului poate asigura un pronostic rezonabil și fiabil asupra intervențiilor pozitive și constructive pentru a preveni astfel de comportamente, contemplând un spectru de acțiuni care privesc atât copiii-victime, cât și abuzatorul.

Cuvinte-cheie: minor, violență, familie, infracțiune, denunț, emoții, vindecare.

L'IMPACT DE LA VIOLENCE SEXUELLE SUR LES ENFANTS DANS LA FAMILLE, LES TECHNIQUES DE RÉADAPTATION ET DE GUÉRISON

Une attention particulière est attirée sur le phénomène des violences familiales envers les mineurs. Ce phénomène est de plus en plus discuté au niveau national et international. L'étude de ce phénomène criminel donnera aux autorités judiciaires l'occasion de trouver les mécanismes et leviers juridiques suffisants et corrects, ainsi que les solutions et méthodes nécessaires et efficaces de réhabilitation et de guérison pour les victimes. La pertinence de la Convention de Lanzarote représente l'instrument juridique international le plus avancé et le plus complet ayant un caractère contraignant dans le domaine de la

lutte contre l'exploitation sexuelle des enfants. Elle est née de la nécessité ressentie par la communauté internationale d'élaborer des instruments réglementaires préventifs plus incisifs pour la protection des mineurs contre les délits à caractère sexuel. seule une connaissance suffisante des facteurs de risque et des facteurs de protection présents dans la vie de l'enfant peut garantir un pronostic raisonnable et fiable sur la positivité et le caractère constructif des interventions visant à prévenir de tels comportements, en envisageant un éventail d'actions qui concernent à la fois l'enfant victime et l'agresseur.

Mots-clés: mineur, violence, famille, délinquance, dénonciation, émotions, guérison.

ВЛИЯНИЕ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛИЯ НА ДЕТЕЙ В СЕМЬЕ, МЕТОДЫ РЕАБИЛИТАЦИИ И ИСЦЕЛЕНИЯ

Особое внимание обращено на феномен семейного насилия в отношении несовершеннолетних. Явление все чаще обсуждается на национальном и международном уровне. Исследование этого криминального феномена даст правоохранительным органам возможность найти достаточные и правильные правовые механизмы и рычаги, а также необходимые и эффективные решения и методы реабилитации и исцеления потерпевших. Актуальность Лансаротской Конвенции представляет собой наиболее совершенный и полный международно-правовой документ обязательного характера в области борьбы с сексуальной эксплуатацией детей. Она возникла из-за ошущаемой международным сообществом необходимости подготовить более действенные превентивные нормативные инструменты для защиты несовершеннолетних от преступлений сексуального характера. Только достаточное знание факторов риска и защитных факторов, присутствующих в жизни ребенка, может обеспечить разумный и надежный прогноз позитивности и конструктивности мер по предотвращению такого поведения, учитывая спектр действий, которые касаются как детей-жертв, так и насильника.

Ключевые слова: несовершеннолетний, насилие, семья, преступление, донос, эмоции, исцеление.

Introducere

Violența apare numai acolo, unde există condiții pentru ca ea să se producă. Aceste condiții se formează în societate, dar mai grav, în familie, acolo unde mijloacele zilnice nu sunt apte să satisfacă necesitățile și cerințele unor membri ai familiei, să nu recurgă la astfel de infracțiuni. Așadar, domeniul cauzalității și determinărilor infracțiunilor de violență în familie asupra minorilor rămâne deschis analizei, încercându-se eradicarea acestui fenomen din rădăcină. Numai depistate și tratate corect, aceste cazuri de violență, vom putea obține progrese în acest domeniu.

Odată cu progresul tehnologic, își face teren mai larg și cazurile violenței în familie asupra minorilor. Deseori accesul necontrolat al copiilor la tehnologiile informaționale, lipsa supravegherii corespunzătoare din partea părinților și a altor persoane responsabile, face ca riscurile să crească, astfel minorii ajungând

victime ai violenței sexuale tot mai des. Problema cea mai mare, e când anume în familie copilul este “invitat” de către un membru al familiei să privească filme cu tentă sexuală sau pornografie, ducând la tentațiile sexuale sau la săvârșirea actului sexual. Întru realizarea scopului cercetării am utilizat următoarele **metode de cercetare**: analiza și sinteza cercetărilor științifice; analiza datelor statistice; metoda analitică; comparația.

Studierea acestui fenomen oferă posibilitatea ca societatea, cât și organele abilitate și cele de drept, la fel asistenții sociali, pedagogii, psihologii să găsească soluții optime pentru prevenirea violenței în familie. Încercările de a depăși violența în familie asupra minorilor sunt determinate de faptul că societatea noastră în general, cât și organele abilitate a statului, nu au destule pârghii pentru a identifica toate cazurile acestui fenomen, deoarece el este produs într-o celulă închisă. La fel, e și

cu pedeapsa violatorilor, rămânând un subiect discutabil și destul de dificil.

În România un minor este victima unui abuz sexual la fiecare 6 ore. Cel puțin 40 la sută din copii abuzați nu ar povesti la nimeni prin ce grozăvii au trecut.

Tezele cercetării

Abuzul asupra copiilor în continuare rămâne o problemă extrem de complicată și gravă. Abuzul sexual este întotdeauna însoțit de abuzul psihologic.

Mii de femei poartă povara unui viol. 3 din 4 violuri de copii sunt luate de judecători ca relații consimțite. Acestea au o mare influență, uneori devastatoare asupra dezvoltării lor cognitive în copilărie [4].

CEDO deja a condamnat România pentru pedepsele blânde în cazurile violurilor de copii. România ar părea un paradis al violatorilor și al pedofililor.

Și în R. Moldova abuzul sexual asupra copiilor este un fenomen social frecvent. Formele care le încadrează sunt incidentele minore cum ar fi povestirea unor bancuri, clișee verbale obscure până la obligarea minorilor de a avea contacte sexuale abuzive [5, p. 37].

Factorul important al stopării abuzurilor de viol a minorului în familie, este a spune stop tăcerii. Unii pot povesti despre consecințele acestor tragedii și după zeci de ani. Important e să nu tacă. Anume la rupere acestui lanț al tăcerii se începe vindecarea. Aceasta mai înseamnă că spunem adevărul și tragem un semnal de alarmă pentru ca lucrurile să nu mai continue așa. Aceste experiențe distrugătoare, care schimbă viața acestor minori pentru totdeauna, sau pentru o perioadă foarte lungă, este greu de depistat. Anume curmarea tăcerii, este primul pas spre vindecare.

Victimele abuzurilor sexuale se simt întotdeauna frustrate, se simt străini, ca și cum nu contează cine sunt, ce sunt, ce vise au, ce ar vrea să fie, nu mai contează nimic decât cor-

pul lor care este un instrument pentru altcineva. Este extraordinar de dureros și neplăcută această experiență mai ales acei care au trăit-o în copilăria fragilă. Acolo lucrurile sunt foarte groaznice. Anume în această vârstă, nu au nici un instrument cu care să se apere, nu au nici o credibilitate, nu au nici o putere. Și mai complicat este faptul că, dacă ai vrea să spui cuiva, nu poți, pentru că, de multe ori, minorul, sută la sută depinde de violator, mai ales, dacă el este din familie. Confuzia emoțională, care se petrece în mintea copilului este enormă. El de fapt, nu știe, acuzatorul îl abuzează sau îl protejează. În mod normal dacă cineva din familia ta, te ia în brațe, te aștepti să fii protejat. Dar nici un copil nu știe ce poate urma după acel moment. De aceea, este necesar să luăm atitudine, iar noi, ca societate, să nu mai tolerăm. Din păcate, în România, cât și în Moldova, de multe ori se învinuiește chiar victima. Societatea primește acest fapt diferit, spunând ca de exemplu, “tu ieși de vină, l-ai provocat, inventezi, nu sa întâmplat nimic”, făcând, ca lucrurile să se ducă într-o zonă nocivă, făcând ca însăși victima să fie acuzată. Deci, necăutând la faptul că, victima a fost agresată pe nedrept, mai apare și partea nedreptății vieții, fiind acuzat în diferite moduri. Multe ori victima chiar este acuzată de ce a spus, sau de ce nu a spus. De aceea în primul rând trebuie sensibilizată societatea prin modul corect de educație și vizuire. Zero toleranță, cât în societate atât și în cadrul legal.

Deseori, denunțul la poliție, este ca o exorcizare. Victimei îi ieste foarte greu să se hotărască la denunț. De aceea, este foarte important să înțelegem că, este nedrept ca o infracțiune de acest gen, să se prescrie după o perioadă.

Această infracțiune marchiză copil pentru toată viața. Aici apare nevoia protecției deosebite a copiilor de către adulți, celor din familie, cât și din anturajul copilului. De multe ori, adultul din familie devine complice, știind de faptul violului dar, din careva motive nu face

denunț. Și anume acest moment este o încălcare când adultul devine complice, deoarece el sau ea, susține voluntar prin tăcere sau tăcit, deci permite continuarea abuzului de facto. În unele cazuri abuzul este foarte vizibil, de persoanele apropiate sau de cei din anturajul său, dar ei nu iau atitudine. Copilul abuzat se deosebește de ceilalți prin comportamentul său, prim modul de conversare și socializare, interacționarea cu alți copii sau cu alte persoane, închiderea în sine sau agresivitate excesivă. Multe ori întâlnim la acești copii un comportament de furie neexplicabilă, sau o anxietate pronunțată. Aceste momente spun ceva despre copil. Clar că, după ușile închise a familiei e foarte greu de văzut ceva dar, astfel de comportament devine un semn de alarmă pentru cei din jurul copilului. În aceste cazuri, ar trebui în primul rând, de anunțat organele competente, cum ar fi Protecția Copilului și alte organe abilitate. Când aceste organe vor face ancheta va deveni clară problema și atunci, copilul abuzat are o șansă să fie salvat.

Convenția de al Lanzarote stabilește la art. 5. (1) și (2), obligația statelor semnatare de a lua măsuri legislative de altă natură în sensul furnizării de informații personale care lucrează în mod regulat cu copiii din sectorul învățământ, sănătate, protecție socială, justiție, poliție, sport, cultură și divertisment, astfel încât aceștia să aibă cunoștințe adecvate despre drepturile copiilor la general, dar și privind ESASC (exploatarea sexuală și abuzul sexual față de copii) și mijloacele de a identifica și raporta cazuri [6, p. 13].

Salvarea acestor copii, din astfel de familii, nu înseamnă abandon. Abandon, e că persoanele din familia lui, nu-l protejează, lăsându-l fără drepturi, apreciindu-l ca pe un obiect. În aceste cazuri de abuz, copii primesc o rană dublă, de la violator cât și de la cel care acceptă tacit acest fapt. Aceste răni, sunt traume psihice, fizice rămân pentru toată viața și vindecarea lor practic e imposibilă. Victimele devin

sclavii propriilor suferințe. Chiar dacă afișează fericire, bucurie, chiar dacă afișează dezvoltări și succese în viață, oricum rămâne sub controlul abuzului.

Suferința și toate traumele respective rămân în mintea și în sufletele lor. De multe ori, mai ales în prezența agresorului sau violatorului, chiar după o perioadă îndelungată, victima are un comportament ciudat, diferit. Poare fi foarte furioasă, sau poate fi retrasă, închisă în sine. Alte ori poate avea vomă sau sufocare, când se află în anturajul agresorului. Deseori victima nu poate să-și recunoască însăși sine ceia ce s-a întâmplat. Acest moment este foarte important. Dacă victima poate recunoaște pentru sine ceia ce s-a întâmplat el trebuie să aibă și curajul de a nu tăcea. În cazul când violatorul nu mai este în viață, victima ar fi bine să-i scrie o scrisoare prin care să-i comunice toată durere și furia. Această scrisoare trebuie scrisă apoi distrusă aruncată.

În cazul când violatorul este viu, victima ar trebui să-i spună ceia ce ține în suflet atâția ani. Anume să-i spună că el este responsabil de acest abuz și de ceea ce a făcut. Să-i spună că nu mai vrea să se simtă victimă și vrea să devină supraviețuitoare. Nu contează că-i tatăl adevărat, tată vitreg, bunel, frate, unchi, văr. Din păcate, se poate întâmpla ca cei din jur la fel să învinuiască, să acuze victima. Însă pentru ea, de aici începe vindecarea sau descărcarea emoțională, a acelor poveri pe care le-au purtat atâta timp. La fel, în acest moment, e de preferat să se producă și acea ruptură cu abuzatorul, victima la rândul său, renunțând la partea de răzbunare, deoarece răzbunarea nu le micșorează trauma sau durerea pe care o poartă în suflet. Important e ca, o astfel de infracțiune să fie descoperită, să se pedepsească conform legii, să fie o lecție pentru alți violatori.

Apelul la organele de poliție în R. Moldova cel mai des sunt lăsate pe seama victimei. Necăutând la faptul că, art. 2 al Legea nr. 263 din 19.12.2011 cu privire la ratificarea Convenției

Consiliului European pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale (Monitorul Oficial al R. Moldova, 2012, nr. 21-24, art. 56), [3] prevede clar, Guvernul va întreprinde măsurile necesare pentru realizarea prevederilor convenției nominalizate. După ratificarea de R. Moldova prin Legea nr. 263 din 19.12.2011 a Convenției de la Lanzarote în partea specială a Codului Penal sau introdus și completat mai multe dispoziții printre care și art. 175¹ – “Ademenirea minorilor în scopuri sexuale” și art. 208¹ – “Porno-grafia infantilă” [1].

La rândul lor, majoritatea acestora nu apelează la instanțe, “ne fiind gata să meargă prin procedurile legale știind la sigur că nu vor avea câștig de cauză”. (IIA- 13-P) [7, p. 35].

Aceste cazuri, se prescriu, mai ales atunci când, violatorul, este tatăl vitreg. Noi, societatea, și organele abilitate, trebuie să încurajăm pe cei care depun petiții pentru a schimba legea și să descurajăm acțiunile violatorilor. prin asumarea consecințelor. În multe cazuri victimele abuzurilor nu mai sunt funcționale în societate. Se abandonează pe sune însuși și din păcate devin victimele ulterioare ale altor abuzuri. Abuzul este un impact pe toată viața. Este necesar de o muncă enormă cu tine însuși, sau de luptă cu tine însuși, pentru a putea depăși acest impact.

Este foarte greu ca un copil violat, abuzat, să mai accepte o îmbrățișare, fiind ea sinceră, pentru că un copil abuzat, este în stare de traumă abuzivă și în fiecare persoană masculină el vede durerea abuzului, care îl face să fie respingător, din motiv de apărare ori teamă. Când un copil este abuzat, el vede monștri masculini, oricine n-ar fi, unchi, frate, văr sau chiar tată. Copilăria lui rămâne o rană interioară, pe care doar timpul și Dumnezeu o pot trata. Oricum acest copil va rămâne marcat pentru toată viața. Mulți consideră că, copilul nu înțelege că, se întâmplă ceva rău. Mulți copii în vârstă fragilă cred că acest fenomen e ceva ce se în-

tâmplă cu toți copiii, că, alți copii sunt la fel tratați.

Alți părinți, știind despre abuzurile produse continuă să tacă, mai mult decât atât ei chiar învinuiesc copii spunând că ei sunt provocatorii. O problemă majoră există și în multe case de copii unde unii educatori la fel abuzează copiii. Acești copii sunt la fel de marcați. Puțini dintre ei pot depăși acest impact, din această cauză își găsesc locul pe străzi neputând să se implementeze în societate. O altă problemă pentru victimă, este că ea, trăiește toată viața învinuindu-se pe sine.

Să nu uităm și faptul că, dacă violatorul este pedepsit nu înseamnă că, trece și trauma victimei. Vindecarea nu parvine în timpul pedepsirii abuzatorului. Impactul urmărește victima toată viața. Până a te împrieteni cu sine însuși, este o luptă și o muncă foarte mare și grea. Partenerul de viață trebuie să fie un suport important, care la rândul său, să-i aline suferința atunci când are crize, să-l consoleze și să-l înțeleagă. Un adult care a fost abuzat în copilărie și vrea să depășească această criză, din viața sa, ar urma să facă cursuri de reabilitare, cum ar fi, dezvoltarea personală, pentru a înțelege mecanismele care ar putea să-l ajute. Aceste cursuri aduc informații și dezvoltă informații, cum funcționăm noi oamenii.

Vindecare se produce în jur de 30-40 la sută. Acest mecanism de vindecare cognitivă este important pentru că victima ar înțelege mecanismele dar nu este și suficient. Este nevoie să lucreze el cu personalitatea sa, în perspectivă este bine să apeleze la un terapeut sau la un psiholog sau mai nou la un coaching sau NLP. Astfel lucrând, s-ar ajunge la un proces benefic și pozitiv în acea traumă, în acea rană, deblocând resursele de energie și emoții pozitive.

Programarea Neuro-Lingvistică este un mecanism care ajută să rezolvăm o problemă cu alt nivel de gândire. În această direcție PNL-ul vine cu un set de metode tehnici, specifici care

ajută în două mari direcții. În primul rând ne ajută să identificăm problema reală. De foarte multe ori victima nu știe care este problema adevărată. Iar în al doilea rând NLP-ul ne ajută să gândim diferit. Atunci când cineva se confruntă cu o situație dificilă, sau o problemă, în viața sa, cea ce se întâmplă este că vrea să schimbe această situație, dar, schimbarea nu parvine. În astfel de situații două părți din interiorul nostru intră în conflict și problema nu se va rezolva, până acest conflict intern, nu va fi rezolvat.

La fel, un mecanism benefic este și Time-Line Therapy, fiind unul din cele mai bune și eficiente procese terapeutice, pentru eliminarea stărilor de anxietate, stres, panică,, fobii, nervozitate, traume și răni sufletești din trecut. Oferă una dintre cele mai puternice tehnici de schimbare și dezvoltare personală. Facilitează eliminarea emoțiilor asociate cu amintiri, sau cu evenimente dureroase din trecut, concentrându-se asupra a ceea ce putem învăța din aceste evenimente și abilitatea de a folosi aceste lecții ca o resursă pentru viitor. Un avantaj al acestei terapii este că, permite clientului să se elibereze de toate limitările sau blocajele cauzate de emoții și convingeri din trecut, spre deosebire de alte terapii care tratează aceste sentimente separat, unul câte unul. La fel tehnicile implicate cauzează minim disconfort pentru client, iar procesele practice produc o transformare de lungă durată, mult mai rapid decât orice altă terapie tradițională. Orice victimă, care a supraviețuit, după un viol, are resurse extraordinare cum ar fi: asumarea curajului, perseverența, inteligența de a gândi corect și sănătos. Procesul vindecării, este de durată, el conține mai multe trepte. În multe cazuri când victima crede că a rezolvat, a tratat problema, peste câțva timp mai apare o chestie, o valență a problemei crezute rezolvată. Multe victime vor să dea uitării traumelor care le poartă, însă acest lucru este imposibil. Uitarea nu este o

soluție. Uitarea este negare. Soluția corectă este să accepți adevărul, dar să nu fii de acord cu el. Neacceptarea sau acordul adevărului în acest caz machiază victimele pentru toată viața, într-un mod dramatic. Se uită la nivel conștient, la nivel subconștient nu se uită nimic niciodată. Din această cauză unele dintre victime își reamintesc de aceste abuzuri peste o perioadă. La nivel subconștient, întâlnirile cu agresorul sau abuzatorul face ca victima să aibă un comportament ciudat. De multe ori victima își construiește o halucinație, un neadevăr, sau o poveste inventată, prin care neagă gândul și ideea că ar fi putut trece prin așa ceva. El, în imaginația sa, are sau a avut o familie perfectă (cea în care a crescut). Unele victime nu spun nimic când sunt mici, când cresc mai mari apare frica, frica că vor fi acuzați, blamați, frica pentru propria imagine. Victima rămâne să se urască pe ea însăși să lupte cu ea însăși, rămânând cu traumă în unele cazuri pentru toată viața. Aceste secrete sunt otrăvuri pentru fiecare victimă. Aceste secrete duc la cancer, la stări de depresii și la alte boli. Copii își creează, povestea lor, așa cum ar fi vrut ei să fie, pentru că ei, nu puteau înțelege și după, accepta acea realitate. Este foarte important ca victima să se descopere pe sine. Trecând la abuzator, putem spune cu certitudine că abuzul nu este un accident. Cu siguranță există mai multe victime. Sunt foarte multe fete, care au trecut prin viol. Ce este extrem de frustrat e că, de multe ori tații, sau tații vitregi, sau alte rude fac câteva ani de pușcărie, iar apoi sunt eliberați. Fetelor le este extrem de greu să povestească la audieri cu lux de amănunte prin ce au trecut ca mai apoi agresorul lor să fie pedepsit cu ghilimele de rigoare doar 2-3 ani. Iar victimele fac terapie zeci de ani chiar și mai mult ca să-și vindece traumele cu care au rămas în urma abuzurilor. E mult prea blândă legea cu agresorii sexuali asupra minorilor în familie. Acesta este motivul pentru care au atâta curaj de a săvârși ast-

fel de infracțiuni. Acest moment se refera cât la legislația din România atât și la legislația din R. Moldova. Din păcate legiuitorul nu are suficiente pârghii pentru a pedepsi mai dur agresorii.

Recomandări

Înregistrarea și prelucrarea cazurilor privind toate formele de exploatare sexuală și abuzul sexual față de copii de către organele competente cât și toți specialiștii în domeniu. Dezvoltare și perfecționarea specialiștilor privind analiza datelor infracționale ce țin de violența copiilor cât și perfecționarea specialiștilor în domeniul reabilitării și vindecării lor. Ajutorul implementării victimelor în societate.

Concluzii generale

La etapa actuală cât România atât și în R. Moldova au o capacitate insuficientă de mecanisme de combatere a violenței minorilor în familie. Acțiunile planificate în acest domeniu sunt incluse în mai multe documente de politici publice, dar prevederile Convenției de la Lanzarote trebuie să se realizeze complex, prin analiza rapoartelor de monitorizare și evaluare a documentelor de politici din acest domeniu. Sectorul privat rămâne un sector pasiv în prevenirea exploatarei sexuale și abuzului sexual față de copii. La fel este necesară o entitate specializată în analiza datelor privind infracțiunile de exploatarea sexuală și abuzul sexual față de copii. Dezvoltarea la un nivel înalt a serviciilor de

consiliere și reabilitare. Modificarea cadrului legal, în vederea asigurării tuturor măsurilor de protecție garantate copiilor, victime a tuturor formelor de exploatare sexuală și abuzul sexual față de copii, în cazul când nu se cunoaște cu exactitate vârsta victimei, dar există prezumția vârstei minore a acestuia.

Referințe bibliografice

1. Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzurilor sexuale, Lanzarote, 25 octombrie 2007.
2. Recommendation CM/ Rec(2012)2 of the Committee of Ministers to member States on Rights of Children Living and Residential Institution.
3. Legea nr. 263 din 19.12.2011 cu privire la ratificarea Convenției Consiliului European pentru protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzurilor sexuale (Monitorul Oficial al R. Moldova, 2012, nr. 21-24, art. 56).
4. <https://ro.scribd.com> –presentation. Prevenirea Violentei și Abuzului Sexual asupra copiilor și tinerilor I PDF. (accesat la 10.10.2024).
5. cnpac.md [https:// www. cnpac.md](https://www.cnpac.md) Studii PDF Corelația dintre abuzul sexual în copilărie și comportamentul sexual riscant ulterior. (accesat la 01.10.2024).
6. Raport- RO.pdf. Exploatarea sexuală și abuzul sexual față de copii. Implementarea Convenției de al Lanzarote în R. Moldova. (accesat la 05.10.2024).
7. cnpac.md [https:// www. cnpac.md](https://www.cnpac.md) Studii PDF Corelația dintre abuzul sexual în copilărie și comportamentul sexual riscant ulterior. (accesat la 20.10.2024).

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
"SUPREMACY OF LAW"**

**REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ
"SUPREMAȚIA DREPTULUI"**

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»**

**JOURNAL SCIENTIFIQUE INTERNATIONAL
"SUPRÉMATIE DE DROIT"**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»**

Nr. 2, anul 9 (2024)

Formatul 60x80 ¹/₈.
Coli de tipar 19,5. Coli editoriale 15,9.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009